

JARI HELMINEN

Kohtaaminen ja vuorovaikutus osaamisen ytimessä

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen
osallistujien näkemyksiä työstä ja koulutuksesta

Diak

Jari Helminen

KOHTAAMINEN JA VUOROVAIKUTUS OSAAMISEN YTIMESSÄ

LASTENSUOJELUTYÖN ERIKOISTUMISKOULUTUKSEN
OSALLISTUJIEN NÄKEMYKSIÄ TYÖSTÄ JA KOULUTUKSESTA

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons
Nimeä-EiKaupallinen-EiMuutoksia 4.0
Kansainvälinen -lisenssillä.

DIAK **TYÖELÄMÄ** 17

Kannen kuva: Shutterstock
Taitto: PunaMusta Oy

ISBN 978-952-493-339-1 (verkkojulkaisu)
ISSN 2343-2195 (verkkojulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-339-1>

PunaMusta Oy
Tampere 2019

TIIVISTELMÄ

Jari Helminen

**KOHTAAMINEN JA VUOROVAIKUTUS OSAAMISEN
YTIMESSÄ – LASTENSUOJELUTYÖN
ERIKOISTUMISKOULUTUKSEN OSALLISTUJIE
NÄKEMYKSIÄ TYÖSTÄ JA KOULUTUKSESTA**

Helsinki:

Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2019

170 s.

Diak Työelämä 17

Erikoistumiskoulutusten kehittäminen käynnistyi vuonna 2012 (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013). Erikoistumiskoulutukset tulivat lainvoimaisiksi 2015 (L 1173/2014). Ammattikorkeakouluissa erikoistumiskoulutusten toteutukset alkoivat vuonna 2016 (Rauhala & Urponen 2018, 11). Ammattikorkeakoulujen erikoistumiskoulutukset ovat korkeakoulututkinnon suorittaneille ja työelämässä jo toimiville henkilöille tarkoitettu reitti ammatilliseen kehittymiseen ja erikoistumiseen (L 1173/2014, 11a§).

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen (30 opintopistettä) ensimmäiset toteutukset olivat lukuvuonna 2017–2018. Koulutuksen järjestämisessä viisi ammattikorkeakoulua teki yhteistyötä. Näihin ammattikorkeakouluihin kuului Diakonia-ammattikorkeakoulu. Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus oli ensimmäinen Diakonia-ammattikorkeakoulun toteuttama erikoistumiskoulutus.

Diakonia-ammattikorkeakoulussa Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen suoritti 15 sosiaalialalla työskennellyttä henkilöä lukuvuonna 2017–2018. Julkaisu Kohtaaminen ja vuorovaikutus osaamisen ytimessä – Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujien näkemyksiä työstä ja koulutuksesta perustuu koulutuksen Diakonia-ammattikorkeakoulussa suorittaneiden näkemyksiin. Julkaisu vastaa kahteen kysymykseen: 1) miten Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen Diakonia-ammattikorkeakoulussa suorittaneet kuvaisivat lastensuojelutyötä ja sen edellyttämää ammatillista osaamista koulutuksen oppimistehtävissä ja 2) miten he arvioivat koulutuksen vahvuuksia ja kehittämishaasteita.

Lastensuojelutyön lähtökohtana on lapsen oikeuksien ja edun toteutuminen. Työtä tehdään lasten ja vanhempien, perheiden kanssa. Työ on lapsi- ja perhelähtöistä. Työn ytimessä on asiakkaan kohtaaminen ja vuorovaikutussuhteen rakentaminen hänen kanssaan. Työskentelyssä tuetaan asiakkaan osallistumista ja osallisuutta. Käytössä on erilaisia työmenetelmiä (mm. vuorovaikutus-, toiminta- ja taidelähtöisiä, ohjauksen ja verkostotyön työmenetelmät). Työmenetelmät

auttavat ratkaisujen jäsentämisessä asiakkaan elämäntilanteeseen ja hänen voimavarojensa lujittamisessa. Työllä edistetään asiakkaan selviytymistä arjessa ja elämässä.

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus tarjosi osallistujille mahdollisuuden vahvistaa sekä lastensuojelutyön teoreettista osaamista että lujittaa teoreettisen ja käytännöllisen osaamisen välistä sidosta. Koulutus syvensi ammatillista osaamista. Se vahvisti ammatillista varmuutta ja tahtoa olla osallisena työn ja työkäytäntöjen kehittämisessä.

Asiasanat: lastensuojelu, ammatillinen osaaminen, erikoistumisopinnot, ammattikorkeakoulut

Teemat:

Kasvatus ja koulutus

Hyvinvointi ja terveys

ABSTRACT

Jari Helminen

**ENCOUNTER AND INTERACTION AS THE CORE OF
COMPETENCE - VIEWS ON WORK AND EDUCATION
BY STUDENTS SPECIALISING IN CHILD WELFARE**

Helsinki:

Diaconia University of Applied Sciences, 2019

170 pp.

Diak Työelämä 17

[Diak and Working life 17]

The development of specialisation studies was initiated in 2012 (Ministry of Education and Culture 2013). Specialisation studies became legally valid in 2015 (Act 1173/2014). The implementation of specialisation studies at universities of applied sciences began in 2016 (Rauhala & Urponen 2018, 11). UAS specialisation studies are meant to be the route to professional development and specialisation for people who already are in working life and who already have a higher education degree (Act 1173/2014, Section 11a).

The first implementations of specialisation studies in child welfare (30 ECTS credits) took place during the academic year 2017–2018. Five universities of applied sciences cooperated in the organising of the studies, and Diaconia University of Applied Sciences was one of the five. The specialisation studies in child welfare were the first specialisation studies organised by Diaconia University of Applied Sciences.

At Diaconia University of Applied Sciences, the specialisation studies in child welfare were completed by 15 social care workers during the academic year 2017–2018. The publication *Encounter and interaction as the core of competence – Views on work and education by students specialising in child welfare* [Kohtaaminen ja vuorovaikutus osaamisen ytimessä – Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujien näkemyksiä työstä ja koulutuksesta] is based on the views of students who completed the studies at Diaconia University of Applied Sciences. This publication provides answers to two questions: 1) Considering learning assignments for this type of education, how would the Diaconia University of Applied Sciences students who completed the specialisation studies in child welfare describe child welfare work and the respective professional competences? 2) What do they consider to be the strengths and developmental challenges of these courses?

The starting point for child welfare work is the best interest of the child and the implementation of the child's rights. The work is carried out with children and

their parents and family, and it is oriented toward the children and the family. The core of the work consists of encountering the client and building an interactive relationship with the client in order to support his or her participation and social inclusion. There are many different methods in use (based on e.g. interaction, action, the arts, guidance, networking). These methods help in adapting solutions for the client's particular circumstances and in the strengthening of the client's own resources. The work promotes the client's coping in his or her everyday life and life in general.

The specialisation studies in child welfare offered the participants the opportunity to enhance their theoretical child welfare knowledge as well as the opportunity to strengthen the connection between their theoretical and practical competences. The studies deepened their professional expertise, gave them assurance in their profession and created the will to take part in the development of the work and practices.

Key words: child welfare, professional competences, specialisation studies, universities of applied sciences

Themes:

Education and training

Welfare and health

SISÄLLYS

1	LASTENSUOJELUTYÖN TARVE JA KEHITTÄMISHAASTEET	9
2	ERIKOISTUMISKOULUTUS	12
2.1	Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen lähtökohdat	13
2.2	Lastensuojelutyön erikoisosaamisen kehittämistarve	14
2.3	Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus Diakoniammattikorkeakoulussa	16
3	LASTENSUOJELUTYÖN ERIKOISTUMISKOULUTUKSEN ARVIOINTI	19
4	LASTENSUOJELUTYÖN EETTISET PERUSTEET	22
4.1	Osallistujien näkemyksiä etiikasta lastensuojelutyössä	23
4.2	Lapsen etu, lapsen ja vanhempien kuuleminen sekä osallisuus kulmakivinä	28
5	LASTENSUOJELUTYÖN ASIAKASPROSESSI JA PALVELUTARPEIDEN ARVIOINTI	30
5.1	Osallistujien näkemyksiä palveluiden ja tuen tarpeiden arvioinnista	31
5.2	Lapsilähtöinen ja jatkuva arviointiprosessi	39
6	LASTENSUOJELUN OSALLISUUTTA EDISTÄVÄN TYÖN MENETELMÄT JA KÄYTÄNNÖT	40
6.1	Osallistujien näkemyksiä asiakkaan osallisuutta vahvistavasta työstä	41
6.2	Vuorovaikutus ja toiminta osallisuuden edistäjinä	51
7	LASTENSUOJELUN KRIISI- JA TRAUMATYÖN MENETELMÄT JA KÄYTÄNNÖT	53
7.1	Osallistujien näkemyksiä kriisien ja traumaattisten tapahtumien työstämisestä	54
7.2	Kiireetön ja kuuleva sekä vakauttava apu ja tuki	66
8	LASTENSUOJELUN EHKÄISEVÄN TYÖN MENETELMÄT JA KÄYTÄNNÖT	68
8.1	Osallistujien näkemyksiä ehkäisevästä työstä	69
8.2	Lasten ja perheiden parissa työskentelevien verkostoituminen	79
9	LASTENSUOJELUN AVO- JA SIIJAISHUOLLON TYÖMENETELMÄT JA KÄYTÄNNÖT	81

Diak

9.1	Osallistujien näkemyksiä avo- ja sijaishuollon työmenetelmistä ja -välineistä	82
9.2	Työmenetelmät ja -välineet tilanteen, tavoitteiden ja tarpeiden mukaan	94
10	LASTENSUOJELUTYÖN KEHITTÄMINEN	96
10.1	Osallistujien näkemyksiä lastensuojelutyön kehittämistarpeista	97
10.2	Lastensuojelun palveluiden ja työkäytäntöjen jatkuva kehittäminen	100
11	AMMATILLINEN KEHITTYMINEN ERIKOISTUMISKOULUTUKSESSA	102
11.1	Osallistujien näkemyksiä ammatillisen osaamisen kehittymisestä	102
11.2	Ammatillisen osaamisen syventyminen ja ammatillisuuden vahvistuminen	111
12	ARVIO LASTENSUOJELUTYÖN ERIKOISTUMISKOULUTUKSESTA	114
12.1	Kesto ja lähityöskentelypäivien määrä	114
12.2	Tilat ja puitteet	115
12.3	Verkko-oppimisympäristö ja tiedotus	116
12.4	Rakenne ja sisällöt	117
12.5	Opettajat, opetus, luennot ja lähityöskentelypäivät	119
12.6	Vertaisryhmätyöskentely ja osallistujien verkostoituminen	122
12.7	Oppimistehtävät ja materiaalit	125
12.8	Erikoistumiskoulutus oli onnistunut kokonaisuus	127
13	KOHTAAMINEN JA VUOROVAIKUTUS YTIMINÄ	129
	Lähteet	133
	Liite 1 Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osaamistavoitteet	139
	Liite 2 Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujat (Diak)	146
	Liite 3 Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen ennako- ja oppimistehtävät	148
	Liite 4 Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen asiantuntija-alustukset	150
	Liite 5 Asiakastyön lähestymistapoja sekä työkäytäntöjä, -menetelmiä ja -välineitä	155
	Liite 6 Asiakkaan palveluiden ja tuen tarpeiden arvioinnin näkökulmat ja menetelmät	160
	Liite 7 Työhyvinvoinnin edistämisen ulottuvuudet	165

1 LASTENSUOJELUTYÖN TARVE JA KEHITTÄMISHAASTEET

Suomalaiset lapsen ja nuoret ovat tyytyväisiä elämäänsä. Erityisen tyytyväisiä he ovat terveydentilaansa, ihmissuhteisiinsa ja elämäänsä kaiken kaikkiaan. (Hakanen, Myllyniemi & Salasuo 2019, 69–72.) Lasten ja nuorten kokema tyytyväisyys elämään vaikuttaa elämönhallinnan tunteeseen (ks. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Koulutusterveyskysely 2017. Hyvinvointi, osallisuus ja vapaa-aika i.a.). Myös suomalaiset nuoret miehet ovat tyytyväisiä elämäänsä. Tosin miesten kokemaan tyytyväisyyteen voi ilmestyä säröjä 30 ikävuoden jälkeen. (Mattinen & Miikkulainen 2019; Terävä 2019.) Suomi on onnellisten ihmisten maa. Olemme maailman onnellisin kansakunta. (Helliwell, Layard & Sachs 2019, 24–27.)

Tilanne on kuitenkin ristiriitainen. Selvitykset kertovat suomalaisten kokemasta onnellisuudesta ja tyytyväisyydestä, mutta onnellisuudessa ja tyytyväisyydessä on säröjä. Arvion mukaan vuonna 2014 Suomessa eli 126 000 lasta perheessä, joka kamppaili toimeentulo-ongelmia ja köyhyyttä vastaan. Köyhyiden taustalla olivat vanhempien niukka koulutus, työelämän muutokset ja työttömyys sekä tulonsiirtojen reaaliarvojen aleneminen. (Karvonen & Salmi 2016.) Viimeisten arvioiden mukaan 160 000 Suomessa asuvaa lasta uhkaa köyhyys (Pelastakaa Lapset ry. Lapsiköyhyys Suomessa – mistä on kyse i.a.).

Suomi nuorten kasvuympäristönä (2016) raportissa kuvataan Suomessa vuonna 1987 syntyneiden noin 60 000 nuoren aikuisen hyvinvointia. Valtaosa vuoden 1987 ikäluokasta voi hyvin terveyden, koulutuksen, työn ja toimentulon näkökulmista. Koko ikäluokalla ei kuitenkaan mene hyvin. Noin neljätolista prosenttia ikäluokasta ei ole suorittanut peruskoulun jälkeen mitään tutkintoa. Lähes kolmannes oli turvautunut toimeentulotukeen jossain elämänsä vaiheessa. Samoin kolmannes oli saanut joko psykiatrisen diagnoosin tai ostanut psyykenlääkkeitä. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen hyvinvointi ja yhteiskuntaan kiinnittyminen on koko ikäluokkaan verrattuna huomattavan heikkoa. (Ristikari, Törmäkangas, Lappi, Kiilakoski, Merikukka, Hautakoski, Pekkarinen & Gissler 2016.)

Hyvinvoinnin riskitekijöihin tulee suhtautua vakavasti. On arvioitu, että vuonna 2019 Suomessa on yli 60 000 15–29-vuotiasta nuorta ja nuorta aikaisista syrjässä (Me-säätiö. Suomessa on syrjässä 61 163 nuorta i.a.). Merkittävimpiä

aikuisiän syrjäytymistä aiheuttavia riskejä ovat 1) lastensuojelun sijoitus 12–16-vuotiaana, 2) lastensuojelun sijoitus ennen 6-ikävuotta, 3) ei toisen asteen tutkintoa 25-vuotiaana ja 4) mielenterveyslääkitys 14–18-vuotiaana (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos & ME-säätiö. Missä elämänvaiheissa syrjäytyminen syntyy i.a.).

Perhe vahvistaa lasta suojaavia tekijöitä, kun perhe-elämä on toimivaa (ks. Savioja 2019). Suomalaiset lapset ovat kuitenkin kokeneet ja kokevat turvattomuutta perheissään (Muukkonen 2019). Lastensuojelupalveluiden tarve onkin Suomessa korkea. Vuonna 2017 lastensuojeluilmoitus tehtiin 76 116 lapsesta. Lastensuojeluilmoitusten määrä kasvoi vuonna 2017 viisitoista prosenttia vuodesta 2016. Avohuollon asiakkaana oli 55 884 lasta ja nuorta, ja 17 956 lasta ja nuorta oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle vuonna 2017. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä kasvoi vuonna 2017 kolme prosenttia vuodesta 2016. Lastensuojelun asiakkaissa on vähiten pieniä lapsia (0–2-vuotiaat); tavallisinta asiakkuus on nuorena (13–17 vuotta). Vuonna 2017 kodin ulkopuolelle sijoitetuista viisikymmentäkahdeksan prosenttia oli 13-vuotiaita tai vanhempia. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelu 2017 i.a.; ks. Gissler & Forsell 2018, 30–33.) Lastensuojelun tarve on edelleen kasvanut. Vuonna 2018 lastensuojeluilmoitusten määrä nousi noin viisi prosenttia, kiireellisesti sijoitettujen lasten määrä seitsemän prosenttia ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä kolme prosenttia vuodesta 2017. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Lastensuojelutyötä tarvitaan. Lastensuojelutyössä on kuitenkin kohdattu haasteita. Helsingin Sanomien otsikko *Itä tyhjeni lastensuojelun työntekijöistä*, kertoi lastensuojelutyön tilanteesta Itä-Helsingissä (Aalto 2018). Apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalainen (2018) kiteytti lastensuojelutyön haasteet otsikoksi *Rakenteelliset ongelmat lastensuojelun uhkana*. Hän toteaa muun muassa, että lastensuojelutyöntekijöitä on liian vähän; työntekijät vaihtuvat liikaa; työ on liian yksinäistä; ja työtä arvostetaan liian vähän. (Puumalainen 2018.) Lastensuojelutyön vaatavuuteen ja kuormittavuuteen otetaan kantaa myös selvityshenkilön raportissa lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi (Kananaja & Ruuskanen 2019).

Lapsiperheet, joissa on huono-osaisuutta, kokevat epäluottamusta palvelujärjestelmää ja viranomaisia kohtaan (Liikanen 2017), jolloin avun ja tuen hakemista ammatilaisilta emmitään. Lasten, nuorten ja perheiden avun sekä tuen tarpeet tulee tunnistaa varhain. Varhaisen tuen tarjoaminen lapsille, nuorille ja vanhemmille edellyttää monipuolisia sosiaali- ja terveystoimen peruspalveluja sekä joustavaa, monialaista ja -ammattillista yhteistyötä (Heinonen, Ikonen, Kaivosoja & Reina 2018; Kananaja & Ruuskanen 2019).

Lastensuojelutyön kehittämiseen on panostettu viime vuosina muun muassa Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa LAPE (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö). Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) i.a.). Työmuotojen ja -käytäntöjen uudistamisen ohella lastensuojelutyössä tulee kehittää keinoja työn vaikutusten ja vaikuttavuuden arvioimiseen. Miten lastensuojelun asiakkaiden elämässä myönteiset muutokset tulevat todeksi? (Kananaja & Ruuskanen 2019.)

Lasten, nuorten ja perheiden parissa toimivilta, eritoten lastensuojelutyön ammattilaisilta kerättyjä näkemyksiä analysoiden kaksikymmentäyksi ammattikorkeakoulua suunnittelivat vuonna 2016 *Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen*. Koulutuksen laajuus on kolmekymmentä opintopistettä. (Erikoistumiskoulutusta koskeva sopimus: Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus, 30 opintopistettä.) Koulutuksen ensimmäiset toteutukset alkoivat syksyllä 2017 ja päättyivät keväällä 2018. Raportissa *Kohtaaminen ja vuorovaikutus osaamisen ytimessä – Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujien näkemyksiä työstä ja koulutuksesta* kerrotaan ammattikorkeakoulujen erikoistumiskoulutusten lähtökohdista ja eritoten Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutusta. Lisäksi vastataan kahteen kysymykseen: 1) miten Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen Diakonia-ammattikorkeakoulussa suorittaneet kuvaisivat lastensuojelutyötä ja sen edellyttämää ammatillista osaamista koulutuksen oppimistehtävissä (luvut 4.1–4.2, 5.1–5.2, 6.1–6.2, 7.1–7.2, 8.1–8.2, 9.1–9.2, 10.1–10.2 ja 11.1–11.2) ja 2) miten he arvioivat koulutuksen vahvuuksia ja kehittämishaasteita (luvut 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 ja 12–12.8).

Helsingin Sanomiin haastateltiin viittä lastensuojelun jälkihuollon asiakasta. Artikkelin otsikko on ”*Elämäni ei olisi näin hyvällä mallilla, jos olisin jäänyt*” – *Moni vaikean lapsuuden ja nuoruuden elänyt on saanut elämänsä raiteilleen*. (Bäckgren 2018.) Lastensuojelutyön tulee varmistaa lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen (L 417/2007, 1§). Raportti *Kohtaaminen ja vuorovaikutus osaamisen ytimessä – Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujien näkemyksiä työstä ja koulutuksesta* avaa näkökulmia ammattialan työtä tekevien näkemyksiin nojautuen siihen, millaista on lastensuojelutyö, joka luotsaa lapsia ja nuoria kohti valoisaan aikuisuutta, ja millaista ammatillista osaamista työ tekijältään edellyttää.

2 ERIKOISTUMISKOULUTUS

Ammattikorkeakoulun tehtävänä on antaa työelämän ja sen kehittämisen vaatimuksiin sekä tutkimukseen perustuvaa korkeakouluopetusta, joka mahdollistaa ammatillisissa asiantuntijatehtävissä toimimisen. Lisäksi ammattikorkeakoulun tulee harjoittaa työelämää ja aluekehitystä palvelevaa soveltavaa tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaa. Ammattikorkeakoulun tulee tarjota mahdollisuuksia jatkuvaan oppimiseen. (L 934/2014, 4§.)

Ammattikorkeakoulututkintojen ja ylempien ammattikorkeakoulututkintojen lisäksi erikoistumiskoulutukset vastaavat sekä jatkuvan oppimisen ja ammatillisen osaamisen kehittämisen että työelämän ja sen kehittämisen vaatimuksiin. Toki on muitakin näihin tavoitteisiin vastaavia koulutusmuotoja, esimerkiksi laajat, ammatilliset täydennyskoulutukset. Erikoistumiskoulutuksissa hyödyn saajia ovat sekä koulutuksen osallistujat että ammattikorkeakoulu. Koulutuksen osallistujat voivat kehittää ammatillista osaamistaan ja asiantuntijuuttaan. Ammattikorkeakoulu voi tiivistää työelämäyhteyksiään. (Haltia 2017.)

Erikoistumiskoulutukset tulivat lainvoimaisiksi vuonna 2015. Ammattikorkeakoulujen erikoistumiskoulutukset ovat tarkoitettu korkeakoulututkinnon suorittaneille ja työelämässä jo toimiville henkilöille ammatillisen keittymisen ja erikoistumisen väyläksi. (L 1173/2014, 11a§; OKM 2013).

Ammattikorkeakoulujen erikoistumiskoulutuksissa muodostuvaa asiantuntijuutta kuvataan asetuksessa (VNA 1438/2014). Koulutusten tavoitteena on, että erikoistuja kykenee toimimaan vaativissa asiantuntijatehtävissä. Hän saavuttaa asiantuntijuuden edellyttämän syvällisen erityisosaamisen tai monialaisen kokonaisuuden hallinnan. Hän osaa arvioida ja kehittää erityisalansa ammatillisia käytäntöjä. Lisäksi erikoistujalla on valmiudet toimia yhteisöissä ja verkostossa oman erityisalansa asiantuntijana. (VNA 1438/2014, 6a§.)

Erikoistumiskoulutusten käynnistämiseen johtaneen prosessin taustalla oli havainto, että korkeakoulututkinnon suorittaneille oli tarjolla vähän osaamisen laajentamisen ja syventämisen mahdollistavia koulutusmuotoja erityisesti silloin, kun työelämän muutoksiin tuli vastata nopeasti (OKM 2013). Erikoistumiskoulutuksen valmistelu edellyttää työelämän edustajien näkemysten kartoittamista (VNA 1438/2014, 6b§.) Erikoistumiskoulutukset haastavat korkeakoulut ja työelämän tekemään tiivistä ja jatkuvaa yhteistyötä työelämän muutosten sekä

osaamistarpeiden ja uusien asiantuntijuusalueiden tunnistamisessa (Kallunki & Seppälä 2016, 6–7). Erikoistumistarpeita on tunnistettu työelämän kanssa, ja ammattikorkeakoulut ovat kyenneet vastaamaan erikoistumistarpeisiin (Rauhala & Urponen 2019, 49–50). Ammattikorkeakoulujen erikoistumiskoulutuksista on julkinen luettelo (Erikoistumiskoulutusten julkinen luettelo. Julkinen luettelo – ammattikorkeakoulut i.a.).

2.1 Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen lähtökohdat

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin edistämiseen on Suomessa panostettu. Esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisessa kehittämissuunnitelmassa Kaste (2012–2015) uudistettiin lasten, nuorten ja lapsiperheiden palveluja (Kallinen 2016). Kaste-ohjelman päätyttyä lapsille, nuorille ja perheille suunnattujen palvelujen valtakunnallista kehittämistä on jatkettu vuonna 2015 käynnistyneessä Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman LAPE (Sosiaali- ja terveysministeriö. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) i.a.). Lastensuojelutyön näkökulmasta muutosohjelman tavoitteena on ollut lapsi- ja perhelähtöisyyden vahvistaminen. Lastensuojelutyössä tulee keskittyä asiakkaiden avun ja tuen tarpeiden varhaisen tunnistamiseen ja niihin vastaamiseen. Lisäksi byrokratian tulee vähentyä lastensuojelutyössä. Lastensuojelupalveluiden ja -työn tavoitettavuuden ja saatavuuden tulee helpottua. (Valtioneuvoston kanslia 2015.)

Lastensuojelutyön edellyttämän osaamisen kehittämistarve on huomioitu Lastensuojelun laatusuosituksessa (2014). Lastensuojelutyö on vaativaa. Laatusuosituksen mukaan lastensuojelutyötä tekevät tarvitsevat tuekseen vahvan perus-, erikois- ja täydennyskoulutuksen. Heillä tulee olla osaamista lastensuojelutyön eri osa-alueilta, menetelmiä lastensuojelutyön kehittämiseen ja osallistumismahdollisuuksia asiantuntijatyöryhmiin. (Lavikainen, Puustinen-Korhonen & Ruuskanen 2014, 28–31.) Jotta lastensuojelutyön toimintaedellytykset ja laatu vahvistuvat, on ammattilaisten osaamista kehitettävä siten, että työskentelyssä he ottavat huomioon vankasti asiakkaiden elämäntilanteet kokonaisuutena. Myös moniammatillisen työn edellyttämän osaamisen tulee lujittua. (Kananoja & Ruuskanen 2019, 51–52.)

Erikoistumiskoulutuksen perusteista ammattikorkeakoulujen tulee sopia yhdessä. Erikoistumiskoulutuksesta laaditaan sopimus, jossa määritellään ainakin koulutuksen nimi, laajuus, tavoitteet, kohderyhmä ja se, miten opiskelija osoittaa asiantuntemuksensa. (L 1173/2014, 11a§; VNA 1438/2014, 6b§).

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksesta ammattikorkeakoulut laativat sopimuksen syksyllä 2016 (Erikoistumiskoulutusta koskeva sopimus: Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus, 30 opintopistettä). Ammattikorkeakoulujen

erikoistumiskoulutuksissa sopijaosapuolina on oltava enemmistö niistä ammattikorkeakouluista, jotka kouluttavat ammattilaisia sen alan ammattikorkeakoulututkintoon ja siihen liitettävään tutkintonimikkeeseen, jolla erikoistumiskoulutus järjestetään (VNA 1438/2014, 6c§). Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen lähtökohtana on sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto sosionomi (AMK). Syksyllä 2016 kahdessakymmenessä yhdessä ammattikorkeakoulussa saattoi suorittaa sosionomi (AMK) tutkinnon. Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen sopijaosapuolina olivat kaikki kaksikymmentäyksi ammattikorkeakoulua. Koulutuksellisen väylän luomista lastensuojelutyön erikoisosaamisen kehittämisen pidettiin tärkeänä.

2.2 Lastensuojelutyön erikoisosaamisen kehittämistarve

Vuonna 2013 kartoitettiin ammattikorkeakoulujen näkemykset sosiaalialan erikoistumiskoulutusten kehittämistarpeista. Tuolloin ammattikorkeakoulut esittivät muun muassa lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen suunnittelemista. Erikoistumiskoulutuksen tuli sisältää sekä lastensuojelun ehkäisevä työ että avo- ja sijaishuolto. Asiakaslähtöisen työn, yksilön ja ryhmän ohjaamisen sekä laajemmin ohjausmenetelmien osaamisen syventäminen oli ammattikorkeakoulujen edustajista merkityksellisistä. Lisäksi he pitivät tärkeänä monialaisen ja -ammattillisen työn osaamisen vahvistamista lastensuojelutyössä. (Ks. Helminen 2014, 45, 59–60.)

Erikoistumiskoulutukset suunnitellaan yhdessä työelämän edustajien kanssa (L 1173/2014, 11a§; VNA 1438/2014, 6b§). Työelämän edustajilta kerättiin vuonna 2015 kaksi aineistoa edistämään sosiaalialalle kohdentuvien erikoistumiskoulutusten suunnittelua. Ensimmäisestä, kesällä 2015 kootusta verkkoaiivorihiaineistosta vastasi Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön toimeksiannosta Fountain Park Oy. Aineisto osoitti, että sosionomi (AMK) tutkinnon suorittaneilla (vastaajia 637, joista lastensuojelussa työskenteli 135) oli tarve syventää lastensuojelutyön sekä lasten erityisiin tarpeisiin vastaamisen että vanhemmuuden edistämisen ja perhetyön ammatillinen osaaminen erikoisosaamiseksi. Myös monialaisissa ja -ammattillisissa verkoissa työskentelyn kehittämiseen haluttiin panostaa. (Valtari & Vartiainen 2015, 9, 26–27; 31–32; ks. Helminen 2017, 54; Huikko & Ojanen 2016.)

Erikoistumiskoulutusten suunnittelua varten koottiin vuoden 2015 lopussa toinen aineisto. Aineisto koottiin sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:n ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneilta jäseniltä sähköpostitse lähetetyllä Webropol-kyselyllä (vastaajia 1163, joista lastensuojelussa työskenteli 224). Erikoistumistarpeet osoittautuivat osin samoiksi kuin ensimmä-

mäisessä aineistossa. Ammatillisen osaamisen kehittäminen erikoisosaamiseksi merkitsi lastensuojelutyön työmenetelmien ja -välineiden hallinnan syventämistä. Lastensuojelutyössä tehtävän mielenterveys- ja päihdetyön sekä perheiden parissa tehtävän työn osaamista tuli vahvistaa. Lisäksi monialaisen ja -ammatillisen verkostotyön osaamisen vahvistaminen koettiin tärkeäksi. Myös monikulttuurisen lastensuojelutyön osaamishaasteet tulivat esiin. (Helminen 2017, 55–66; Huikko & Ojanen 2016, 39–49, 57; ks. Helminen 2018, 172–179.)

Keväällä 2016 erikoistumiskoulutusten suunnittelun tueksi kerättiin kolmas aineisto Webropol-kyselyllä (vastaajia 556, joista sosiaalialalla työskenteli 107). Samanaikaisesti ammattikorkeakoulut järjestivät toiminta-alueidensa työelämätahoille työpajoja. (Kukkonen, Sihvo, Helminen, Immonen, Moisio, Poutanen, Tiikkaja 2016.) Kyselyn ja työpajojen tulosten perusteella lastensuojelutyön osaamista tuli lisätä. Ammatillisen osaamisen kehittämiseen sosiaali- ja terveydenhuollossa työskenteleviä haastoi asiakaslähtöisen sekä monialaisen ja -ammatillisten työn vahvistamisen tarve sekä digitaaliset palvelut. Myös monikulttuurinen ja laajemmin moninaisuustyö haastoivat sosiaali- ja terveydenhuollossa työskenteleviä ammatillisen osaamisen kehittämiseen. Lisäksi noteeratuiksi tulivat mielenterveyteen ja päihteiden käyttöön liittyvät haasteet. (Emt. 27–29.)

Syksyllä 2016 Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen sopimusammattikorkeakoulut haastattelivat vielä kahdenkymmenyhden työelämätahon edustajia lastensuojelutyön ammatillisen osaamisen kehittämisestä erikoisosaamiseksi (Erikoistumiskoulutusta koskeva sopimus: Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus, 30 opintopistettä). Samalla työelämätahoilta pyydettiin palautetta Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osaamistavoitteiden ja -sisältöjen luonnoksesta.

Erikoistumiskoulutuksen tulee olla vähintään kolmenkymmenen opintopisteen laajuinen (VNA 1438/2014, 3§). Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen laajuus on kolmekymmentä opintopistettä. Ammattikorkeakoulujen suunnittelu-prosessin ja työelämältä saadun palautteen perusteella erikoistumiskoulutus jakaantuu seitsemään opintojaksoon. (Kuvio 1; Liite 1.)

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus (30 opintopistettä)

1. Lapset, nuoret ja perheet yhteiskunnassa – eettisesti kestävä lastensuojelutyö muuttuvassa yhteiskunnassa (3 opintopistettä)
2. Asiakasprosessi lastensuojelutyössä (5 opintopistettä)
3. Osallistavat asiakastyön menetelmät ja käytännöt lastensuojelutyössä (2 opintopistettä)
4. Kriisi- ja traumatyö lastensuojelutyössä (5 opintopistettä)
5. Ehkäisevän lastensuojelutyön työmenetelmät ja -käytännöt (5 opintopistettä)
6. Lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon työmenetelmät ja -käytännöt (5 opintopistettä)
7. Palvelujen, työmuotojen, -menetelmien ja -käytäntöjen kehittäminen lastensuojelutyössä (5 opintopistettä)

KUVIO 1. Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen opintojaksot

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen suunnitteluvaiheessa työelämätahojen edustajilta kerättiin näkemyksiä ammatillisen osaamisen kehittämiseksi erikoisosaamiseksi verkkoavoriihityöskentelyllä, kahdella kyselyllä, työpajoilla ja haastattelemalla. Yhteistyö jatkui erikoistumiskoulutuksen aikana muun muassa Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) kanssa. (Rauhala & Urponen 2019, 43–44; ks. myös liite 4.)

2.3 Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus Diakonia-ammattikorkeakoulussa

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen toteutti lukuvuoden 2017–2018 aikana viisi ammattikorkeakoulua: Diakonia-, Hämeen, Turun ja Vaasan ammattikorkeakoulut sekä Yrkeshögskolan Novia. Nämä ammattikorkeakoulut hakivat opetus- ja kulttuuriministeriöltä erityisavustusta, ja niistä kukin sai avustuksen (54 000 euroa) koulutuksen käynnistämiseen ja toteuttamiseen. Lisäksi koulutuksessa oli osallistujamaksu (1000 euroa). Koulutus käynnistyi 31.8.2017 ja päättyi 18.5.2018. Tässä julkaisussa kuvataan Diakonia-ammattikorkeakoulun to-

teutusta. Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus oli ensimmäinen Diakonia-ammattikorkeakoulussa toteutunut erikoistumiskoulutus.

Erikoistumiskoulutuksen sopimuksessa on määriteltävä koulutuksen kohde-ryhmä (L 1173/2014, 25§; VNA 1438/2014, 6b§). Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen sopimuksen nojalla koulutukseen voidaan hyväksyä henkilö, joka on suorittanut ammattikorkeakoulututkinnon (sosionomi AMK), muun soveltuvan korkeakoulututkinnon tai ammattikorkeakouluja edeltäneen opistoasteen tutkinnon (esim. sosiaalikasvattaja), ja hänellä on riittävät tiedot ja taidot opintoja varten. Lisäksi koulutukseen valittavalla tulee olla työkokemusta lasten, nuorten ja perheiden parissa tehtävästä työstä, ensi sijassa lastensuojelutyöstä. (Erikoistumiskoulutusta koskeva sopimus: Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus, 30 opintopistettä.)

Diakonia-ammattikorkeakoulun lukuvuoden 2017–2018 Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutukseen haki kaksikymmentäneljä henkilöä. Heistä yhdeksäntoista valittiin koulutuksen. Valinnassa otettiin huomioon hakijoiden 1) sosiaali- ja terveystieteiden tutkinto ja muu ammattialan koulutus, 2) kokemus lasten, nuorten ja perheiden parissa tehdystä työstä, eritoten lastensuojelutyöstä sekä 3) motivaatio hakeutua koulutukseen. Viisitoista henkilöä aloitti koulutuksen. Hakijoita kannustettiin aloittamaan neuvottelut koulutuksesta työnantajansa kanssa jo hakuvaiheessa. Tämä ei toteutunut. Valintapäätöksen saatuaan hakijat ottivat yhteyttä työnantajoihinsa. Muutamia koulutukseen valittuja eivät ottaneet vastaan opiskelupaikkaa, kun työnantaja ei osallistunut osallistumismaksuun ja/tai koulutuksen lähipäiviä ei hyväksytty työajaksi, vaan lähipäiviin osallistuminen olisi edellyttänyt esimerkiksi vuosilomapäivien käyttämistä. Viisitoista henkilöä aloitti ja suoritti Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen Diakonia-ammattikorkeakoulussa (liite 2).

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus (30 opintopistettä) sisälsi seitsemän opintojaksoa (kuvio 1; liite 1). Koulutus eteni prosessimaisesti. Koulutuksessa oli yhteensä kolmetoista lähityöskentelypäivää (luku 12.6). Lähityöskentelypäivät olivat Diakonia-, Hämeen, Turun ja Vaasan ammattikorkeakoulujen sekä Yrkes-högskolan Novian yhteisiä. Lähityöskentelypäivien asiantuntijaluennoista ja opiskelijaryhmien puheenvuoroista (liite 4) osa toteutui etäyhteydellä (Adobe Connect Pro) ammattikorkeakoulujen välillä. (Rauhala & Urponen 2019, 43–44.) Opintojaksoissa oli oppimistehtäviä (liite 3). Lähityöskentelypäivissä oppimistehtävät toimivat yhteisen keskustelun ja lastensuojelutyön uudistamistarpeiden jäsentämisen pohjamateriaalina. Lähityöskentelypäivien välillä oli vertaisoppimisryhmän ohjaustapaamisia (luku 12.6). Vertaisoppimisryhmän ohjaustapaamisilla edistettiin

erikoistujien ryhmäytymistä ja koulutusprosessiin sitoutumista. Ohjaustapaamisissa koulutuksen osallistujat jakoivat osaamistaan ja asiantuntijuuttaan muiden osallistujien käyttöön. Erikoistumiskoulutuksen suorittamista tuettiin käyttämällä verkko-oppimisympäristöä (MoodleRooms) sekä sähköpostitiedotusta.

3 LASTENSUOJELUTYÖN ERIKOISTUMISKOULUTUKSEN ARVIOINTI

Ammatitaitoinen ja asiantunteva henkilöstö varmistaa osaltaan työn laadun, tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden. Näin ollen ammatillisen osaamisen jatkuvaan kehittämiseen tulee olla koulutuksellisia mahdollisuuksia. Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen suunnittelussa käytettiin sosiaalialalla, lasten, nuorten ja perheiden parissa työskenteleviltä kerättyjä näkemyksiä työn ja sen edellyttämän ammatillisen osaamisen kehittämistarpeista (luku 2.2).

Koulutuksen toteutuksesta ja kehittämistarpeista kerättiin osallistujilta palautetta. Palautetta kerättiin sekä koulutuksen osaamistavoitteista ja -sisällöistä että järjestelyistä. Lisäksi palautetta kerättiin siitä, miten koulutus vaikutti osallistujien lastensuojelutyön ammatilliseen osaamiseen.

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujien osallisuus koulutuksen arvioinnissa oli merkityksellistä. Heidän palautteensa mahdollisti koulutuksen vahvuuksien ja kehittämiskohtien paikantamisen. Osallistujien antama palaute kertoi siitä, oliko heistä eteneminen koulutuksen osaamistavoitteiden mukaan mahdollista, mutta myös siitä, mihin suuntaan he olivat etenemässä tai aikeissa edetä lastensuojelutyön ammatillisen osaamisen kehittämisessä.

Osallistujien palautetta käytettiin koulutuksen vaikutusten ja vaikuttavuuden arvioinnissa. Vaikutusten ja vaikuttavuuden jäsentäminen oli kuitenkin vaikeaa, sillä vaikuttavuus voi ilmetä vasta pidemmän ajan kuluttua. Vaikutusten ja vaikuttavuuden arviointi mahdollistaa kuitenkin hyvien käytäntöjen kehittämisen koulutusmalleiksi, joita voidaan toistaa tulevaisuudessa. (Ks. Kivipelto, Larivaara, Andersson, Heinämäki, Jonsson, Kotiranta & Vuorenmaa 2012; Korkeakoski & Tynjälä 2010; Raivola, Valtonen & Vuorensyrjä 2000; Suopajarvi 2013.)

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujilta kerättiin palaute opintojaksokohtaisesti järjestetyissä lähityöskentelypäivissä. Palautelomakkeessa oli lauseen alkuja ja kysymyksiä, joita vastaajien tuli täydentää. Lauseiden alut ja kysymykset olivat 1) teema/-t, jotka olivat minusta hyviä lähipäivissä, 2) teema/-t, joista olisin halunnut kuulla enemmän, 3) teema/-t, joita olisi voinut käsitellä

suppeammin tai jättää pois, 4) mitä lähityöskentelypäivissä olisi voinut tehdä toisin ja 5) muut kommentit. Koulutuksen osallistujia kannustettiin kirjaamaan palautelomakkeeseen myös ideoita koulutuksen jatkototeutuksesta, kuten lähityöskentelypäivistä. Palautelomakkeet jaettiin osallistujille ja kerättiin pois heiltä lähityöskentelypäivissä. (Palautelomakkeilla koottuja tietoja on käytetty tämän julkaisun luvuissa 4, 5, 6, 7, 8 ja 9.)

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen ensimmäiset toteutukset päättyivät 18.5.2018. Koulutuksen lopussa osallistujilta kerättiin Webropol-kyselyllä palaute kulutuksesta ja sen kehittämistarpeista. Webropol-kyselyn linkki lähetettiin osallistujille sähköpostitse. Kyselyyn oli kaksi viikkoa vastausaikaa. Kyselyssä oli yhdeksäntoista vastausvaihtoehtoa sisältänyttä väittämää (ks. luvut 11.2 ja 12.1–12.7). Lisäksi kyselyssä oli kuusi avointa kysymystä. Avoimissa kysymyksissä vastaajaa pyydettiin kertomaan, 1) mikä erikoistumiskoulutuksessa oli parasta, 2) mikä oli tärkein lastensuojelutyöstä opittu oppi erikoistumiskoulutuksessa, 3) miten vastaajan toiminta muuttui lastensuojelutyössä erikoistumiskoulutuksen aikana, 4) mitä asiakokonaisuuksia ja teemoja erikoistumiskoulutuksessa olisi pitänyt käsitellä enemmän ja laajemmin, ja 5) miten erikoistumiskoulutusta tulisi muuttaa ja kehittää. Webropol-kyselyssä oli varattu tila myös avoimen palautteen antamiseen. (Webropol-kyselyllä koottua palautetta on käytetty tämän julkaisun luvussa 11.2. ja 12–12.8.)

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen opintojaksoissa oli ennako-oppimistehtäviä ja oppimistehtäviä (liite 3). Ennako-oppimistehtävät ja oppimistehtävät luin kolme kertaa. Huomioni kiinnittyi tekstikatkelmiin, joissa koulutuksen osallistuja kuvasi näkemyksiään lastensuojelutyöstä ja sen työkäytännöistä, -menetelmistä ja -välineistä mutta myös lastensuojelutyön kehittämistarpeista. Ennako-oppimistehtävissä ja oppimistehtävissä huomioon ottamani tekstikatkelmat alkoivat esimerkiksi: ajattelen, että lastensuojelutyö ..., pohdin, että lastensuojelutyö ..., koen, että lastensuojelutyö on ..., minusta lastensuojelutyö on ... Ennako-oppimistehtävistä ja oppimistehtävistä poimin tekstikatkelmia teema-kohtaisesti tiedostoihin. Teemat olivat sisällöllisiä asiakokonaisuuksia. Teemoista erottelin alateemoja ottaen huomioon erikoistumiskoulutuksen osallistujien käyttämät ilmaiset ja ilmaisuihin linkittyvät asiat. Teemakohtaisissa tiedostoissa sijoitin avo- ja sijaishuoltoa kuvaavat tekstikatkelmat omiin osioihin. Teemojen muodostaminen perustui sisällön analyysiin (Tuomi ja Sarajärvi 2003, 93–121).

Ennako-oppimistehtäviin ja oppimistehtäviin perustuvat tulokset on kirjoitettu erikseen lastensuojelutyön avohuollosta ja sijaishuollosta. Näin ollen lukija voi tarkastella avo- ja sijaishuollon työn ja työkäytäntöjen yhtäläisyyksiä ja ero-

avaisuuksia. Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen yhdeksän osallistujan ennakko-oppimistehtävissä ja oppimistehtävissä esittämiä näkemyksiä käytin avohuollon kuvaamisessa ja kuuden osallistujan näkemyksiä sijaishuollon kuvaamisessa. Tässä julkaisussa lastensuojelun avohuollon työksi katsottiin erilaiset lapsi- ja perhepalveluiden työtehtävät, joissa edistettiin lapsen myönteistä kehitystä ja tuettiin vanhempia ja huoltajia lapsen hoidossa ja kasvatuksessa (34§). Työtä tehtiin esimerkiksi lapsen ja vanhempien, perheen kotona. Sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella (49§). Erikoistumiskoulutuksen osallistujien työtehtävien johdosta sijaishuollon kuvaus koskee tässä julkaisussa eritoten laitoshuoltoa. Erikoistumiskoulutuksen osallistujista kukaan ei toiminut vain ehkäisevässä lastensuojelussa (3a§) tai jälkihuollossa (75§). (Liite 2.) (L 417/2007; ks. myös L 1302/2014.) (Ennakko-oppimistehtävistä ja oppimistehtävistä koottuja tietoja on käytetty tämän julkaisun luvuissa 4.1–4.2, 5.1–5.2, 6.1–6.2, 7.1–7.2, 8.1–8.2, 9.1–9.2, 10.1–10.2 ja 11.1.)

Kun tulosluvuissa on itsenäisiä tekstikatkelmia Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen ennakko-oppimistehtävistä ja oppimistehtävistä, viittaa lainauksen lopussa olevista luvuista ensimmäisen liitteen kaksi osallistujanumerointiin ja jälkimmäinen liitteen kolme ennakko-oppimistehtävien ja oppimistehtävien numerointiin. Lastensuojelulain mukaan alle 18-vuotias on lapsi ja 18–20-vuotias on nuori (L 417/2014, 6§). Tämän julkaisun tulosluvuissa käytän kuitenkin vain ilmaisua lapsi, sillä erikoistumiskoulutuksen osallistujat työskentelivät tavallisesti alle 18-vuotiaiden kanssa.

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen toteutusta ja kehittämistä koskeva palaute kerättiin koulutuksen osallistujilta. Palautetieto on sekä asiakas-että työelämälähtöistä. Palautteen antoivat koulutuksen osallistujat, asiakkaat. Esimerkiksi osallistujien kollegat ovat potentiaalisia Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujia, asiakkaita tulevaisuudessa. Koulutuksen osallistujat tekivät lastensuojelutyötä, jolloin heillä oli mahdollisuus arvioida koulutusta ammatillisen osaamisensa kehittymisen ja kehittämistarpeiden sekä työorganisaationsa mutta myös omien työkäytäntöjensä ja näiden kehittämistarpeiden näkökulmista. (Liite 2.)

4 LASTENSUOJELUTYÖN EETTISET PERUSTEET

Lastensuojelutyön tarkoitus on varmistaa, että lapsen oikeus turvalliseen kasvu-ympäristöön, tasapainoiseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun toteutuvat. Lähtökohtana on lapsen edun turvaaminen. Lastensuojelulaki korostaa lapsen osallisuutta, kuten lapsen mielipiteiden ja toiveiden selvittämistä ja huomioon ottamista päätöksenteossa. (L 417/2007, 1§, 4§, 5§, 20–24§.) Jokaisen lastensuojelutyötä tekevän tulee alati analysoida, mitä edellä mainitut lähtökohdat merkitsevät omassa työssä, ja miten ne toteutuvat (Lavikainen, Puustinen-Korhonen & Ruuskanen 2014, 6–16). Sillä pelkästään lastensuojelutyön keinoin lasten oikeuksien ja edun toteutumista ei voida varmistaa, vaan eri toimijatahojen ja toimijoiden on sitouduttava lasten oikeuksien edistämiseen (Saastamoinen 2016, 3).

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus käynnistyi opintojaksolla *Lapset, nuoret ja perheet yhteiskunnassa – eettisesti kestävä lastensuojelutyö muuttuvassa yhteiskunnassa* (3 opintopistettä). Opintojaksossa perehdyttiin perheiden ja perherakenteiden moninaisuuteen. Siinä tarkasteltiin lasten ja vanhempien, perheiden hyvinvointia ja elämänhallintaa sekä elämäntilanteita, jotka voivat olla riski hyvinvoinnin ja elämänhallinnan toteutumiselle. Lisäksi opintojaksossa jäsennettiin lasten ja vanhempien osallisuuden toteutumista yhteiskunnassa, yhteisöissä ja ryhmissä, perheissä. Osallisuutta jäsennettäessä otettiin huomioon myös lasten ja vanhempien osallisuuden toteutuminen palvelujärjestelmässä. Opintojaksossa analysoitiin lasten ja vanhempien, perheiden syrjäytymistä aiheuttavia tekijöitä. (Liite 1.)

Opintojaksossa oli kaksi lähityöskentelypäivää, jossa oli asiantuntija-alustuksia (liite 4), vierailu Lastensuojelun Keskusliitossa ja osallistujien yhteistä työskentelyä. Osallistujien palaute lähityöskentelypäivistä oli positiivista. Asiantuntija-alustuksena toteutunut Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) tavoitteiden ja toimenpiteiden esittely tuki heistä oman työn jäsentämistä suhteessa lastensuojelutyön ajankohtaisiin kehittämishaasteisiin.

Opintojakson ennakko-oppimistehtävässä osallistujat jäsensivät lastensuojelutyön ammatillisen osaamisensa vahvuuksia ja kehittämistarpeita, minkä lisäksi he kuvasivat oman työnsä kehittämishaasteita. Opintojakson oppimistehtävä oli

nimeltään *Eettisesti kestävä lastensuojelutyö muuttuvassa yhteiskunnassa*. Oppimistehtävässä osallistujat kuvasivat yhteiskunnallisia muutoksia, jotka vaikuttavat lasten ja vanhempien hyvinvointiin ja osallisuuden toteutumiseen, sekä etiikan toteutumiseen lastensuojelun eri työtilanteissa. Lisäksi he pohtivat, miten lastensuojelun eettiset perusteet voidaan ottaa huomioon työssä aikaisempaa vahvemmin. Seuraavan luvun kuvaus etiikan asemasta lastensuojelutyössä perustuu Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujien edellä mainitussa oppimistehtävässä ja koulutuksen lopussa tehdyssä portfolioissa esittämiin näkemyksiin.

4.1 Osallistujien näkemyksiä etiikasta lastensuojelutyössä

Lastensuojelun avohuollossa työskennelleiden näkemykset

Eettiset kysymykset ovat läsnä alati lastensuojelutyön arjessa, sillä lainsäädäntö ei anna yksiselitteisiä vastauksia lastensuojelutyössä kohdattaviin eettisiin kysymyksiin, jolloin työntekijän käyttää *eettistä harkintaa* ratkaisuja tehdessään. Avohuollossa työskennelleet käyttivät myös ilmaisia työntekijän ”*eettinen huolellisuus*” ja ”*eettinen vastuu*” kertoessaan eettisen harkinnan käyttämisestä lastensuojelutyössä.

”Työni kautta eteeni tulee usein tilanteita, joissa pitää miettiä, onko toiminta eettisesti oikein asiakasta ajatellen. ... Yhä useammin ajattelen, että asiakkaan mukaan ottaminen oman elämänsä asiantuntijaksi lastensuojeluprosessissa on mielestäni eettisesti oikein. ... Ammattietiikka toteutuu sosiaalialan työssä arjen valinnoissa, jotka saattavat olla hyvinkin vaikeita. Vaikka teemme työtämme lain mukaisesti, laillisuus ei kuitenkaan tarkoita samaa kuin eettisyys. Laista harvoin saa suoria vastauksia arkisiin ihmistyön kiperiin pulmiin. Koen, että eettisyys on kulkenut vahvasti mukani tehdessäni työtäni.” (8, VIIA)

Lastensuojelutyön etiikan kulmakivi on *lapsen edun* toteutuminen. Avohuollossa työskennelleet kirjoittivat myös lasten oikeuksista ja niiden toteutumisesta. Lapsen edun ja oikeuksien asettuminen ratkaisujen ja päätösten teon johtotähdeksi ei ollut heistä kuitenkaan itsestään selvää, kun vaakakupissa olivat esimerkiksi taloudelliset tavoitteet ja eettiset perusteet.

Lastensuojelutyön etiikan mukaisten ratkaisujen ytimessä on *ihmisarvo*, ihmisarvon kunnioitus sekä loukkaamattomuus. Työntekijän ja asiakkaan suhteen tulee olla *arvostava*, keskinäiseen arvostukseen perustuva. Avohuollossa

työskennelleet tarkastelivat työtilanteita erityisesti lapsen näkökulmasta. He pohjivat, ”*puhummeko lasta arvostaen*”. Lisäksi he miettivät, ”*kohtelemmeko asiakkaita tasapuolisesti*”, tulevatko lapset kohdelluiksi samoin kuin vanhemmat. Lastensuojelussa työntekijän on edistettävä asiakastyössä **yhdenvertaisen** kohtelun ja **oikeudenmukaisuuden** toteutumista.

Lastensuojelutyössä etiikan toteuttaminen perustuu **asiakkaan osallisuuden** mahdollistamiseen ja asiakkaan **kuuntelemiseen** ja **kuulemiseen**. Avohuollossa työskennelleet tarkastelivat sekä työntekijän ja lapsen että työntekijän ja vanhempia kohtaamista eettisten tekijöiden toteutumisen näkökulmista. Vuorovaikutustilanteissa asiakkaalla tulee olla mahdollisuus kertoa itsestään ja elämästään luontaiseksi kokemallaan tavalla. Työntekijän on oltava kiinnostunut lapsen ja vanhempien asiasta. Hänen tulee olla ”*puheissa selkeä ja toimia ammatillisesti*”.

”Lapsen kuuleminen on olennainen osa sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain henkeä ja mielestäni ensimmäisiä työntekijän tehtävää määritteleviä ohjeistuksia ja säännöksiä.” (2, VIIA)

”Mahdollisuus tulla kuulluksi ja kokemus, että on tullut kuulluksi, sekä luottamus, ettei selän takana toimita, olisi ehkä eettisesti vähintään, mitä tilanteessa voin työntekijänä tehdä.” (8, VIIA)

Asiakaslähtöisyys varmistaa etiikan toteutumista palveluiden ja tuen tarpeiden arvioinnissa. Palveluiden ja tuen tarpeiden arvioinnissa tulee ottaa huomioon lapsen ja vanhempien yksilölliset tarpeet. Asioita tarkasteltaessa tulee jäsentää, ”*mikä on kenenkin osapuolen kannalta oikea suunta toiminnalle*”. Lapsen ja vanhempien palveluiden ja tuen tarpeiden arvioimista voi edistää lasten ja vanhempien kohtaaminen heille **luontaisessa ympäristössä**, kuten kotona. Avohuollossa työskennelleet puolsivat jalkautuvia työmuotoja ja matalan kynnyksen toimintaympäristöjen käyttämistä. Työn tekeminen asiakasperheen **kotona** edellyttää erityistä eettistä valppautta.

”Eettisyys korostuu, kun työskennellään perheiden kotona, toisten maaperällä. Haasteeksi koen, miten kohdata kaikkinaista epätäydellisyyttä, miten luoda avoimuutta ja samalla toimia kontrollin näkökulmasta ja osata toimia arvo-ristiriitatilanteissa.” (9, VIIA)

Lastensuojelutyön tulee olla **suunnitelmallista** ja **tavoitteellista**. Työntekijän ja asiakkaan **yhdessä tekemä dokumentointi** edistää avohuollossa työskennelleiden

mukaan etiikan toteutumista työprosessin aikana. Työntekijän tulee kuvata niin työn tavoitteet kuin elämäntilanteen mahdolliset ratkaisuvaihtoehdot ja päätökset sekä lapsen että vanhempien ymmärtämällä kielellä ja tavalla, eikä työntekijän ”*tule koskaan luvata asiaa tai palvelua, jota ei ole mahdollista pitää*”. Työntekijän on kerrottava lapselle ja vanhemmille myös heidän oikeutensa ja velvollisuutensa.

”Käytännön toimenpiteiden tulee olla lasten ymmärrys ja osallisuus huomioivina ja tavoitteet tulee kirjata tarkasti, jotta niin työntekijät kuin asiakasperheet, mukaan lukien lapset, tietävät, mitä lähdetään tavoittelemaan.” (2, VIIA)

”Yhteinen dokumentointi liittyy niin eettisyyteen kuin osallisuuden vahvistamiseenkin.” (9, VIIA)

Avohuollossa työtä tehdään asiakkaan oikeuksien ja velvollisuuksien toteutumisen, tuen ja kontrollin tarjoamisen sekä luottamuksen ja epäluottamuksen kokemusten välisessä ristiaallokossa. Ristiaallokon kokoa kasvattavat lastensuojelutyölle asetetut taloudelliset tulostavoitteet sekä suuret asiakasmäärät ja työssä koettu kiire. Lastensuojelun työntekijän tulee sekä **vaalia** että **kehittää eettistä osaamistaan**. Avohuollossa työskennellyt totesi, että ”*tarvitaan eettistä ja moraalista pohdintaa lastensuojelutyötä ohjaavista arvoista ja periaatteista*”, jotta lastensuojelun työntekijä kykenee säilyttämään eettisesti herkän työotteen.

”Lastensuojelun kentällä painitaan jatkuvasti eettisten kysymyksen parissa. ... Työntekijän näkökulmasta eettiseen valveutuneisuuteen vaikuttaa tarvittava tieto ja taito lastensuojelutyöstä. ... Koulutuksen avulla työntekijälle muodostuu kuva lastensuojelun rakenteista ja tavoitteista. ... Lisäksi työntekijän henkilökohtaiset ominaisuudet vaikuttavat eettiseen ajatteluun. Jokaisella on oma kokemuksensa lapsuudesta ja käsityksensä hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä. Onkin hyvin tärkeää eritellä henkilökohtaisten kokemusten kautta syntyneet arvot ja tavat toimia niistä tavoitteista, jotka tukevat lasta ja perhettä vaikeassa tilanteessa.” (4, VIIA)

Avohuollossa työskennelleiden näkemys oli, että lasten ja vanhempien, perheiden aseman tulisi olla vahvempi yhteiskunnassa ja lähiyhteisöissä. He korostivat peruspalvelujen merkitystä tuen tarpeiden varhaisessa tunnistamisessa. He peräänkuuluttivat eri toimijatahojen vankempaa yhteistyötä lasten ja perheiden hyvinvoinnin edistämiseksi. Lisäksi palveluissa tulisi ottaa paremmin huomioon

perheiden monimuotoisuus. Avohuollossa työskennelleet sisällyttivät eettisesti hyvään työhön myös **vaikuttamistoimenpiteet**: ”Asiakkaan ääni kuuluviin myös poliittisille päättäjille”.

Lastensuojelun sijaishuollossa työskennelleiden näkemykset

Avohuollossa työskennelleiden tavoin sijaishuollossa työskennelleet pitivät lastensuojelutyön kulmakivinä **lapsen edun** ja **oikeuksien toteutumista**. Niiden ohella lapsen **osallisuus** kuului sijaishuollossa työskennelleistä työn kulmakiviin. Lapsen edun, oikeuksien ja osallisuuden toteutuminen edellytti heistä **lapsilähtöistä työorientaatiota**.

Lapsen ja vanhempien **kohtaamisessa** ja **vuorovaikutus-** sekä **yhteistyösuhteen rakentamisessa** konkretisoituu työn eettinen perusta. Sijaishuollossa työskennelleiden mukaan työntekijän tulee olla lapsen ja vanhempien kanssa vuorovaikutus- ja yhteistyötilanteissa ”avoimin mielin” ja hänen tulee olla ”oikeasti kiinnostunut lapsen ja vanhempien tuottamista asioista”. Lapsen ja vanhempien **arvostus** ja **kunnioitus** ovat osoitus työntekijän eettisestä työotteesta. Arvostus ja kunnioitus ovat **luottamuksellisen** vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen lähtökohtia. Luottamus edistää **vastavuoroisen** vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen rakentamista. Erilaisten näkökulmien esittäminen keskustelussa tukee yhteisen kokonaiskuvan muodostamista lapsen ja vanhempien elämäntilanteesta.

*”On eettisesti tärkeää, että jokainen asiakas tulee kohdatuksi arvokkaana ja kunnioittaen. Tärkeää on, miten me ammattilaisina toimimme suhteessa asiakkaaseen, miten kohtaamme lapset, nuoret ja perheet päivittäisessä työssä. Miten alamme rakentamaan suhdetta ja luottamusta sijoitettuun lapseen ja ehkä epäluuloiseen vanhempaan.”
(12, VIIA)*

Eettinen työote edellyttää sekä lapsen että vanhempien **osallistumisen** ja **osallisuuden** mahdollistamista ja osallisuuden jatkuvaa arvioimista ja kehittämistä. Sijaishuollossa työskennelleet kirjoittivat lapsen ja vanhempien ”mukaan ottamisesta” ja ”mukana olosta” sekä ”osallistumisesta” ja ”osallisuudesta”.

Lapsen osallisuuden toteutumisesta kertoo se, että lapsi kokee, että häntä kuullaan ja hänen näkemyksensä otetaan huomioon, ja hän voi vaikuttaa omiin asioihinsa. Lapsen edun ja oikeuksien toteutuminen edellyttävät, että lasta **kuullaan**. Lapsen **elämäntilanteeseen** on **perehdyttävä kokonaisvaltaisesti**. Lisäksi sijais-

huollossa työskennelleet kuvasivat lapsen osallisuuden kokemusta ”*kuulumisena jobonkin*”, koettuna yhteytenä sijaishuollon yhteisöön ja vanhempiin. Sijaishuollossa työskennelleen näkemys oli kuitenkin se, että lapsen osallisuus ei työskentelyssä toteudu.

”Eettisyys on ajattelumme ja päätöstemme takana, vaikkei sitä ehkä joka hetki tietoisesti ajattelisikaan. ... Mielestäni lapsen osallisuus on edelleen useimmiten alistettu aikuisten näkemyksille. Lasten vanhempien tai muiden läheisten osallisuus puolestaan on usein alistettu ammattilaisten näkemyksille. Lasten näkemysten esille pääsyä tulisi tukea vahvemmin ja lapsilähtöisiä käytäntöjä lisätä niin, että lapsi itse voisi aidosti olla mukana asettamassa omaa hyvinvointiaan ja elämäänsä koskevia tavoitteita.” (11, VIIA)

Sijaishuollossa työn **tavoitteet** tulee asettaa ja **työn toteutus** suunnitella siten, että ”*lapsi on keskiössä eli mietitään asioita lapsen näkökulmasta.*” Työlle asetetut tavoitteet suuntaavat sekä työntekijän että lapsen ja vanhempien toimintaa. Lapsen edun ja oikeuksien toteutumista edistää, kun ”*tavoite hoidossa on selkeä, selkeästi määritelty ja kaikkien tiedossa.*”

Lastensuojelutyön **dokumentoinnissa** on otettava huomioon eettiset näkökulmat. Kirjausten tulee olla näyttöön perustuvia ja selkeitä. Lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua dokumentointiin. Vähintään ”*lapselle tulee tarjota mahdollisuus lukea se, mitä hänestä kirjoitetaan.*” Lapsen, erityisesti nuoren mutta myös vanhempien osallisuuden vahvistaminen dokumentoinnissa oli sijaishuollossa työskentelevistä kuitenkin haastavaa.

Sijaishuollossa työskennellyt totesi, että ”*eettisesti kestävä lastensuojelun pitää kestää tarkastelua ja päivänvaloa.*” Työn ja työkäytäntöjen tulee olla läpinäkyviä. Sijaishuollossa työskennelleet korostivat, että on pyrittävä kuvaamaan avoimesti, mitä ovat asiakastyön tavoitteet, ja miten ammattilaiset toimivat suhteessa asiakkaaseen, mitä ovat työkäytännöt.

Lasta ja vanhempia koskevien **tietojen siirtäminen** sijaishuollon yksikön toimijoiden ja yhteistyökumppanien välillä varmistaa lapsen edun ja vanhempien parhaan toteutumista. Tietojen siirto edistää eri toimijoiden yhteistyötä ja yhteisten tavoitteiden mukaan työskentelemistä. Tietojen siirron eri toimijoiden välillä tulee perustua tarkoituksenmukaisuuteen ja oikea-aikaisuuteen.

Ammatillinen osaaminen varmistaa etiikan toteutumista lastensuojelutyössä. Lasten oikeuksien julistus (A 60/1991) ja lastensuojelulaki (L 417/2007) sekä lastensuojelun laatusuositus (Lavikainen ym. 2014) antavat raamin eettisesti hyvälle

lastensuojelutyölle. Työntekijän tulee tarkastella sekä työyhteisönsä toimintaa että omia työkäytäntöjään jatkuvasti suhteessa niin lasten oikeuksien julistukseen kuin lastensuojelulakiin ja lastensuojelun laatusuositukseen mutta myös yhteiskunnalliseen kehitykseen. Eettisen työtöteen kehittäminen vaati sijaishuollossa työskennelleistä yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän muutosten seuraamista. Eettisen työtöteen toteuttaminen edellyttää **reflektiivistä työtötetta**.

”Jatkuva uuden oppiminen ja kehittyminen ovat myös tärkeää. ... Kun palvelut ovat oikea-aikaisia, hyvin saatavilla olevia ja osaavien ihmisten tuottamaa, on tämä eettisesti kestävä lastensuojelutyötä, jota perheet tarvitsevat.” (15, VIIA)

”Yhteistyö on tällä hetkellä vakiintumassa moniammatilliseksi kokonaisuudeksi, jossa yhdistyvät eri ammattialojen osaaminen, omat työkäytännöt ja välttämätön ammattirajojen ylittäminen. ... Eettisesti kestävä lastensuojelutyö on mielestäni työn alla, mutta jos tavoitteena on luoda yksi toimiva kokonaisuus, tulee työn toteuttaminen näkymään valoisampana kuin tällä hetkellä ja saa eettisesti kestävä lastensuojelutyön leiman.” (13, VIIA)

Sijaishuollossa tehdään **tiimityötä**. Sijaishuollon tehtävissä toimineet totesivat työskentelevänsä osana niin työyhteisön tiimiä kuin yhteistyöverkoston jäsenistä muodostuvaa laajempaa tiimiä. Tiimit ovat työntekijälle tuki (ks. liite 7). Tiimit tukevat työntekijää myös eettisissä kysymyksissä.

4.2 Lapsen etu, lapsen ja vanhempien kuuleminen sekä osallisuus kulmakivinä

Lastensuojelutyön ydin on lapsen oikeuksien, edun ja osallisuuden toteutumisessa (L 417/2007, 1§, 4§, 5§ ja 20–24§). Lastensuojelun laatusuosituksessa on viisi eettistä periaatetta, jotka tulee ottaa huomioon lastensuojelun toteuttamisessa, arvioinnissa, kehittämisessä ja johtamisessa. Periaatteet ovat 1) asiakkaiden ihmisarvo ja perusoikeudet, 2) lapsen etu, 3) vuorovaikutus, 4) ammattihenkilöstön työn laatu ja 5) vastuulliset päätökset ja toimintakulttuuri. (Lavikainen ym. 2014, 3.) Julkaisussa *Lapsuuden ja nuoruuden etiikka sosiaali- ja terveysalalla* korostetaan, että etiikan toteutumista tulee analysoida eritoten lasten ja nuorten osallisuuden sekä kuulluksi tulemisen näkökulmista (Etene 2013, 3–4; myös Saastamoinen 2016).

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistajat esittivät eettisesti perustellusta lastensuojelutyöstä samansuuntaisia näkemyksiä edellä olevan kans-

sa. Työntekijän tulee tarkastella etiikan toteutumista lastensuojelun erilaisissa työtilanteissa, kuten vaihtoehtoisten työkäytäntöjen puntaroinnissa ja valintojen tekemisessä. Osallistujat käyttivät muun muassa ilmaisia eettinen harkinta, huolellisuus ja vastuu kuvatessaan etiikan toteutumista työssä.

Eettisesti perustellun lastensuojelutyön kulmakiviä olivat Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujista lapsen etu ja oikeudet. Heidän näkemysten mukaan työn perustana tulee olla asiakkaan, niin lapsen kuin vanhempien osallisuus sekä heidän näkemystensä kuunteleminen ja kuuleminen. Työntekijän ja asiakkaan tulee tavoittaa keskinäinen luottamus. Etiikan toteutumista varmistavat suunnitelmallinen ja tavoitteellinen työskentely sekä työskentelyn dokumentointi asiakkaan kanssa ja kaikkien työskentelyyn osallistuvien ymmärtämällä tavalla. Lastensuojelutyötä tekevän tulee vaalia ja kehittää eettistä osaamistaan, jotta työntekijällä on herkkyys tunnistaa työn eettiset ulottuvuudet.

5 LASTENSUOJELUTYÖN ASIAKASPROSESSI JA PALVELUTARPEIDEN ARVIOINTI

Lastensuojelullista tarvetta arvioitaessa on lähtökohtana lapsen edun toteutuminen (L 417/2007 4§). *Asiakasprosessi lastensuojelutyössä* -opintojaksossa (5 opintopistettä) syvennettiin tarkastelua lapsen oikeuksista ja edusta sekä näiden toteutumisesta yhteiskunnassa ja lapsi- sekä perhepalveluissa. Opintojaksossa jäsennettiin lastensuojelutyötä raamittavaa lainsäädäntöä. Asiakasprosessia analysoitiin niin prosessin alussa tehtävän palvelutarvekartoituksen kuin prosessin suunnittelun, toteutuksen, arvioinnin ja dokumentoinnin näkökulmista. Asiakasprosessin tarkastelussa otettiin huomioon sekä lasten ja vanhempien että heidän läheistensä osallisuus. Lisäksi tarkasteltiin monialaisen ja -ammattillisen yhteistyön toteutumista asiakasprosessissa. Opintojaksossa osallistujien pohdinta keskittyi eritoten lapsi- ja perhelähtöisen lastensuojelutyön kysymyksiin. (Liite 1.)

Opintojaksossa oli kaksi lähityöskentelypäivää, jossa oli asiantuntija-alustuksia (liite 4) ja osallistujien yhteistä työskentelyä. Asiantuntija-alustuksissa jäsennettiin muun muassa lastensuojelun ja koulun sekä lastensuojelun ja psykiatrian toimijoiden yhteistyötä. Nämä teemat olivat osallistujista merkityksellisiä. Osallistuja toteisi lähityöskentelypäivien palautteessaan, että: ”*Yhteistyö lastensuojelun ja psykiatrian kanssa herätti paljon ahaa-elämyksiä*”. Palautteen perusteella monialaisen ja -ammattillisen, monitoimijaisen lapsen ja vanhempien elämäntilanteiden arvioinnin työtapojen ja -käytäntöjen tarkastelu olisi voinut olla vielä toteutunutta laajempaa.

Lastensuojelutyö perustuu arviointiin. Arvioi tehdään monitoimijaisesti ja moninäkökulmaisesti. Arviointi pohjustaa asiakassuunnitelman laatimista. (Ks. L 417/2007, 1§, 4§, 14§, 30–33§; L1302/2014 26–27§, 30§; Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun tarpeen selvittäminen i.a.; Lavikainen ym. 2014, 32–35.) Arviointi on välttämätöntä lastensuojelutyössä, jotta lapsia ja perheitä voidaan auttaa. Arvioinnin avulla voidaan tarjota oikea-aikaisesti ja oikeanlaista apua ja tukea lapsille ja perheille. (Petrelius, Tulensalo, Jaakola & Hietamäki 2016, 3.)

Opintojakson ennakko-oppimistehtävässä osallistujat kuvasivat, miten he omassa työssään arvioivat lapsen ja vanhempien elämäntilanteen sekä avun ja tuen

tarpeita (liite 3). Lisäksi he kertoivat ennako-oppimistehtävässä arvioinnin tekemisen haasteista. Opintojakson oppimistehtävän otsikko oli ***Lapsikeskeinen ja monitoimijainen arviointi lastensuojelutyössä***. Oppimistehtävään osallistujat laativat tapauskuvauksen (case), jonka avulla he jäsenivät lapsen ja perheen elämäntilanteen sekä avun ja tuen tarpeiden kokonaisvaltaisen arvioinnin käytäntöjä ja arvioinnin kehittämishaasteita. Lisäksi he jäsenivät monialaisesti ja -ammattilaisesti toteutettuun arviointiin sisältyviä mahdollisuuksia ja pulmia. Seuraavan luvun kuvaus lapsen ja vanhempien avun ja tuen sekä palvelujen tarpeiden arvioinnista lastensuojelutyössä perustuu edellä mainittuihin ennako-oppimistehtävään ja oppimistehtävään sekä koulutuksen lopussa tehtyyn portfolioon.

5.1 Osallistujien näkemyksiä palveluiden ja tuen tarpeiden arvioinnista

Lastensuojelun avohuollossa työskennelleiden näkemykset

Lastensuojelutyössä asiakkaan elämäntilanteen sekä palveluiden ja tuen tarpeiden arviointia tehdään ensikontaktista aina päätösneuvotteluun asti. Avohuollossa työskennelleet totesivat, että arvioinnin rooli on hyvin merkittävä prosessin käynnistyessä: ”*suurimmassa roolissa avohuollon sosiaalihoajaan tehtävässä on lapsen ja perheen tarpeiden arviointi ilmoituksen tai yhteydenoton tultua vireille.*” Arviointia tehdään kuitenkin ”*asiakasprosessin eri vaiheissa*” ja ”*joka päivä, joka hetki*”. Arviointi on ***jatkuva prosessi***. Arviointi suuntaa ja ohjaa asiakastyöprosessin tavoitteiden asettamista sekä suunnittelua ja toteutusta.

Lapsen ja vanhempien palveluiden sekä avun ja tuen tarpeiden määrittely alkaa, kun avohuollon työntekijä tai työntekijät, lapsi ja vanhemmat kohtaavat ensimmäisen kerran. Tavoitteiden asettamiseen tarvitaan tavallisesti useita tapauksia, sillä tavoitteiden asettaminen voi edellyttää työntekijöiden sekä lapsen ja vanhempien näkemysten ***yhteensovittamista***.

”Vaikka työ pyrkii olemaan suunnitelmallista ja tavoitteellista, on tavoitteiden määrittely työskentelyn alkuvaiheessa monesti vaikeaa, tai perhe saattaa odottaa ulkopuolisen työntekijän ratkaisevan heidän tilanteensa.” (6, VIIA)

Asiakastyöprosessin aikana ***seurataan*** asetettujen ***tavoitteiden toteutumista***. Työntekijän tai työntekijöiden, lapsen ja vanhempien yhteisen työprosessin päättyessä arvioidaan muiden palveluiden ja avun sekä tuen tarpeita.

”Lastensuojelun asiakuuden aikana tarkastellaan tuovatko valitut toimet myönteistä muutosta perheen elämään, ja onko tarjottu tuki riittävää ja tarkoituksenmukaista. ... Tavoitteena on myönteinen muutos ihmisten elämässä niin, että palveluille ei ole enää tarvetta, vaan perhe pärjää omin voimin sekä luonnollisen verkoston ja peruspalvelujen tuella. Merkityksellistä on perheenjäsenten kokemus tilanteesta, mutta myös perheen kanssa työskentelevien tahojen näkemys muutoksesta ja sen pysyvyydestä. ... Työntekijät arvioivat yhdessä perheenjäsenten ja yhteistyötahojen kanssa tarvitaanko tukea ja palveluja.” (7, VIIA)

Arviointi on **moniulotteista**. Arvioinnin lähtökohtana on huoli lapsen ja vanhempien, perheen selviytymisestä. Lapsen ja vanhempien palvelujen sekä avun ja tuen tarpeiden arviointi perustuu heidän elämäntilannetta kuvaavien tietojen kartoittamiseen. Arvioinnissa huomio on erityisesti lapsen hyvinvoinnin toteutumisessa, kasvun ja kehityksen mahdollisuuksissa sekä suojaavien ja riskitekijöiden tunnistamisessa. Lisäksi arvioinnissa tarkastellaan vanhempien hyvinvointia sekä toiminta- ja työkykyä. Huomion kohteena ovat myös ympäristötekijät, kuten asumisolosuhteet ja lähiympäristö, esimerkiksi päiväkotit tai koulu sekä lapsen ja vanhempien sosiaalinen tukiverkosto. Arvioinnissa luodaan **kokonaisnäkemys** lapsen ja vanhempien, perheen tilanteesta.

Arvioinnin avulla haetaan ratkaisuja huolenaiheisiin. Avohuollossa työskennelleet korostivat arvioinnin **suunnitelmallisuutta**. Työ lapsen ja vanhempien kanssa perustuu arvioinnissa asetettuihin **tavoitteisiin**. Tavoitteiden suuntaista etenemistä seurataan, ja tavoitteiden mukaisista muutoksista annetaan positiivista palautetta. Tarvittaessa tavoitteita muutetaan.

”Arviointityö on suunnitelmallista työskentelyä, minkä aikana lapsen tilanne tulee arvioida aina kokonaisvaltaisesti ja asian edellyttämässä ja riittävässä laajuudessa.” (3, VIIA)

”Se (arviointi) on yhteistä, tavoitteellista ja muutokseen ohjaavaa vuorovaikutuksellista työskentelyä lasten ja perheen kanssa. Lastensuojelun alkuarvioinnin aikana tehtävällä arviointityöskentelyllä voi vaikuttaa lapsen tilanteeseen. Se saattaa auttaa lasta ja perhettä näkemään tilanteen selkeämmin, jolloin arviointi on jo tukea. Arviointityöskentelyä tarvitaan päätöksenteon tueksi.” (9, VIIA)

Arvioinnin tulee olla **dokumentoitua**. Avohuollossa työskennelleet kirjoittivat arvioinnin ja laajemmin asiakastyön näkyväksi tekemisestä dokumentoinnin, raportoinnin ja kirjaamisen avulla. He totesivat, että asiakkaiden kanssa yhdessä tehtävän dokumentoinnin käytäntöjä tulisi kehittää.

”Yhdessä kirjaaminen perheiden kanssa on haastavaa, mutta sen avulla saadaan tehty työ näkyväksi. Yhteisen dokumentoinnin avulla myös arviointi tulee näkyväksi. ... Olen huomannut, että on tärkeää lukea asiakirjoja ja analysoida niitä. Miettiä miten työ tulee arvioiduksi asiakirjoista, miten työntekijän arvio perheen tilanteesta näkyy perheelle ja muille toimijoille, miltä työskentely vaikuttaa, kun siitä luetaan asiakirjoista, ja miten arviointien viennit asiakirjaan vaikuttavat asiakkaiden elämään.” (9, VIIA)

Arvioinnin tullee olla **lapsilähtöistä**. Lapsen ja vanhempien, perheen elämäntilannetta sekä palveluiden ja avun ja tuen tarpeita tulee tarkastella lapsen näkökulmasta. Arvioinnissa lapsi ja lapsen etu tulee olla keskiössä. Myös jo tehdyt viranomaispäätökset tulee tarkastella pohtien, mitä ne merkitsevät lapsen näkökulmasta.

Lapsen kanssa työskentelylle tulee varata riittävä aika ja tila. Riittävä aika ja tila mahdollistavat luottamuksellisen suhteen rakentamisen työntekijän ja lapsen välille. Lapsen kuuleminen oli avohuollossa työskennelleistä luontevinta päivän askareiden yhteydessä tai osana leikkiä.

Lapsen kokemusten ja näkemysten tavoittamiseen tarvitaan lapsilähtöisiä työkäytäntöjä ja -välineitä. Avohuollon työskennelleet mainitsivat esimerkkeinä erilaiset kuvakortit, kun halutaan virittää keskustelua lapsen kanssa.

”Miten lapsi voidaan kohdata kokonaisvaltaisesti, miten luoda luottamuksellinen kontakti, ja miten tavoittaa lapsen mielipide ja näkemys omasta tilanteestaan. ... Lasten kohtaaminen on haastavaa, sillä lapsi puhuu 'eri kieltä' ja tarkastelee maailmaa eri tavoin kuin aikuiset. ... Lastensuojelun ammatillisuuden ydin on kuitenkin lapsen kokemuksen tavoittamisessa ja näkyväksi tekemisessä. Mikäli lastensuojelun työntekijä ei kuule lasta ja järjestä lapselle aikaa, niin kuka sen tekee?” (7, IIA)

”Kuuntelenko asiakasta tarpeeksi? Osaanko kuulla? Vai pyrinkö liian nopeasti palveluohjaamaan? ... Lapsen itse omin sanoin kertoma perheen tilanteesta ja siitä, miten solmukohdista päästäisiin eteenpäin saattaa sisältää sellaista toivoa

ja yksinkertaisuutta, jota aikuisen tarvitsee kuulla mahdollistaakseen muutoksen omassa toiminnassaan.” (2, VIIA)

Tavallista on, että avohuollon työtä tehdään perheen kotona. Koti, perheelle tuttu ympäristö, voi tukea keskustelujen käymistä vaikeistakin asioista. Lisäksi perheen kotona on helpompi tehdä havaintoja sekä lapsen että vanhempien arjesta.

”Työtä tehdään hyvin paljon lapselle ja perheelle tutussa ympäristössä, esimerkiksi kotona. Siellä pystyy helpommin havainnoimaan vallitsevia epäkohtia ja samalla keskustelemaan suoraan lapsen ja perheen kanssa. ... Luottamussuhde muodostuu, kun avohuollon ohjaaja on samalla viivalla perheen jäsenten kanssa, eikä tule niin sanotusti ylhäältä päin määräämään, mitä pitäisi muuttaa. ... Rohkea asiakkaan kohtaaminen ja asioiden puheeksi otto on lähtökohtana avohuollon ohjaajan arviointityöskentelyyn.” (4, IIB)

Avohuollon työskennelleiden näkemys oli, että vanhempien, aikuisten kuuleminen ohittaa valitettavan usein lapsen kuulemisen. He edellyttivät tilanteen muuttuvan.

”Käytännössä vanhempien kuuleminen ja vanhempien kanssa tehtävä työ näytetään usein etusijalla. Välistä omassa työssäni tuntuu siltä, että lasta kuullaan, koska laissa lukee niin. Jos ei lukisi, mietin, montako päätöstä tehtäisiin lapsia kuulematta, vanhempien mielipiteet ja tilanne huomioiden.” (2, VIIA)

Arviointi on vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön perustuva prosessi. Arvioinnissa voidaan käyttää erilaisia, esimerkiksi havainnointiin ja haastatteluun perustuvia sekä toiminnallisia työmenetelmiä ja välineitä, kuten sukupuun ja tunnekarttojen laatiminen. Arvioinnin tulee pohjata työntekijän sekä lapsen ja vanhempien väliseen **dialogiin**. Osapuolten tulee arvostaa ja kunnioittaa toisiaan siten, että kaikilla dialogiin osallistuvilla on mahdollisuus puheenvuoroihin. Dialogin osapuolilla on oltava mahdollisuus kuvata, sanoittaa kokemuksiaan ja näkemyksiään. Olennaista on, että dialogissa osapuolet kuuntelevat toisiaan ja reagoivat kuulemaansa puheenvuorollaan.

”Arviointityön ydin on vuorovaikutteisessa dialogissa, missä lapsen tilannetta arvioidaan yhteistyössä ja lasta kuulemalla.” (3, IIA)

Avohuollossa työskennelleet painottivat, että arvioinnin tekemisessä on käytettävä lapsen ja vanhempien **voimavaroja** lisääviä työmenetelmiä ja -välineitä. He ko-

rostivat lapsen ja vanhempien aktiivista roolia elämäntilanteensa jäsentämisessä ja ratkaisujen määrittelemisessä pulmiin ja ongelmiin.

”Asiakas on oman tilanteensa asiantuntija, ja työntekijä luottaa siihen, että hän kykenee löytämään ratkaisun ongelmiinsa ja aktiivisena toimijana motivoituu muutokseen.” (8, VIIA)

Lapsen ja vanhempien mukana olo arvioinnissa rakentaa kokemusta **osallisuudesta** ja **vaikuttamismahdollisuuksista** itseä koskevista asioista. Kokemus osallisuudesta ja vaikutusmahdollisuuksista sekä tieto arviointiprosessin kulusta vahvistavat lapsen ja vanhempien **sitoutumista** työskentelyyn.

Lapsen ja vanhempien tilanteen arviointi edellyttää ammattilaisilta yhteistyötä. Lapsen ja vanhempien kanssa tapahtuvan työskentelyn ohella avoimuus on **monialaista** ja **-ammattillista yhteistyötä**. Avoimuudessa työskennelleet kuvasivat monialaista ja -ammattillista yhteistyötä asiakastyön näkökulmasta esimerkiksi ilmaisulla ”yhteisen keskustelun ja reflektoinnin mahdollistaminen”, ”yhteisen tiedon ja näkemyksen koostaminen asioista”, ”yhteisen ymmärryksen tuottaminen” ja ”yhteisen sävelen löytäminen”. Avoimuudessa työskennelleet toivoivat, että monialainen ja -ammattillinen yhteistyö kehittyisivät huolipuheen tuottamisesta aktiivisempaan, yhteiseen ratkaisujen tuottamiseen. Työntekijän roolina monialaisessa ja -ammattillisessa yhteistyössä voi olla myös asiakkaan äänenä toimiminen.

”Välillä verkostopalaverissa saattaa käydä niin, että asiakas on arvioinnin keskiössä, eikä yhtenä toimijana ongelmien ratkaisijana. Tällöin avoimuus työntekijän tehtävä on muuttaa asetelmaa ja rohkeasti tuoda esiin asiakkaan ääni niin hyvässä kuin pahassakin.” (4, VIIA)

Arviointia voidaan tehdä verkostopalaverissa, johon voivat osallistua lapsi, vanhemmat ja heidän lähiverkostonsa ihmiset, sosiaalityöntekijä ja avoimuus työntekijä sekä esimerkiksi koulun ja nuorisopsykiatrian toimijoita. Lapsen ja vanhempien **läheisten**, esimerkiksi isovanhempien, mukana olo olisi suotavaa, mutta se voi olla myös haastavaa. Avoimuus tehtävissä työskennellyt totesi, että ”*monet perheet eivät halua mukaan läheisiään, koska perhe ei halua kenenkään tietävän, mitä heille oikeasti kuuluu.*”

Arvioinnin **työkäytäntöjen** taustalla oleva **teoria-** ja **tutkimustieto** tulisi kuvata avoimuudessa työskennelleistä selkeämmin. Samoin tulisi kuvata arvioinnissa

käytettävien **työvälineiden perusteet**: mitä työvälineitä käytetään, miten niitä käytetään ja miksi niitä käytetään.

”Kehittämistyössä tulisi pohtia, millaiset oletukset, teoria- ja tietoperusta ohjaavat työtämme. ... Myös jokaisen työntekijän on hyvä miettiä, minkälainen tietopohja on omien työmenetelmien perustana.” (3, IIB)

Arvioinnin työkäytäntöjen ja -välineiden kuvaaminen lisäisi sekä asiakkaiden että monialaiseen ja -ammattilliseen yhteistyöverkostoon kuuluvien ymmärrystä arvioinnista. Työn läpinäkyvyys lisääntyisi.

Lastensuojelun sijaishuollossa työskennelleiden näkemykset

Avohuollon tavoin sijaishuollossa arviointi toteutuu **jatkuvana prosessina**. Arviointi on **kokonais kuvan rakentamista** lapsen ja vanhempien elämäntilanteesta sekä palvelujen ja avun ja tuen tarpeista. Kokonais kuvan rakentamisessa käytetään muun muassa lapselta, vanhemmilta ja perheen kanssa työskennelleiltä ammattilaisilta neuvottelutilanteissa ja yhteydenpidossa saatuja dokumentteja ja tietoja. Jos lapsella on hoitosuhde esimerkiksi psykiatriaan, voidaan käyttää psykiatrian tutkimustuloksia ja asiakaskuvauksia.

Sijaishuollossa työskennelleet painottivat arvioinnin **suunnitelmallisuutta** ja **tavoitteellisuutta**. Arviointia tehdään suhteessa lapsen asiakassuunnitelmaan kirjattuihin tavoitteisiin. Lapsella ja vanhemmillä tulee olla tieto työn tavoitteista, miten tavoitteiden mukaista etenemistä seurataan, ja miten seurannan mahdollistava tieto kootaan, ja miten tietoa käytetään. Tavoitteiden jatkuvan seurannan mahdollistaa päivittäin tehtävä raportointi sekä kuukausittain ja puolivuositain tehtävät kirjalliset koosteet. **Dokumentointi** on arvioinnin välttämätön työväline.

”Asetettujen tavoitteiden mukaisesti seurataan ja havainnoidaan juuri niitä osa-alueita, mitä yhdessä on sovittu, missä lapsi tarvitsee tukea, missä onnistuu ja missä kohtaa haasteita. ... Tärkeää on myös, että lapsen voimavarat ja vahvuudet tulevat näkyviin kirjatussa muodossa.” (12, VIIA)

”Kun arvioidaan asiakkaan palvelutarvetta, tai sitä miten hän hyötyy saamistaan palveluista, tulee arvioinnissa välttää tulkintoja ja tarpeetonta arviointia. Työntekijänä minun on tiedostettava, miksi arvioin ja mitä arvioin. ... Kun

arviointia tehdään, täytyy arvioinnin lopputulos ja sen vaikutukset avata asiakkaalle niin, että asiakas tämän ymmärtää.” (15, VIIA)

Sijaishuollossa arviointi on **monitoimijaista**. Sijaishuollon työryhmässä tarkastellaan lasta koskevien ratkaisujen toimivuutta ja jäsennetään toimintavaihtoehtoja. Työryhmän jäsenet voivat täydentää arviointiprosessissa toisiaan yhteisellä pohdinnalla.

”Onneksi meillä tehdään töitä moniammatillisessa työyhteisössä, jossa vastuuta lapsen elämän eri osa-alueista jaetaan eri toimijoille, ja näin ollen näemme lapsen hieman eri näkökulmista.” (10, IIB)

Sijaishuollon arjessa on erilaisia foorumeja, joissa arviointi tapahtuu, esimerkiksi lapsen omatyöntekijän ja lapsen kahdenkeskiset tapaamiset, sijaishuollon henkilöstön päivittäiset raportointihetket ja kuukausittain toistuvat henkilöstöpalaverit sekä säännöllisin väliajoin toteutettavat, verkostopohjaiset yhteistyökokoukset. Jatkuva lapsen hyvinvoinnin, kasvun ja kehityksen sekä tuen tarpeiden seuraaminen edellyttää työntekijältä ja työryhmältä **reflektiivistä työtettä**.

”Rakenteiden ja sovittujen käytäntöjen lisäksi pyrin luomaan kaiken hektisyyden keskelle reflektiivistä keskustelua, edes pieniä aikoja, jolloin pystyy pysähtymään asioiden äärelle.” (12, VIIA)

Arviointi pyritetään toteuttamaan **lapsilähtöisesti**. Lapsilähtöisessä arvioinnissa lapsi ja hänen etunsa ovat keskiössä. Arvioinnissa otetaan huomioon lapsen elämäkokemukset ja yksilöllisyys. Arvioinnin perustyövälineet olivat **havainnointi** ja **haastattelu**. Lasta kuunnellaan ja kuullaan arvioinnissa.

”Omassa työssäni lapsen näkeminen tiedon tuottajana toteutuu erinomaisesti. Lapsen mielipiteitä ja toiveita kuullaan ja niitä pyritään myös toteuttamaan. Lapsen ääni näkyy pääsääntöisesti myös kirjauksissa lapsen esiin tuomina ajatuksina ja mielipiteinä. Meidän tehtävänä on toimia lapsen edustajana eri neuvotteluissa ja tapaamisissa, joten olisi melko absurdia, jos lapsen tieto jätettäisiin huomiotta.” (10, IIB)

Lapsi on arviointiprosessissa ”*ikänsä ja kykyjensä mukaan aktiivisena tiedon tuottajana ja tilanteensa arvioijana.*” Arvioinnissa kartoitetaan lapsen näkemyksiä muun

muassa hyvinvoinnista ja terveydestä, elämänkulusta, perheestä ja kotitilanteesta, koulusta, harrastuksista ja vapaa-ajasta, kaverisuhteista sekä päihteiden käytöstä. Lapsen tietoa tarkastellaan suhteessa muutoin hänen tilanteestaan olemassa olevaan tietoon. Arviointi tähtää kokonaiskuvan rakentamiseen lapsen arjesta ja elämäntilanteesta, hyvinvoinnista, kasvusta ja kehittymisestä, toimintaedellytyksistä sekä toiveista ja unelmista. Sijaishuollossa työskennelleiden mukaan ”*lapsi tarvitsee paljon sanoittamista ja tarkkoja kysymyksiä*”, jotta hänen osallistumisensa arviointiin mahdollistuu. Lapsia kannustetaan osallistumaan omaa elämää koskevien valintojen ja päätösten tekemiseen. Sijaishuollossa työskennelleet kokivat nuorten osallistamisen arviointiin haastavana.

”Arviointityöskentelyssämme lapsikeskeisyys korostuu niin, että yksilöllisyys ja historia huomioidaan sille kuuluvalla tavalla. Lapsi ja nuori nähdään aktiivisena toimijana häntä koskivien asioiden käsittelyssä.” (13, VIIA)

”Kaikki nuoret eivät lähde työskentelyyn mukaan, sillä kaikki nuoret eivät näe muutostarvetta omassa toiminnassaan, mutta mitä varhaisemmassa vaiheessa saa luotua nuoreen hyvän kontaktin, sen paremmin nuori lähtee työskentelyyn mukaan. ... On tärkeää käydä nuoren kanssa avointa keskustelua siitä, mitä tuleman pitää ja avata kaikki vaihtoehdot ja mahdollisuudet.” (10, IIA)

Vanhempia kannustetaan **osallistumaan** lasta koskevaan arviointiin. Sijaishuollossa työskennelleistä vanhempien mutta myös muiden läheisten osallisuuden lisääminen arvioinnissa oli kuitenkin kehittämishaaste.

Sijaishuollossa työskennelleet pohtivat, miten vanhempien **vanhemmuutta** voisi **tukea** voimallisemmin. Vanhempien kanssa tulee käydä avointa keskustelua lapsen ja perheen elämäntilanteesta. Työntekijän tulee kertoa kaunistelematta mutta rakentavasti vanhemmille havaintonsa lapsen tilanteesta ja voinnista sekä perheen vahvuuksista ja voimavaroista ja näiden ohella pulmallista ja ongelmista. Työntekijän tulee kyetä perustelemaan näkemyksensä. Vanhemmille on myös kerrottava selkeästi, missä asioissa heidän tulee toimia aikaisempaan nähden toisin, jotta tilanteesta voidaan päästä uusiin ratkaisuihin ja päätöksiin.

”Ongelmia on ilmennyt myös vanhempien mukaan saamisessa ja sitoutumisessa työskentelyyn, eikä muita läheisiä kutsuta mukaan arviointiin. ... Yhä useammin huomaan miettiväni sitä, millaisilla käytännöillä heidän vanhemmuut-

taan olisi voinut tai pitänyt tukea silloin, kun lastenkodista tuli koti heidän lapselleen.” (11, IIA)

Lapsen ja vanhempien elämäntilanteen, palveluiden sekä avun ja tuen tarpeiden arviointi ei ollut sijaishuollossa työskennelleiden näkemysten mukaan virheiden ja epäonnistumisten kartoittamista. Arviointi tähtäsi lapsen ja vanhempien, perheen elämäntilanteeseen parhaiden ratkaisujen rakentamiseen.

5.2 Lapsilähtöinen ja jatkuva arviointiprosessi

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujat korostivat lapsilähtöisyyttä työskentelyssä. He painottivat lapsen mutta myös vanhempien osallistumista ja osallisuutta sekä kokemusten ja näkemysten huomioon ottamista palveluiden sekä avun ja tuen tarpeiden arvioinnissa. Palveluiden sekä avun ja tuen tarpeiden arvioinnin tulee olla moniulotteista. Lapsen ja vanhempien elämäntilanteesta rakennetaan kokonaiskuva. Arviointityö sisältyy asiakastyöprosessin eri vaiheisiin. Se on läpi leikkaavaa asiakasprosessissa. Kun sekä työntekijä että lapsi ja vanhemmat kokevat, että työn tavoitteet on asetettu yhdessä, että näihin on voinut vaikuttaa, tavoitteisiin sitoutuminen helpottuu. Lastensuojelutyön tulee perustua asetettuihin tavoitteisiin ja tavoitteiden mukaiseen suunnitelmaan. Tavoitteiden ja suunnitelman laatiminen voi toteutua myös monialaisena ja -ammattillisena yhteistyötä. Tavoitteellinen, suunnitelmallinen ja dokumentoitu työskentely mahdollistaa asiakasprosessin jatkuvan arvioinnin.

Lastensuojelutyössä on painotettu, että arvioinnin tulee olla lapsilähtöistä ja eri toimijoiden yhteistyöhön perustuvaa, jotta arviointi on laadukasta. Arvioinnin laadukkuutta varmistavat perustellut arviointiteemat (ks. liite 6), jäsentynyt tiedonmuodostus, arviointiin osallistuvien sitoutuminen työskentelyyn, osallistujien yhteinen reflektio sekä osallistujien taustaorganisaatioiden ja -tiimien arviointiin antama tuki. Arviointiin osallistuville tulee muodostua yhteinen ymmärrys lapsen arjesta ja elämäntilanteesta kokonaisuutena. (Petrelius ym. 2016, 6–7, 11–15.) Yhteisen ymmärryksen rakentamista lapsen ja vanhempien, perheen arjesta ja elämäntilanteesta edisti Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujista dialogiin perustuva työskentely.

6 LASTENSUOJELUN OSALLISUUTTA EDISTÄVÄN TYÖN MENETELMÄT JA KÄYTÄNNÖT

Lastensuojelun eri työaloilla ja -ympäristöissä käytettäviin asiakastyön menetelmiin ja välineisiin tutustumisella oli merkittävä rooli erikoistumis- koulutuksessa. Lastensuojelulaki (L 417/2007, 20–24§) korostaa lapsen osallisuuden huomioon ottamista ja edistämistä. Lastensuojelun laatusuo- situksen mukaan lapsen ja vanhempien osallistuminen ja osallisuus ovat reitti vai- kuttaviin lastensuojelupalveluihin (Lavikainen ym. 2014, 18).

Lastensuojelun asiakastyön menetelmiin ja välineisiin tutustuminen käynnis- tyi *Osallistavat asiakastyön menetelmät ja käytännöt* (2 opintopistettä) -opin- tojaksossa, joka pohjusti myös seuraavia asiakastyön menetelmiä ja välineitä eri näkökulmista käsiteltyjä opintojaksoja. Opintojaksossa analysoitiin työntekijän ja asiakkaan, lapsen ja vanhempien kohtaamista ja vuorovaikutusta, ratkaisui- ja voimavarojen lähtöisyyttä, asiakkaan osallisuutta sekä voimaantumista ja valtaistu- mista. (Liite 1.)

Opintojaksossa oli yksi lähityöskentelypäivä, jossa oli asiantuntija-alustuk- sia (liite 4) ja osallistujien yhteistä työskentelyä. Osallistujien palautteiden pe- rusteella asiakkaan osallisuuden tarkastelu oli antoisa teema: ”*Osallisuus teema oli tosi tärkeä ja herättää kyllä ajattelemaan*”. Osallisuus teeman analysointi sekä teoria- ja tutkimustiedon että käytännön työmenetelmien ja -välineiden näkö- kulmista oli osallistujista toimiva ratkaisu. Esimerkiksi Pesäpuu ry:n kehittämän ”*Salapoliisi*”-toiminnan esittely inspiroi osallistujia (Pesäpuu ry. Lapset 6–10-vuo- tiaat. Salapoliisitoiminta käytännössä i.a.). Asiakkaan osallisuutta vahvistavien työmenetelmien ja -välinen esittely olisi voinut olla jopa laajempaa: ”*Vielä enem- män vinkkejä siihen, miten lapset ja nuoret osallisiksi asioihin*”.

Lastensuojelutyössä osallisuuden edistämisen ensimmäinen askel on osallistu- mismahdollisuuksien luominen ja tarjoaminen lapselle ja vanhemmille. Osallistu- miseen ja osallisuuden kokemuksen rakentumiseen vaikuttavat sekä ulkoiset että sisäiset tilannetekijät. Ulkoisia tekijöitä ovat esimerkiksi olosuhteet ja työntekijän toiminta. Sisäisiä tekijöitä ovat esimerkiksi ihmisen kiinnostus ja tahto liittyä ja olla mukana toiminnassa. (Meriluoto, Marila-Penttinen & Lehtinen 2015, 7–9.)

Opintojakson ennakko-oppimistehtävässä osallistujat kertoivat asiakastyön menetelmistä ja välineistä, jotka olivat heidän näkemyksen mukaan asiakkaan osallisuutta edistäviä. Oppimistehtävässä he tarkastelivat erilaisia paikkoja ja tiloja, fyysisiä ja digitaalisia ympäristöjä, joissa he asiakkaiden kanssa työskentelivät. Oppimistehtävässä osallistujat pohtivat muun muassa sitä, miten ympäristö vaikuttaa asiakkaan kohtaamiseen ja työskentelyyn osallistumiseen. Seuraavan luvun kuvaus lapsen ja vanhempien mukana olosta, osallistumisesta ja osallisuudesta lastensuojelun asiakastyössä perustuu edellä mainittuihin ennakko-oppimistehtävään ja oppimistehtävään sekä koulutuksen lopussa tehtyyn portfolioon.

6.1 Osallistujien näkemyksiä asiakkaan osallisuutta vahvistavasta työstä

Lastensuojelun avohuollossa työskennelleiden näkemykset

Avohuollossa työskennelleet antoivat osallisuudelle erilaisia merkityksiä. Heistä osallisuus merkitsi muun muassa osallistumista, liittymistä, olemista, toimimista ja vaikuttamista. Osallisuus merkitsi ihmisten yhteen tulemista. Siihen liittyi yksilön kokemus yhteenkuuluvuudesta muiden ihmisten kanssa. Se sisälsi vaikutusmahdollisuuksia oman elämän kulkuun. Avohuollossa työskennelleet totesivat, että osallisuuden toteutumisen arvioiminen oli heistä haastavaa, koska osallisuus tulee todeksi ihmisten välisissä kohtaamisissa sekä vuorovaikutuksessa ja toiminnassa. Ihmisen tulee olla osallisena oman asiansa käsittelyssä ja asioiden toimeenpanossa.

”Osallisuuden lähtökohta on, että käsittää, mistä on kyse, missä asioissa on osallinen ja millä tavoin asioihin voi vaikuttaa.” (7, VIIA)

Lapsen ja vanhempien kanssa työskennellään avohuollossa **erilaisissa toimintaympäristöissä**, kuten perheen kotona, virastossa ja avohuollon työntekijöiden toimistolla, nuoren harrastusten parissa tai kahvilassa, elokuvissa tai vaikkapa työntekijän autossa, kun työntekijä ja asiakas ovat matkalla palaveriin. Paikan, jossa työntekijä, lapsi ja vanhemmat kohtaavat, tulisi olla tilanteen tavoitteisiin ja käsiteltäviin asioihin soveltuva, koska toimintaympäristö vaikuttaa lapsen ja vanhempien osallistumismahdollisuuksiin.

”Asiakkaiden koti ympäristönä on heille turvallinen paikka ja vaikka tilanne olisi kuinka kaoottinen, puhuminen ja asioiden selvittely siellä on osoittautunut

asiakkaalle helpompina kuin kolkossa toimistossa. Toimistossa asiakkaat kokevat olevansa vieraalla maaperällä, ja tuntuu, että he eivät ole omia itsejään. Lapset saattavat hätäytyä tilanteessa varsinkin, jos heidän täytyy erkaantua vanhemmistaan kuulemista varten.” (2, IIIB)

Työskentely perheen kotona edellyttää työntekijältä hienotunteisuutta ja herkkiä tuntosarvia, joilla voi aistia kodin ilmapiiriä. Lapsen kohtaamisesta ja hänen kanssaan työskentelystä kotona avoimuudessa työskennelleillä oli positiivisia kokemuksia. Koti on lapselle luontainen ympäristö, jossa hänen on helpompi toimia kuin esimerkiksi toimistossa.

Kodin sijasta toimisto voi tarjota kuitenkin rauhallisemmat puitteet tapaamiselle. Toimistolla lapsi on poissa lelujensa ja leikkiensä ääreltä. Paikan, jossa työskennellään, tulee kuitenkin mahdollistaa lapsen ikätason mukainen toiminta, esimerkiksi leikki ja lepotauot. Jos vanhemmat ovat tapaamisessa ilman lasta, voi tämä helpottaa keskittymistä vaikeiden asioiden jäsentämiseen. Myös nuoren voi olla helpompi kertoa asioistaan toimistolla, jos hän on tapaamisessa yksin. Toimistolla nuoren ei tarvitse esimerkiksi ounastella, että ”*vanhempi saattaa olla oven takana mahdollisesti kuulemassa keskustelua*”.

”Joskus eteeni on tullut tilanteita, että nuoren kanssa on tavattu kahvilassa, mutta nuorella onkin ollut isoja murheita juuri silloin pinnalla, ja niistä keskustelua on lähdetty jatkamaan toimistolle.” (8, IIIA)

Fyysisissä toimintaympäristöissä tapahtuvien tapaamisten rinnalla asiakkaiden kanssa käytetään **etäyhteydenpitoa** ja **-ohjausta** (mm. WhatsApp, Instagram, Facebook). Esimerkiksi WhatsApp-viesteillä työntekijä voi kutsua tai haastaa nuorta käymään kanssaan keskustelua.

”Helppo käyttää (WhatsApp) ja asiakkaalla on matala kynnys ottaa työntekijään yhteyttä sovellutuksen avulla. Mahdollisuus kertoa viesti nopeasti ääniviestin ja kuvan avulla. Luonteva tapa etenkin nuorten keskuudessa. Yleisin yhteydenpitoväline kasvokkain tapahtuvien tapaamisten lisäksi niin nuorilla kuin perheillä.” (4, IIIB)

Avoimuudessa työskennelleet kirjoittivat myös verkkoympäristössä toimivista anonyymeistä vertaisryhmistä, joihin he voivat tutustua yhdessä esimerkiksi nuoren kanssa. Nuori voi kokea kynnyksen olevan matalampi keskustelun aloittamiseen

verkkoympäristön vertaisryhmässä kuin työntekijän kanssa. Lisäksi he kertoivat käyttäneensä nuorten kanssa verkkoympäristöstä löytyviä blogeja ja erilaisia tekstejä keskustelun ryydittäjinä, nuoren ”*utelaisuuden herättäjinä*”. Työntekijän tulee kuitenkin varmistaa ennakolta verkkoympäristöjen ja -materiaalien käytön turvallisuus.

Avohuollossa työskennelleet pitivät työtötään *lapsi-* ja *perhelähtöisenä*. He kirjoittivat lapsen aidosta osallistumismahdollisuudesta. Lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua niin elämäntilanteen kuin palveluiden ja avun sekä tuen tarpeiden jäsentämiseen ja niistä päättämiseen. Osallisuuden myötä lapsi voi kokea olevansa osa muuta toimijajoukkoa.

”Ollakseen osallisia lastensuojeluasian eri osapuolten pitää voida kokea ja luottaa siihen, että jokainen tulee kuulluksi omana itsenään ja pääsee tuomaan näkemyksiä käsiteltävään asiaan.” (6, IIIA)

Lapsia ja vanhempia tulee innostaa ja kannustaa sekä osallistumaan että osallisuuteen. Lapsen ja vanhempien osallisuus todentuu *yhteistyötilanteissa* työntekijän kanssa. Yhteistyötilanteisiin on varattava kylliksi aikaa, ja tapaamiskertoja tulee olla riittävästi, koska avoin ja luottamuksellinen suhde ei rakennu välittömästi. Avohuollossa työskennelleet käyttivät ilmaisia ”*jatkuvuus*” ja ”*säännöllisyys*” kuvatussaan yhteistyösuhteen muodostumista.

Lapsen ja vanhempien *kohtaamiseen* sekä *kuuntelemiseen* ja *kuulemiseen* työntekijän on panostettava. Avohuollossa työskennellyt käytti ilmaisua ”*kohtaamisosallisuus*”. Työntekijän tehtävänä on kertoa ja osoittaa lapselle ja vanhemmille, että heidän kokemuksensa ja näkemyksensä ovat tärkeitä. Avohuollossa työskennelleet painottivat, että esimerkiksi lapselle tulee kertoa selkeästi, kuka työntekijä on, miksi hän on kiinnostunut lapsesta ja hänen asioistaan, ja miten lapsi saa tietoa häntä koskevista asioista ja voi niihin vaikuttaa. Lisäksi työntekijän tulee kuvata sekä lapselle että vanhemmille, miten työskentelyprosessi etenee, ja miten lapsi ja vanhemmat voivat vaikuttaa prosessin seuraaviin askeliin. Lapsi ja vanhemmat ovat oman elämänsä asiantuntijoita. Heitä tulee kuulla sekä elämäntilanteesta että sen muutostarpeista. Heillä on oltava mahdollisuus vaikuttaa elämänsä koskeviin ratkaisuihin, niiden suuntaan.

”Työntekijän on panostettava siihen, että kuuntelee aidosti asiakasta ja hänen kokemustaan elämäntilanteestaan ja siitä, miten sitä tulisi muuttaa, jotta se olisi parempi. Asiakas on itse oman elämänsä asiantuntija, ja tätä tulee

kunnioittaa lastensuojelutyötä tehdessä. ... Pohdin oman työni kautta sitä, että varsinkin pienen lapsen kuunteleminen ja osallisuus jää usein heikoksi ja vanhempien mielipide on vahvempi lapseen verrattuna.” (4, VIIA)

”Viranomaisella on erityinen vastuu lapsen osallisuuden mahdollistamisesta ja lapsen kuulemisesta. Lapsen tuleminen lastensuojelun asiakkaaksi on lapsen näkökulmasta katsoen turhaa, mikäli lastensuojelu ei näe, eikä kuule lasta. ... Lastensuojelutyö on suhdeperusteista työtä, missä lapsi ja lapsen kanssa työskentelevä aikuinen on vuorovaikutuksellisessa dialogissa keskenään.” (3, IIIA)

Työntekijä vastaa siitä, että lasta kuullaan häntä koskevassa asiassa. Lapsen kuuleminen ei voi toteutua välillisesti esimerkiksi vanhempia tai viranomaisia kuullen. Lapsella tulee olla mahdollisuus tavata työntekijä kahden kesken. Työntekijällä on oltava keinoja, työmenetelmiä ja -välineitä kuulla lasta.

Lapsella tulee olla ennalta tieto esimerkiksi verkostokokouksen osallistujista ja sen toteutuksesta. Lapsen kanssa voidaan myös etukäteen miettiä ja sopia asiat, joita hänestä on tärkeä käsitellä verkostokokouksessa.

”Pyrin lisäämään lapsen osallisuutta myös monitoimijaisten tapaamisten yhteydessä. ... Vahvistan lapsen osallisuutta kertomalle lapselle etukäteen, keitä kaikkia on paikalla, ja mikä rooli paikalla olevilla aikuisilla on. Myös lapsen roolista, oikeudesta puheenvuoroon ja mielipiteen ilmaisuun on tärkeä kertoa. ... Lapsen osallisuutta lisää myös se, että lapsi voi käydä aikuisen kanssa etukäteen läpi ne asiat, joista hän haluaa keskustella. ... Lasta voi pyytää etukäteen kirjoittamaan ylös ne asiat, jotka ovat hänelle tärkeitä, tai joista hän toivoo keskusteltavan, mikäli puhuminen on vaikeaa. Voidaan myös sopia, kuka aikuisista tarkastelee tapaamisella asioita lapsen näkökulmasta katsoen.” (3, VIIA)

Lapsen ja vanhempien osallisuuden edistäminen on helpompaa, kun työntekijän ja lapsen sekä vanhempien suhde on **arvostava** ja **kunnioittava** sekä **hyväksyvä** ja **luotettavaksi** koettu. Luottamusta rakennetaan kohtaamisissa, joita kuvaa läsnäolo sekä lapsen ja vanhempien yksilöllisten ominaisuuksien sekä tarpeiden huomioon ottaminen. Kun työntekijä, lapsi ja vanhemmat luottavat toisiinsa mahdollistuu **dialogin** käyminen. Dialogissa työntekijän on kyettävä asettumaan sekä lapsen että vanhempien asemaan ja tarkastelemaan asioita heidän näkökulmastaan.

”Pienten lasten kanssa usein istutaan lattialle leikkimään, pelaamaan tai piirtämään. Samalle tasolle asettuminen auttaa saamaan kontaktin lapsen. ... Lapsen kohtaaminen hänen omassa ympäristössään on vuorovaikutusta edistävää, lapselle turvallista ja valta-asetelmia purkavaa.” (7, VIIA)

Vanhemmilla voi olla ennakkoluuloja ja epäilevä asenne lastensuojelun toimia kohtaan, mikä on haaste luottamuksellisen vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen rakentamisessa.

”Käytännön työssä luottamuksen luomista haastavat ihmisten ennakkoluulot ja asenteet lastensuojelua kohtaan. ... Tavoittamisen ongelmien lisäksi arviointia haastavat vanhempien voimakkaat tunnereaktiot ja epäluottamus. Vanhempi saattaa pelästyä lastensuojelun yhteydenottoa niin, että saattaa kieltäytyä osallistumasta tapaamiseen tai estää lapsen tapaamisen luottamuksellisesti. ... Tämä vaatii työntekijältä jäämäkkää työtettä lapsen osallisuuden toteuttamiseksi.” (7, VIIA)

Lapsen ja vanhempien osallisuuden mahdollistaminen linkittyy **voimavaralähtöiseen työhön**. Työntekijä auttaa lasta ja vanhempia voimavarojen löytämisessä. Voimavarojen vahvistaminen on myönteisten asioiden havaitsemista elämäntilanteesta, haasteiden ja mahdollisuuksien jäsentämistä, vahvuuksien tunnistamista ja niiden käyttöön ottamista, tulevaisuuskuvien rakentamista sekä riittävän haastavien mutta saavutettavissa olevien tavoitteiden asettamista. Työntekijän tehtävänä on kannustaa ja motivoida lasta ja vanhempia muun muassa antamalla onnistumista palautetta.

”Asiakkaan motivointi muutokseen ja uskon valaminen, että heidän toivomansa asiat ovat keskeisiä voimavarojen tukemisessa. Työntekijä on muutosprosessin herättelijänä ja tutkijana, mutta mikä muuttuu ja miten, on jokaisen omisssa käsissä. ... Motivaatio muutokseen ja hedelmällinen yhteistyö pohjautuvat perheen omaan näkemykseen tilanteestaan, heidän toiveisiinsa ja muutostarpeisiinsa.” (7, IIIA)

”Jos ihmisellä on tunne siitä, että voimavaroja on runsaasti, kykenee hän käsittelemään vaikeita asioita ja tekemään ponnisteluja niiden eteen. Myös tunne siitä, että pystyy tekemään päätöksiä oman elämänsä suhteen voi tuoda voimavaraisuuden tunnetta.” (3, VIIA)

Osallisuuden edistämiseksi voidaan käyttää *taidelähtöisiä* ja *toiminnallisia työmenetelmiä* ja *-välineinä*. Taidelähtöisiä ja toiminnallisia työmenetelmiä ja -välineitä, kuten erilaisia kuvakortteja ja piirtämistä avohuollossa työskennelleet käyttivät tavallisesti keskustelun virittämiseksi sekä tarkasteltavan asian jäsentämiseksi. Kun keskustelu tapahtuu toiminnan lomassa, voi keskustelu olla luontevampaa kuin neuvottelutilanteessa, pöydän ääressä. Taidelähtöiset ja toiminnalliset tehtävät voivat antaa onnistumisen kokemuksia. Avohuollossa työskennelleiden kirjoituksissa toiminnallisuus yhdistyi myös retkiin, elokuvissa käymiseen ja erilaisiin harrastuksiin, kuten keilaamiseen tutustumiseen nuorten kanssa.

”Toiminnallisuuden avulla saadaan aikaan muutoksia. Toiminnan avulla ihmisen luovat piirteet ja mielikuvitus pääsevät esille. Toiminnan ja elämysten kautta onnistuminen antaa iloa ja uusia voimavaroja omien tilanteiden eteenpäin viemiseen. Toiminnallisiin menetelmiin sisältyy arkitoimintojen lisäksi erilaisia taidelähtöisiä menetelmiä. ... Toiminnallisten ja taidelähtöisten menetelmien tavoitteena on käynnistää prosesseja, jotka avaavat perheelle mahdollisuuksia ja uusia väyliä heidän toivomalleen muutokselle. Elämyksellisessä toiminnassa osallistujalle syntyy uusia oivalluksia. Oivallusten kautta perhe voi löytää uusia näkökulmia perheen tilanteeseen.” (6, VIIA)

Avohuollossa työskennelleiden mukaan *ryhmiin* osallistuminen edisti osallistujien osallisuutta. Ryhmissä vertaisten kanssa työskentely ja kokemusten tarkasteleminen tarjoavat osallisuuden kokemuksen.

”Esimerkiksi nuorten ryhmät, joissa heiltä kysellään kokemuksia lastensuojelusta, samoin esimerkiksi vertaisryhmä teinien vanhemmille, joissa vanhemmat saavat jakaa ideoita ja kokemuksiaan, on koettu hyvinä osallistavina menetelminä niin asiakkaiden kuin työntekijöiden mielestä.” (8, VIIA)

Lapsen ja hänen vanhempiensa osallisuus tulee ottaa huomioon myös *kirjaamisessa* ja *dokumentoinnissa*. Avohuollossa työskennelleet käyttivät muun muassa ilmaisia ”avoin ja osallistava kirjaaminen”, ”yhdessä kirjaaminen”, ”läsnä oleva ja osallistava dokumentointi” ja ”jaettu dokumentointi”. Käyttämillään ilmaisuilla he viittasivat lapsen ja vanhempien mukana oloon ja osallistumiseen kirjaamiseen ja dokumentointiin.

”Olen saattanut toteuttaa suunnitelman teon niin, että olen ollut kirjurina ja olen tehnyt luonnoksen keskustelluista asioista, jonka jälkeen lapsi on saanut lukea sen. Lapsi/nuori on saanut korjata asiavirheet ja yhdessä on voitu korjata joku lause vastaamaan paremmin sen tarkoituksperää. Lapsi on saanut tuoda suunnitelmaan myös oman lisäyksensä esimerkiksi siihen, mitä toivoo sosiaali-ohjaukselta.” (8, IIIA)

”Lapsen tapaamisilla pyrin toteuttamaan myös läsnä olevaa ja osallistavaa dokumentointia. Kerron lapselle, miksi kirjataan, mitä kirjataan ja kenelle. Kirjaan tapaamisen aikana esille tulleita asioita tavalla, joka on lapselle ymmärrettävää. Kirjatessa ajatellen, että lapsi on tekstin lukija. Pyydän lasta myös tarkastamaan, mitä hän tarkoittaa, jotta kirjaan varmasti oikein ja niin kuin lapsi on tarkoittanut. Läsnä oleva kirjaaminen eli lapsen kanssa yhdessä kirjaaminen, lisää lapsen luottamusta aikuiseen ja auttaa lasta ymmärtämään työskentelyn etenemistä prosessina ja olemaan siinä mukana ja on näin ollen merkittävä lapsen osallisuutta lisäävä käytäntö.” (3, VIIA)

Lapsella ja vanhemmilla tulee olla tieto, miksi kirjataan, mitä kirjataan ja mihin kirjauksia käytetään. Työntekijän, lapsen ja vanhempien tulee tehdä yhdessä kirjauksia, keskustella kirjauksista ja muokata kirjauksia. Kirjaukset on tehtävä siten, että lapsi ja vanhemmat ymmärtävät kirjausten sisällöt. Yhdessä kirjausten tekeminen vahvistaa lapsen ja vanhempien kokemuksta osallisuudesta itseä koskevassa asiassa ja elämäntilanteen hallinnassa.

Lastensuojelun sijaishuollossa työskennelleiden näkemykset

”Asiakastyötä voi tehdä käytännössä missä vain” sijaishuollossa työskennellyt toteisi. **Paikka** ja **tila** tulee valita työn tavoitteiden ja käsiteltävien aiheiden perusteella. Lapsen henkilökohtaiset asiat käsitellään yksityisyyden takaavassa ja rauhallisessa tilassa, kuten toimistohuoneessa tai lapsen omassa huoneessa. Sijaishuollon yhteisöä koskevat yhteiset asiat pyritään sen sijaan käsittelemään avoimessa tilassa, joka tukee mukana olevien vuoropuhelua.

”Arjessa tapahtuva asiakastyö tapahtuu siellä, missä nuoreen saa parhaiten yhteyden. Vaatii tutustumista nuoreen löytääkseen sen paikan ja tavan, millä nuoren saa puhumaan. Jokainen on erilainen, joten erilaisia paikkojakin asiakastyön tekemiselle tulee olla.” (14, IIIB)

Digitaaliset verkkoympäristöt ja -palvelut ovat käytössä avohuollon tavoin sijaishuollossa. Lasten ja nuorten kanssa pidetään yhteyttä digitaalisin välinein.

”Meillä työyhteisössä käytetään paljon WhatsAppia. Tämän kautta pidämme yhteyttä puolin ja toisin. Nuoret ilmoittavat asioistaan meille ja me puolestamme muistutamme esimerkiksi lääkäriajasta eli varmistamme arkisten asioiden sujumisen.” (13, IIIB)

Työprosessin, työn tavoitteiden sekä työmenetelmien ja -välineiden tulee olla **läpinäkyviä**. Työntekijän tulee rakentaa **luottamukseen** perustuvaa työskentelysuhdetta. Luottamusta rakennetaan työntekijän sekä lapsen ja vanhempien **kohtaamisissa**. Lapsen ja vanhempien tulee kokea olevansa kohtaamisissa **arvostettu** ja **hyväksyty**. Kohtaamisissa ilmapiiriin tulee olla **turvallinen**. Työntekijän tulee **olla läsnä** kohtaamisissa. Hänen tulee osoittaa olevansa **aidosti kiinnostunut** lapsen ja vanhempien elämäntilanteesta.

Kohtaamiset ovat **vuorovaikutus-** ja **yhteistyötilanteita**. Asiakkaan käytössä tulee olla riittävät tiedot, jotka mahdollistavat työskentelyyn osallistumisen. Työntekijän esittämien kysymysten tulee olla avoimia ja suoria mutta myös rakentavia. Esimerkiksi huolenaiheet tulee kuvata yksiselitteisesti. Sijaishuollossa työskennellyttä lainaten *”valheen he näkevät”*. Lasta ja vanhempia tulee kannustaa kuvaamaan kokemuksiaan ja näkemyksiään. Heidän sanomansa tulee ottaa tosissaan, jolloin he voivat kokea, että heidän sanomallaan on merkitystä. Heidän tuottamaansa tietoa tulee arvostaa. Sijaishuollossa työskennellyt käytti työntekijän ja lapsen sekä vanhempien vuorovaikutuksesta ilmaisu *”arvostava dialogi”*.

”Osallisuuden tunne syntyy aidosta vuorovaikutuksesta, dialogista ja siitä, että asiakkaalla on sellainen olo, että häntä kuunnellaan ja hänen sanomisillaan on merkitystä ja vaikutusta. ... Osallisuus on enemmän kuin kuulemista. Osallisuuteen kuuluu kuulemisen lisäksi kohtaaminen, toimiva vuorovaikutus, kokemus hyväksytyksi tulemisesta, asiakkaan sanojen todesta ottaminen, arvostuksen osoittaminen, tiedon saanti sekä mahdollisuus vaikuttaa. ... Tärkeintä on kuitenkin se, kuinka minä työntekijänä kohtaan ja huomioin asiakkaan, ja kuinka lähdän rakentamaan luottamusta.” (15, VIIA)

Sijaishuollossa työskennellyt pohti myös työntekijän ja asiakkaan rooleja kohtaamisissa ja vuorovaikutus- ja yhteistyötilanteissa. Työntekijä ja asiakas tuovat kohtaamisiin oman, erilaisen asiantuntijuutensa.

”Olen pohtinut kovasti asiantuntijan ja asiakkaiden roolia. Pyrinkin tietoisesti pois aktiivisesta asiantuntijan roolista asiakaskohtaamisissa. Koen, että en voi olla asiakkaan elämän asiantuntija, mutta voin olla asiantuntija esimerkiksi siinä, millaisia palveluja on tarjolla, mitä vaihtoehtoja on olemassa, miten prosessit etenevät, ja millaista tukea perheelle on tarjolla.” (15, VIIA)

Avohuollossa työskennelleiden tavoin sijaishuollossa työskennelleet yhdistivät lapsen osallisuuden edistämiseen lapsen kanssa käydyt **keskustelut** ja lapsen **kuuntelemisen** sekä **kuulemisen**. Vuorovaikutustilanteissa lasta kannustetaan ja rohkaistaan itseilmaisuuksiin. Lapsella on oltava mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa, mikä vahvistaa kokemusta osallisuudesta.

”Lapsen mielipiteen kuunteleminen ja kuuleminen ja onnistumisen kokemukset vahvistavat kuulumisen tunnetta vertaisryhmään (sijaishuollon yksikön lapsiryhmä). ... Monesti osallistumisen hetket voivat olla hyvinkin pieniä asioita arjessa, mutta ne pienetkin osallisuuden ja vahvuuden kokemukset voivat olla hyvinkin merkittäviä lapsen elämässä. ... Tuemme lasta omien kykyjen ja vahvuuksien löytämiseen, keskustelujen ja sanoittamisen kautta.” (12, IIIA)

Lapsen yksilöllinen hoito sekä kasvun ja kehityksen edistäminen pyritään varmistamaan **omatyöntekijän** työpanoksella. Sijaishuollossa omatyöntekijän ja lapsen välille voi rakentua hyvin vankka vuorovaikutus- ja yhteistyösuhde, jota sijaishuollossa työskennelleet kuvasivat muun muassa ilmaisulla ”aito”, ”avoin”, ”luottamuksellinen”, ”turvallinen”, ”rinnalla kulkeminen” ja ”tasavertainen”.

”Parhaimmillaan lapselle mahdollistuu omahoitajatyöskentelyn avulla tasavertainen kumppanuus dialogisessa vuorovaikutuksessa, asiantuntijuuden kokeminen omissa asioissaan ja voimavarakeskeinen työskentely.” (11, IIIA)

Toimivan vuorovaikutussuhteen luominen lapsen kanssa vaatii, että työntekijällä on hyvät vuorovaikutustaidot. Vuorovaikutustilanteessa lapsella tulee olla mahdollisuus kertoa kokemuksistaan ja näkemyksistään sekä toiveistaan ja unelmistaan. Lapsen kanssa tulee pohtia, miten hän kokee osallisuutensa toteutuvan, ja onko hänellä ideoita, miten osallisuutta voidaan vahvistaa. Lapsen kokemusten ja ideoiden kartoittamisen avulla työntekijä voi tietoisemmin lujittaa lapsen osallisuutta työskentelyssä.

Työntekijän työkalupakissa on oltava erilaisia **työmenetelmiä** ja **-välineitä**, joilla hän edistää asiakkaan osallistumista ja osallisuutta. Työntekijällä tulee olla mahdollisuus käyttää työmenetelmiä ja -välineitä, joiden kokee soveltuvan itselle. Asiakkaalla on oltava myös mahdollisuus vaikuttaa työmenetelmiin ja -välineisiin, joita käytetään.

”Työntekijänä minulla on tietoa erilaisista osallistavista menetelmistä ja niiden käytöstä. Voin asiakkaalle ehdottaa joitakin tietämiäni tapoja ja kysyä, mitä hän tästä ajattelee. ... Työntekijän on hyvä pohtia omia vahvuuksiaan, ja niitä omimpia tapoja, kuinka voi vahvistaa asiakkaan osallisuutta, kaikki eivät hallitse kaikkea, eikä tarvitsekaan. ... Tärkeämpää kuin se, mitä menetelmää käytetään, on se, mihin tuloksiin menetelmää hyödyntämällä päästään.” (15, VIIA)

Sijaishuollossa työskennelleet liittivät vastaavasti kuin avohuollossa työskennelleet lapsen osallisuuden edistämiseen **voimavaralähtöisen** työskentelyn, lapsen kykyjen ja vahvuuksien jäsentämisen ja niiden lujittamisen. He kirjoittivat pienistä, eteenpäin vievistä askeleista sekä pienistä onnistumista. Pienillä askelilla he tarkoittivat päätavoitteesta lohkottujen välitavoitteiden asettamista ja niiden mukaan etenemistä. Lisäksi sijaishuollossa työskennellyt kirjoitti ”hyllytettyjen voimavarojen” löytämisestä. Sijaishuollossa työskennelleet kertoivat hyvän näkemisestä asiakkaassa ja toivon ylläpitämisestä. Tavoitteiden mukaisesta etenemisestä ja onnistumista työntekijän tulee antaa myös positiivinen palaute asiakkaalle.

”Työskentelyssä on tärkeää huomioida voimavaralähtöisyys eli se, että työskentelyssä korostetaan asiakkaan vahvuuksia, ja itsemääräämisoikeutta enemmän kuin rajoituksia. ... Toki voimavaralähtöisen työskentelyn kautta pyritään siihen, että pyritään löytämään myös asiakasta kuormittavat tekijät. Työskentelyssä pohditaan vahvuuksien ja kuormittavien tekijöiden suhdetta ja sitä, miten yksilö voisi havaita omaan elämään liittyvät muutoshaasteet, ja tätä kautta lähdetään entisestään vahvistamaan asiakkaan vahvuuksia.” (13, IIIA)

Avohuollon tavoin sijaishuollossa käytetään vuorovaikutukseen perustuvien työmenetelmien ja -välineiden rinnalla **taidelähtöisiä** ja **toimintaan** perustuvia työmenetelmiä ja -välineitä. Lasta kannustetaan toimijuuteen. Toiminnassa lapsen kyvyt ja vahvuudet tulevat esiin, jolloin työntekijä voi lujittaa niitä antamalla positiivista palautetta.

”Toiminnallinen yhdessäolo voi olla mm. kalastusta, uintia, hiekkalaatikko-leikkejä, pallopelejä, luistelua ja pilkkimistä. Tekeminen vaihtelee tilanteiden ja lasten mielenkiinnonkohteiden mukaan. Luottamus rakentuu yhteisten kokemusten ja ajan antamisen myötä.” (11, IIIB)

Sijaishuollossa edistetään lasten osallisuuden ohella vanhempien osallisuutta. **Vanhempien** osallisuuden lisääminen perustuu vuorovaikutukseen tapaamisissa ja toimintaan, yhdessä tekemiseen. Lisäksi vanhempia ohjataan lapsensa osallisuuden mahdollistamisessa. Vanhempia ohjataan kuuntelemaan lastaan, havaitsemaan lapsen avun ja tuen tarpeet ja suhtautumaan lapsen kuvaamiin asioihin vakavasti, jotta lapsi kokee tulleen huomioon otetuksi hänelle tärkeässä asiassa.

”Vaikka työntekijällä on tietyt tavoitteet mielessä, ja ne on yhdessä perheen kanssa asetettu, niin annetaan aina mahdollisuus ja aikaa tuoda juuri oma asia esille. Myös yhdessä tekemisen kautta osallistetaan vanhempia mukaan. ... Tekemisen lomassa on monesti myös helpompi jutella, myös vaikeista asioista.” (12, IIIA)

Lapsi ja vanhemmat ovat oman elämänsä asiantuntijoita, joten *”asiakasta ei voi olla ottamatta mukaan omaan prosessiinsa”*. Sijaishuollossa työskennelleet pyrkivät lisäämään lapsen ja vanhempien osallisuutta työskentelyssä.

6.2 Vuorovaikutus ja toiminta osallisuuden edistäjinä

Tunne osallisuudesta syntyy ja se vahvistuu, kun ihminen kokee kuuluvansa toimijajoukkoon, hänen näkemyksensä otetaan huomioon, ja ne vaikuttavat toiminnan suuntaan. Lastensuojelutyössä sekä lapsen että vanhempien tulee kokea, että he ovat aktiivisia toimijoita, ja he voivat vaikuttaa työskentelyyn ja itseään koskeviin asioihin. Tällöin he voivat kokea olevansa osallisia työskentelyprosessissa; he voivat kokea työskentelyprosessiin omakseen. Aikuisten, työntekijöiden ja vanhempien tulee auttaa ja tukea lasta osallisuuden toteuttamisessa, koska lapsella ei ole samanlaisia mahdollisuuksia eikä valmiuksia vaikuttaa oman elämänsä asioihin kuin aikuisella. (Meriluoto ym. 2015, 7–8; Pyykkönen 2012; ks. Helminen 2019, 47–50; Hipp & Palsanen 2014, 9.)

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujat työskentelivät lasten ja vanhempien kanssa erilaisissa toimintaympäristöissä, myös digitaalisissa ympäristöissä. He katsoivat työskentelevänsä lapsi- ja perhelähtöisesti. Heistä asiakkaan osallisuudelle perusta luotiin asiakkaan kohtaamisissa. Kohtaamisissa tulee pyrkiä

vastavuoroiseen arvostukseen ja kunnioitukseen sekä luottamuksen vahvistamiseen, jolloin asiakas voi kokea tilanteen turvalliseksi ja olevansa hyväksytty.

Asiakkaan osallisuus todentui osallistujista vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä. Vuorovaikutuksessa tulee pyrkiä dialogiin. Asiakasta tulee kuunnella ja kuulla. Työntekijä vastaa siitä, että esimerkiksi lapsi tulee kuulluksi. Vuorovaikutuksen lisäksi lapsen ja vanhempien osallisuuden mahdollistamisessa ja vahvistamisessa voidaan käyttää taidelähtöisiä ja toiminnallisia työmenetelmiä ja -välineitä (liite 5).

Myös työn dokumentointi tulee tehdä yhdessä asiakkaan kanssa, jolloin lapsi ja vanhemmat voivat kokea olevansa osallisia työskentelyn eri tilanteissa ja vaiheissa. Työskentelyn päämääränä tulee olla asiakkaan toimintaedellytysten ja voimavarojen lisääminen. Onnistuneet kohtaamis- ja vuorovaikutustilanteet vakuuttavat muun muassa lapsen siitä, että hän on arvokas ja voi vaikuttaa elämäänsä (Meriluoto ym. 2015, 12).

7 LASTENSUOJELUN KRIISI- JA TRAUMATYÖN MENETELMÄT JA KÄYTÄNNÖT

Ihminen voi kokea kriisin siirtyessään elämänvaiheesta toiseen, tai kriisi voi johtua ihmisen kohtaamasta elämäntilanteesta. Traumaattisen kriisin voi synnyttää epätavallisen voimakas tapahtuma, johon sisältyy tunnejärkytys, jonka työstämiseen ihmisen voimat eivät riitä. Kehityskriisit liittyvät käännekohtiin ihmisen elämässä, esimerkiksi lapsen syntymään tai työelämästä eläkkeelle jäämiseen. Elämäntilannekriisi, kuten läheisen kuolema, koskee tavallisesti yksittäisen henkilön ohella hänen läheisiään. Elämäntilannekriisissä arki ja sen rutiinit järkkyvät, jolloin ihminen joutuu sopeutumaan uuteen elämäntilanteeseen. Traumaattisen kriisin taustalla on äkillinen ja yllättävä tapahtuma, johon ihminen ei ole voinut varautua ennalta, esimerkiksi väkivallan uhriksi joutuminen tai läheisen itsemurha. Traumaattinen kriisi voidaan jakaa shokki-, reaktio-, työstämis- ja käsittely- sekä uudelleen orientoitumisvaiheisiin. Erilaisille kriiseille yhteistä on se, että ihminen kokee menettävänsä elämänhallinnan ja tuntee itsensä epävarmaksi, eksyneeksi ja stressaantuneeksi. (Haravuori, Suomalainen & Marttunen 2009, 485; Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelu ja kriisityö i.a.; Poijula 2007; Ruishalme & Saaristo 2007, 26–28; Soisalo 2012, 230–233.)

Kriisi- ja traumatyö lastensuojelutyössä (5 opintopistettä) opintojaksossa syvennyttiin osaamista vaikeita elämäntilanteita ja haavoittavia elämäkokemuksia kohdanneiden lasten ja vanhempien parissa tehtävästä työstä. Opintojaksossa analysoitiin kriisistä ja traumaattisesta tapahtumasta aiheuttuvia oireita ja riskitekijöitä. Siinä tutustuttiin voimavara- ja voimavarojen työmenetelmiin, jotka edistävät vastoin käymisen jälkeen psyykkistä palautumista ja suojaavien tekijöiden vahvistumista. Monialainen ja -ammattillinen yhteistyö kuului opintojakson keskeisiin sisältöihin. Opintojakson aikana jäsennettiin työntekijän työhyvinvointiin heijastuvia, kuten myötätuntouppumuksesta johtuvia seurauksia. (Liite 1.)

Kriisi- ja traumatyö lastensuojelutyössä -opintojakso sisälsi kaksi lähityöskentelypäivää, joissa oli asiantuntija-alustuksia (liite 4), osallistujien yhteistä työskentelyä ja osallistujien ja kokemusasiantuntijan, nuoren välinen työskentelykerta. Kriisi- ja trauma-käsitteiden kuten myös kriisistä ja traumaattisesta tapahtumasta

johtuvien oireiden tunnistamisen ja niiden työstämisen menetelmien ja välineiden jäsentäminen oli lähityöskentelypäivien palautteiden perusteella hyödyllistä. Lisäksi dialogisuuden ja narratiivisuuden tarkastelu oli tärkeää: ”*Narratiivisuus ja sisäisen tarinan merkitys aukenivat uudella tavalla*”.

Soili Poijulan (2007) mukaan lapsiin sovelletaan samoja kriisityön perusteita kuin aikuisiin. Työskentelyssä keskitytään auttamaan sekä tunnistamaan ja korjaamaan kriisin kohdanneen ihmisen ajattelun, käyttäytyminen ja tunne-elämän vääristymiä. (Pojjula 2007, 11, 28.) Opintojakson ennako-oppimistehtävässä osallistujat jäsensivät kriisien ja traumatapahtumien työstämisen eettisiä kysymyksiä. Lisäksi he analysoivat ammatillisen osaamisen vahvuuksia ja kehittämishaasteita työstäessään asiakkaan kokemaa kriisiä ja traumatapahtumaa. Ennako-oppimistehtävään laadittiin tapauskuvaus (case), jota sen tekijä työstä edelleen oppimistehtävässä. Oppimistehtävässä tarkasteltiin tapauskuvauksen avulla kriisin ja trauman työstämisessä käytettäviä työmenetelmiä ja -välineitä sekä lasten ja vanhempien että heidän läheistensä osallisuutta verkostoissa, kuten monialaisen ja -amatillisen verkoston työskentelyssä. Seuraavan luvun kuvaus lastensuojelutyössä tapahtuvasta kriisien ja traumatapahtumien työstämisestä perustuu edellä mainittuihin ennako-oppimistehtävään ja oppimistehtävään sekä koulutuksen lopussa tehtyyn portfolioon.

7.1 Osallistujien näkemyksiä kriisien ja traumaattisten tapahtumien työstämisestä

Lastensuojelun avohuollossa työskennelleiden näkemykset

Lastensuojelun avohuollon asiakkaat, niin lapset kuin vanhemmat ovat kohdanneet kriisejä ja traumaattisia tapahtumia. Kriiseistä ja traumatapahtumista kirjoittaessaan avohuollossa työskennelleet mainitsivat muun muassa avioeroon, perheväkivaltaan, vanhempien hallitsemattomaan alkoholin käyttöön, seksuaaliseen hyväksikäyttöön, perheenjäsenen vakaavaan sairastumiseen ja kuolemaan, synnyinmaasta uuteen kotimaahan muuttoon, mutta myös koulussa sekä sosiaalisessa mediassa tapahtuvaan kiusaamisen ja nuoren itsetuhoiseen käyttäytymiseen liittyvät kokemukset. Vakava kriisi voi johtaa traumaan. Avohuollossa työskennellyt totesi, että esimerkiksi perheenjäsenen yllättävä kuolema, joka aiheuttaa lapsessa ahdistusta, epävarmuutta ja pelkoa, voi jättää lapsen traumaattisen jäljen. Kriisin ja trauman jäsentämiseen ja niistä toipumiseen ihminen voi tarvita apua ja tukea.

”Kriisin ymmärrän muutostilanteeksi, jossa ei selviydy tavanomaisilla keinoilla, vaan ihminen saattaa tarvita tukea ja toisenlaisen näkökulman ja lähestymistavan siirtyäkseen elämässä eteenpäin. Käsitän trauman tilana, jossa menneet kokemukset, ja niihin liittyvä oirehdinta heikentävät yksilön vointia ja toimintakykyä arjessa.” (7, IVA)

Avohuollossa työskennelleet suhtautuivat luottavaisesti kriisiin ja traumaattisen tapahtuman kohdanneen ihmisen kykyyn selviytyä. Ihmisellä tulee vain olla mahdollisuus käsitellä riittävästi kokemaansa.

”Selviytyminen hankalista ja vaikeistakin elämäntilanteista vahvistaa edelleen yksilön kykyä ja uskoa selviytyä tulevista kriiseistä ja vaikeista elämäntilanteista.” (3, IVA)

”Kun sirpaleita tulee, ei sen tarvitse olla lopullista, ja paluuta elämään voi tehdä ajan kanssa. Olin vaikuttunut työtä tehdessäni em. ajatuksesta, ja se antaa mielestäni edelleen lohduttavan ja elämää vaalivan ajatuksen paitsi elämän ainutkertaisuudesta, myös sen jatkuvuudesta ja siitä, että yksilöllä on mahdollisuus selviytyä omiin voimavaroihinsa nojaten ajan kanssa.” (2, VIIA)

Lapsen ja vanhempien kokeman kriisin ja traumaattisen tapahtuman työstämisessä auttaa **tieto**. Työntekijä tarvitsee tietoa kriiseistä ja traumaista ja niihin reagoimisesta. Työskentelyn käynnistämistä lapsen ja vanhempien kanssa helpottaa tieto perheen elämäntilanteesta ja -tilanteesta. Avohuollossa työskennelleet arvioivat, että heillä oli hyvät tiedot kriisistä ja kriisin vaiheista sekä kriisin ja traumaattisen tapahtuman kohdanneen ihmisen kohtaamisesta.

”Työntekijän on hyvä tiedostaa teoriasta, mitä ihmiset kokevat ja tuntevat kriisitilanteissa, sekä myös, mikä kriisien reagoinnin taustalla on. Tarvitaan tietämystä perheen tilanteesta, mikä heille on tapahtunut, miksi lapset reagoivat niin kuin reagoivat, mikä on perheen tausta, millainen on vanhempien kyky vastata lasten tarpeisiin sekä oma tietämys kriisi- ja traumatyön teoriasta.” (9, VIIA)

Kriisien ja traumaattisten tapahtumien työstämisessä lapsen ja vanhempien kanssa keskeistä on olennaisen tiedon jäsentäminen runsaasta, mahdollisesti tunneperäisestä tilanteen kuvauksesta. Työntekijän tulee kyetä **seulomaan oleellinen**

tieto esiin. Työntekijän on ”*päästävä kartalle*”. Hänen on arvioitava, mihin asioihin toimenpiteitä keskittämällä, tilanteeseen voidaan löytää ratkaisuja.

Avohuollon työntekijä voi olla lapsen ja vanhempien apuna ja tukena kriisin ja traumaattisen tapahtuman käsittelyssä yhdestä tapaamiskerrasta useita kuukausia kestävään prosessiin. Lasten ja vanhempien avun ja tuen tarve määrittää työskentelyn keston. Työntekijän tulee suhteuttaa työkäytännöt lapsen ja vanhempien vastaanottokykyyn. Lisäksi tarvitaan erilaisia työmenetelmiä, jos kriisi ja traumaattinen tapahtuma ovat olleet kertaluontoisia, tai jos kriisi on kestänyt pitkään ja traumaattiset tapahtumat ovat olleet toistuvia.

”Tilanne vanhemman kuoleman jälkeen oli aluksi kaoottinen perheessä. ... Me työntekijät tiivistimme käyntejä ja jos emme päässeet kotikäynnille, lähetimme viestejä ja puhuimme perheen kanssa puhelimesta. ... Kun aikaa oli kulunut vanhemman kuolemasta neljä kuukautta, aloimme harventamaan käyntejämme. Emme enää siinä vaiheessa olleet käyneet perheen kotona kuin pari kertaa viikossa.” (6, IVB)

Kriisin ja traumaattisen tapahtuman käsittelyn perustan muodostaa työntekijän, lapsen ja vanhempien välinen **keskustelu**. Keskustelussa työntekijä antaa aikaa ja tilaa lapsen ja vanhempien puheelle, jolloin he voivat kuvata kokemuksiaan, ajatuksiaan ja tunteitaan.

”Minun piti ammattilaisena perehtyä lapsen tapaan käsitellä asioita sekä valmistautua vaikeisiin ja yllättäviinkin kysymyksiin. Lapset toisaalta kykenevät käsittelemään arkojakin asioita, ja lapset monesti ovatkin tuntemuksissaan hyvin rebellisiä ja kykenevät puhumaan niistä hyvin suoraan. ... Tuimme lapsia kriisitilanteessa puheen, leikin, piirtämisen ja satujen kautta. Olemme näitä käyttäneet aina, kun olemme työskennelleet kriisiperheissä. Puhe on merkittävin keino tuoda kriisin aiheuttamat ajatukset ja reaktiot julki. Puhe selventää asioita. ... Tärkeimpänä pidän kuitenkin puheen lisäksi sitä, että on todella läsnä ja kuullaan. Monesti myös hiljaisuus kertoo asioita.” (6, IVB)

Kriisin ja traumaattisen tapahtuman käsittelyssä on olennaista keskustelun ohella **kuunteleminen** ja **kuuleminen**. Kriisin ja traumaattisen tapahtuman työstäminen vaatii työntekijältä erityistä herkkyyttä kuulla sekä lasta että vanhempia ja astia heidän tunteitaan. Kriisin ja trauman käsittelyssä työntekijä auttaa lasta ja

vanhempia hahmottamaan elämäntilannetta, ja miten vaikeaan elämäntilanteeseen on päädytty. Samalla tilanteeseen etsitään ratkaisuja.

”Pidin huolen siitä, että tätä lasta kuulisin ja vastaisin aina hänen soittaessaan ja tekstiviestitellessä. ... Vaikeassa kriisivaiheessa olevien ihmisten kanssa asioista sopiminen on tavallaan herkillä menemistä ja tilanteiden/asioiden säätelystä ja paljon epävarmuuden sietokykyä kysytään niin työntekijöiltä kuin asian osaisiltakin.” (2, IVB)

Avohuollossa työskennelleet kirjoittivat myös **kosketuksen** merkityksestä kriisiin ja traumaattisen tapahtuman käsittelemisessä. Työntekijän on tunnistettava, onko asiakkaalla, esimerkiksi nuorella, kyky vastaanottaa kosketus.

”Nuorten kanssa toimiessani olen tottunut luottamaan omaan ammattitaitooni ja kykyyn nähdä, milloin puhua herkästi ja herkästä asioista, ja milloin voi esim. pajata ja heittää ’hieno homma’ taputuksen selkäpuolelle. ... On myös turha sanoa mitään kliseitä, vain jotakin sanoakseen. Välillä pelkkä läsnäolo voi olla vaikeaa. Se on kuitenkin tärkeää.” (2, IVB)

Kriiseissä ja traumaattisissa tapahtumissa vanhemmat tarvitsevat apua ja tukea. Vanhempia autetaan kriisin ja traumatapahtuman käsittelyssä. Lisäksi heitä autetaan tarvittaessa arjen hallinnassa ja keskinäisen vuorovaikutuksen rakentamisessa, kuten riitojen ennaltaehkäisemisessä ja suuttumusten tunteiden purkamisessa. Vanhempia tulee **tukea vanhemmuudessaan**.

”Vanhemmuuden tukeminen on yksi keino auttaa lapsia. Vanhemmuuden tukeminen vahvistaa lasten elämänlaatua.” (9, VIIA)

Avohuollossa työskennelleet kuvasivat eritoten kriisin ja traumaattisen tapahtuman käsittelemistä lapsen kanssa. Työntekijä auttaa ja tukee lasta ottaen huomioon hänen **yksilölliset** piirteensä.

Kriisiä ja traumaattista tapahtumaa käsiteltäessä tulee koko työskentelyprosessin ajan arvioida: ”*mikä on lapselle riittävä tuki*”? Arvioinnissa on otettava huomioon sekä lapsen arjessa selviytyminen, kasvu- ja kehitysvaihe että psykososiaalisen avun ja tuen tarpeet.

Lapsen kanssa kriisin ja traumaattisen **tapahtuman käsittelyyn** tulee varata riittävä määrä kestoltaan kyllin pitkiä työskentelykertoja. Työskentelyn tulee

tapahtua lapsen turvalliseksi kokemassa ympäristössä. Työskentelyissä työntekijän tulee olla aidosti läsnä ja kuunnella sekä kuulla lasta. Työskentelyissä korostuu hienotunteinen, levollinen ja myötälämmittävä työote, vaikka työntekijän tulee ottaa puheeksi myös vaikeita asioita. Kriisin ja traumaattisen tapahtuman käsitteleminen lapsen kanssa oli avohuollossa työskennelleiden mukaan sanojen antamista tapahtuneelle ja tilanteelle, niiden kuvaamista, kokemukseen liittyvien tunteiden nimeämistä ja niiden säätelystä, voimavarojen ja osallisuuden lisäämistä sekä tilanteen edellyttämien ratkaisujen etsimistä.

”Auttaminen ja asian puheeksi ottaminen ovat aina aikuisen vastuulla, sillä aina lapsi ei itse tuo asiaa työntekijälle julki. Tällöin on erityisen tärkeää, että työntekijät pystyvät havainnoimaan lapsia ja erityisesti poikkeavuuksia lasten olemuksessa, käyttäytymisessä ja tunnetiloissa. ... Kun lapsen perusturvallisuuden tunnetta koetellaan kriisissä, on tärkeää, että lapsi kokee olevansa turvassa. ... Kuunteleminen, läsnäolo ja läheisyys tuovat lapselle turvallisuuden tunteen.” (6, VIIA)

”On tärkeää kysyä aktiivisesti nuorelta itseltään hänen kohtaamistaan vaikeista elämäntilanteista, jotta nuoren kokemukset saavat merkityksen, ja nuoren on mahdollista aloittaa trauman läpityöskentely. ... Lastensuojelun tärkeänä tehtävänä on auttaa nuorta toipumaan traumasta kuulemalla nuorta ja löytämällä yksilöllisesti sopivat tukimuodot ja ennaltaehkäistävä nuorta joutumasta uusiin traumaattisiin tilanteisiin.” (3, IVA)

Taidelähtöisiä ja **toiminnallisia työmenetelmiä** voidaan käyttää apuna kriisin ja traumaattisen tapahtuman työstämisessä lapsen kanssa. Kriisin ja traumatapahtuman käsittely voi olla luontevaa osana leikkiä. Väylä lapsen kokemuksiin ja näkemyksiin ja niiden työstämiseen voi löytyä esimerkiksi askartelun, piirtämisen ja tarinoiden välityksellä. Kuva- ja satukirjat voivat auttaa muun muassa lapsen kohtaaman surun ja murheen käsittelyssä.

”Leikki on prosessi, jossa lapsi voi sukeltaa mielikuvitusmaailmaansa. Leikeissä lapsi voi käsitellä myös sellaisia elämässään kohtaamia asioita, joista hän ei osaa kertoa. ... Lapsen taidelähtöinen toiminta auttaa aikuista näkemään maailmaa lapsen silmin. Lapsen kanssa voidaan piirtää tai luoda esimerkiksi erilaisia kuvia unelmista tai turvaa tuottavista asioista.” (6, VIIA)

Avohuollossa työskennelleet pyrkivät toiminnan, kuten luontoretkien, avulla tarjoamaan sekä lapselle että vanhemmille mahdollisuuden ottaa etäisyyttä, irtaantua hetkeksi vaikeasta elämäntilanteesta. Samalla he pyrkivät edistämään lapsen ja vanhempien välisen vuorovaikutuksen tiivistymistä. Toiminnassa, puuhaillessa kynnyksellä jutustella vaikeista asioista voi madaltua. Puuhaillessa voi antaa myös myönteistä palautetta hyvin sujuvista asioista.

”Teimme myös näiden käyntien aikana paljon erilaisia toiminnallisia asioita. Kävimme äidin ja lasten kanssa metsäretkillä, esimerkiksi paistamassa makkaraa. Ulkoilimme paljon.” (6, IVB)

Työntekijä voi olla apuna käytännön asioiden hoitamisessa ja huolenpidon tehtävissä kriisin ja traumaattisen tapahtuman jälkeen. **Rutiinit**, kuten säännölliset ruokailuhetket ja nukahtamista edeltävät rituaalit, voivat olla lasta vahvistava tekijä kriisiä ja traumaattista tapahtumaa työstettäessä. Avohuollossa työskennellyttä lainaten ”*lapset kaipaavat pian tuttuja rutiineja*”. Arjen rutiineihin palaaminen kriisin ja traumaattisen tapahtuman jälkeen luo turvallisuuden tunnetta. Rutiinien rakentumista avohuollossa työskennelleet edistivät yhteisellä **toiminnalla** niin lasten kuin vanhempien kanssa.

”Lapset tarvitsevat toipuakseen säännöllistä arkea, aikuisten läsnäoloa, turvallisuuden tunnetta, käytännöllistä apua ja huolenpitoa. ... Työntekijöiden arkeen tuoma säännöllisyys ja perustarpeista huolehtiminen vahvistavat lasten selviytymistä. ... Vanhemmuuden tukeminen on yksi keino auttaa lapsia. Vanhempia on tuettu saamaan lasten arki säännölliseksi ja turvalliseksi. On huolehdittu yhdessä lasten perustarpeista, tuettu heidän kanssaan lasten koulunkäyntiä ja oppimismahdollisuuksia sekä mielekkään harrastuksen järjestämistä vahvistamaan lasten itsetuntoa.” (9, IVB)

Avohuollossa työskennelleet korostivat lasta kannattelevien **voimavarojen** ja **suojaavien tekijöiden** lujittamisen tärkeyttä. He kirjoittivat ”*ilon hetkistä*” ja ”*ilosta elämässä*”. **Ilon** kokemukset vahvistavat lasta. Lisäksi he painottivat lasten **toiveiden** ja **unelmien** kuulemistä sekä **optimistisen** tulevaisuuskuvan luomista.

”Työllä on tärkeä rooli tukea ja vahvistaa lasten tavoitteita ja haaveita sekä ohjata heitä pyrkimään tavoitteisiin vastuksista huolimatta.” (9, IVB)

Kriisin ja traumaattisen tapahtuman työstämisessä tulee ottaa huomioon myös lasten ja vanhempien läheiset, heidän **läheisverkostonsa**. Läheisverkoston huomioon ottamiseen ja sen vahvistamiseen avohuollossa työskennelleet sisällyttivät perheen sukulaisten ja tuttavien lisäksi sekä lasten että vanhempien ystävät.

”Vanhempia tulisi tukea tiiviimpään yhteydenpitoon sukulaisten ja lapsen kummien kanssa. Myös lähialueen kevyemmät perhepalvelut, kuten perhekerhojen perheiden tapahtumat voisivat mahdollistaa vanhemmille uusiin ihmisiin tutustumisen sekä mahdollisuuden uusien ystävien löytämiseen.” (4, IVB)

Kriisien ja traumaattisten tapahtumien käsittelyyn lapsen ja vanhempien kanssa avohuollossa työskennelleet tarvitsivat **monialaisen** ja **-ammattillisen verkoston** apua ja tukea. He kommentoivat, että konsultaatioapua sai tavallisesti sekä sosiaalihuollon yhteistyökumppaneilta että yli sektorirajojen, esimerkiksi perheneuvolan toimijoilta. Verkostossa toimivien tulee olla tietoisia eri tahojen toimintamahdollisuuksista ja toiminnan reunaehdoista. Lapsen ja vanhempien auttamiseksi ja tukemiseksi monialaisen ja -ammattillisen verkoston toimijoiden tulee löytää yhteinen ymmärrys tilanteesta sekä työn tavoitteista ja toimintatavoista. Avohuollon tehtävissä toimineet kaipasivat monialaisen ja -ammattillisen toimijakunnan kesken vankempaa ajatusta ”yhteisistä asiakkaista”.

”Palvelujärjestelmän on oltava helposti käynnistyvä ja työnjaollisesti selkeä. Kriisitilannetta koordinoi lapsen oma sosiaalityöntekijä, jonka työparina toimii. Vaativissa kriisitilanteissa vaaditaan palvelujärjestelmästä työnjaollista joustavuutta eri sektoreiden kesken, jotta asiakkaan etu toteutuu ja palvelu on asiakkaan tarpeita vastaava.” (2, IVB)

Työntekijän tehtävänä on **ohjata** kriisin ja traumaattisen tapahtuman kohdannut lapsi ja vanhemmat tarvitsemiinsa **palveluihin** ja **koordinoida palveluja**. Työntekijän tulee myös välittää tieto perheen tilanteesta esimerkiksi lapsen päiväkotiin tai kouluun, jos vanhemmat eivät tätä kykene tekemään. Avohuollon tehtävissä toimineet totesivat, että tieto toiminta-alueen palveluista auttaa ohjaamaan lapsen ja vanhemmat oikeiden palvelujen piiriin.

Lapsen ja vanhempien kohtaamat vaikeat elämäntilanteet tuottavat myös työntekijässä huolen sekä murheen ja surun tunteita. Avohuollossa työskennelleet kirjoittivat tilanteista, joissa perheen kohtaama kriisi ja traumaattinen tapahtuma johtuivat puolisoiden välisestä tai lapsen kohdistuva väkivallasta. Esimerkiksi

lapsen kohdistuneet väkivallan teot herättivät työntekijässä huolen sekä murheen ja surun lisäksi tunteen epäoikeudenmukaisesta kohtelusta. Lapsen ja vanhempien kohtaamien kriisien ja traumaattisten tapahtumien työstämisessä **työntekijän** tulee **tunnistaa** ja **tiedostaa** hänessä syntyvät **tunnetilat** ja käsitellä niitä.

”On oltava rauhallinen, selkeä, työnnettävä omat nousevat tunteet (häätä, huoli jne.) taka-alalle ja toimittava ammatillisesti ja varmasti.” (2, VIIA)

Avohuollon työskennelleet kirjoittivat **työhyvinvoinnin** ja **jaksamisen ylläpitämisestä**. He totesivat, että **työparityöskentely** auttaa toimimista vaativissa tilanteissa. Mahdollisuus jäsentää haastavaa työtilannetta työparin kanssa tukee työntekijää. Lisäksi **työnohjaus** helpotti vaativissa työtilanteissa työskentelyä. (Ks. liite 7.)

Lastensuojelun sijaishuollossa työskennelleiden näkemykset

Sijaishuollossa tehdään työtä lasten kanssa, jotka ovat kriisin eri vaiheissa ja joilla on erilaisia traumaattisia tapahtumia takanaan. Lapset ovat menettäneet ainakin väliaikaisesti mahdollisuuden asua ja elää yhdessä vanhempiensa kanssa. He ovat voineet tulla kohdelluiksi kaltoin ja laiminlyödyksi. He ovat voineet kokea asioita, jotka eivät kuulu turvalliseen lapsuuteen, esimerkiksi väkivallan kokemukset. Kun työntekijä **tiedostaa**, että lapsi on kokenut ja työstää kriisiä ja traumaattista tapahtumaa, on työntekijän **helpompi kohdata** lapsi ja hänen ei-toivottukin käyttäytymisensä.

”Jokainen heistä kantaa mukanaan omia traumojaan. Vanhemmille on yhteistä, että he eivät voi elää arkea lastensa kanssa, ja heidän elämäänsä on puuttunut yhteiskunnan taholta raskaalla tavalla. ... Nämä lapset ja nuoret ovat myös joutuneet näkemään paljon lapsille sopimattomia asioita, kuten väkivaltaa, rikollisuutta, päihteiden väärinkäyttöä, välinpitämättömyyttä ja turvatomuutta. Heidän hoivansa ja huolenpitonsa vanhempien taholta on voinut olla puutteellista tai lähes olematonta, lapset ja nuoret ovat joutuneet mukaan aikuisten maailmaan liian varhain.” (13, VIIA)

Sijaishuollossa työskennelleet korostivat lapsen ja vanhempien **kohtaamisen** ja **kuuntelemisen** sekä **kuulemisen** tärkeyttä. He totesivat, että kohtaamiset eivät ole keskenään samanlaisia, jolloin niihin valmistautuminen ennalta on haastavaa.

Kohtaamiset edellyttävät työntekijältä ”tilannetajua” ja ”sensitiivisyyttä”, sillä ”lähestyminen tapahtuu asiakkaan ehdoilla”. Sijaishuollossa työskennelleet kuvasivat työntekijän työotetta ilmaisulla ”rauhallisuus” sekä ”läsnäolon taito” ja ”myötäelämisen taito”. Työstettävään kriisiin ja traumaattiseen tapahtumaan työntekijän tulee säilyttää riittävä etäisyys, objektiivisuus.

Kriisin ja traumaattisen **tapahtuman työstämistä** lapsen kanssa sijaishuollossa työskennelleet kuvasivat sanaparilla ”rajoja ja rakkautta”. Lisäksi sijaishuollossa työskennellyt käytti ilmaisua ”terapeuttinen asenne” kirjoittaessaan rajojen asettamisesta ja välittämisen osoittamisesta lapselle. Työntekijän ja lapsen välisessä keskustelussa rajojen asettaminen voi ilmetä työntekijän esittäminä suorina kysymyksiä ja rakkauden osoittaminen myötäelämisenä.

”Tärkeää kohtaamisissa on aina huomioida nuoren sen hetkinen vointi. Suorien kysymysten kautta saa usein helpoiten vastauksia. Myös asioiden auki puhuminen ja sanoittaminen voi auttaa psyykkisen kestävyuden vahvistumista.”
(12, IVB)

Lapsen **luottamuksen** ja **turvallisuuden tunteen** lujittaminen on tärkeää kriisin ja traumaattisen tapahtuman työstämisessä. Sijaishuollossa työskennellyt käytti ilmaisua ”rakkaudenteot” kuvatessaan kärsivällisyyttä, jota luottamuksen rakentaminen työntekijän ja lapsen välille edellyttää.

”Huostaan otettu lapsi tai nuori tarvitsee luotettavan aikuisen, jonka kanssa hän voi käydä läpi huostaanottoon johtaneita syitä ikätasonsa mukaisesti, itse niin halutessaan. On tärkeää, että lapsella/nuorella on mahdollisuus saada realistinen käsitys siitä, mitä hänen elämässään on tapahtunut, ja miten ollaan päädytty tilanteeseen, jossa huostaanotto on nähty ainoaksi mahdollisuudeksi.” (15, IVB)

Työntekijän tehtävää kriisin ja traumaattisen tapahtuman käsittelyssä sijaishuollossa työskennelleet kuvasivat ilmaisulla ”**maadoittaminen**” ja ”**vakauttaminen**”, joilla he viittasivat muun muassa keinoihin avittaa lapsen keskittymistä asioiden käsittelyyn. Kriisin ja traumatapahtuman työstämisessä voidaan käyttää kehollisia työmenetelmiä ja mielikuvaharjoituksia, jos lapsen on vaikea tavoittaa kriisin ja trauman käsittelyn edellyttämä levollinen olo. Työntekijä voi edistää asioiden käsittelyyn paneutumista hidastamalla puherytmiä, hiljentämällä ääntä ja hengittämällä rauhallisesti. Esimerkiksi nuorelle voi kuvata, miten tilanteessa ollaan ja miten siinä toimitaan.

”Keskustelujen lisäksi olen itse kokenut keholliset menetelmät vakauttamisessa hyvänä keinona. ... Lapsi tai nuori saattaa olla ylivireystilassa, silloin voidaan yhdessä rauhoittua pysähtymällä, kuuntelemalla omaa kehoa ja hengittämällä. Alivireystilassa taas pyritään kohentamaan mielialaa edes vakaalle tasolle, esimerkiksi mielikuvaharjoituksilla, omia voimavaroja ja turvan oloa etsien.” (12, IVB)

Työntekijä ja lapsi etsivät työskentelyssä kriisiä ja traumaattista tapahtumaa kuvaavia sanoja. **Sanoitettaessa** tilannetta työntekijä kuuntelee lasta, esittää tarkentavia kysymyksiä ja auttaa tilannetta kuvaavien sanojen löytämisessä. Sijaishuollossa työskennellyt käytti työskentelystä myös ilmaisua ”*totuudenmukaisuus asioiden käsittelyssä*”.

”Tärkeää tilanteissa on läsnäolon taito, olla vain, hiljaa vierellä, sanoittaa ja tehdä tarkentavia kysymyksiä. Sanoittaa myös sitä ääneen, jos ei löydy sanoja. ... Eettisesti on tärkeää kohdata aidosti ja olla läsnä. Tärkeätä on tarkastella omaa toimintaansa ja tilanteen herättämiä tunteita.” (12, IVA)

”Asioista on tärkeää puhua suoraan ja niiden oikeilla nimillä, vaikka kriisitilanne olisi päällä. ... Työntekijän tehtävänä on olla apuna löytämään keinot vaikeassa tilanteessa selviytymiseen. Autat nuorta sanoittamaan tunteita, ymmärtämään ja käsittelemään tilanteeseen johtaneita syitä ja hyväksymään jatkotoimenpiteet.” (10, IVA)

Työntekijän on annettava lapselle mahdollisuus työstää tunteitaan, esimerkiksi ahdistustaan sekä syyllisyyden ja vihan tunteita. Sijaishuollossa työskennelleistä lapsen ohjaaminen **tunteiden säätelyyn** oli haastavaa. Lapsen tunteiden havaitseminen edellyttää työntekijältä herkkyyttä. Työntekijän tulee olla altis keskustelun avaamiseen lapsen kanssa tunteista ja niiden osoittamisesta.

”Etenkin tunteiden säätelyn opettelu yhdessä lapsen kanssa on kyllä haastavampia osa-alueita työssä ja tämän asian kanssa painitaan päivittäin. Huomaan tarvitsevani jatkossa vielä enemmän välineitä tunnetaitojen parissa työskentelyyn.” (11, VIIA)

Avohuollossa työskennelleiden tavoin sijaishuollossa työskennelleet kirjoittivat **kosketuksen** merkityksestä. Kosketus linkittyi tunnetyöhön kriisien ja traumaattisten tapahtumien käsittelyssä.

”Kosketuksen kautta me kaikki voimme viestiä kiinnostusta, empatiaa, yhteistä mielihyvää, luottamusta ja myötätuntoa. Se on keino, jolla voidaan yhdessä säädellä tunteita.” (15, IVB)

Lapsen **voimavaroja** pyritään lujittamaan. Huomio kohdennetaan lapsen **vahvuuksiin** ja **suojaaviin tekijöihin**, kuten lapsen kannatteleviksi kokemiin ihmissuhteisiin ja aikaisemmin toimiviksi kokemiin selviytymiskeinoihin vaikeissa elämäntilanteissa. Lasta rohkaistaan kokeilemaan uusia asioita, esimerkiksi uutta harrastusta. Kokeillen ja toimien lapsi voi saada onnistumisen kokemuksia. Voimavaroja lisää, kun myönteisistä liikeyksityksistä annetaan kannustavaa palautetta.

”Psyykkistä kestävyyttä voi tukea vahvistamalla nuoren voimavaroja, muistuttamalla niistä, kannustamalla arjessa mutta myös vastaanottaen nuoret tuottamat epämieluisat ja ikävät tunteet.” (12, IVB)

”Haasteiden ja hankaluuksien sijaan pitäisi keskittyä huomioimaan lapsen vahvuuksia sekä sitä, missä olemme onnistuneet.” (11, IVA)

Vastaavasti kuin avoimuudessa myös sijaishuollossa työskennelleet viittasivat arjen **rutiinien** helpottavan kriisin ja traumaattisen tapahtuman käsittelyä. Kun lapsen arjen toimintoihin rakentuu toistuvuus, arjen perustoimintojen rytmi on säännöllinen, on helpompi käsitellä kriisiä ja traumaattista tapahtumaa hallitusti.

”Traumatisoitunut lapsi tarvitsee ennen kaikkea turvallisia olosuhteita, huolehtivia aikuisia, vakaita ihmissuhteita, perusarkea, puhtautta, ruokaa ja välittämistä.” (15, IVA)

Sijaishuollossa työskennelleet kertoivat ”arjen **struktuurista**”, kuten päivä- ja viikko-ohjelmasta, jotka tukevat lapsen selviytymistä. **Arkeen** pyritään tuomaan elementtejä, jotka vahvistavat lapsen kokemusta arjen mielekkyydestä ja merkityksellisyydestä. Lapsen yksilöllisyyden, henkilökohtaisten tarpeiden sekä toiveiden ja unelmien huomioon ottaminen lujittavat kokemusta arjen mielekkyydestä ja merkityksellisyydestä. Myös **lapsen verkostojen**, kuten ystävyysuhteiden ylläpitämistä on tuettava.

”Asiat toistuvat ja ovat ennakoitu päivärytmissä sekä viikko-ohjelmassa. Struktoureja pidetään yllä ja nuorta tuetaan itseohjautuvuuteen omien voimavarojen mukaan.” (12, IVB)

Sijaishuollossa työskennelleet tarkastelivat haasteita, joita he ovat kohdanneet vanhempien kanssa työskentelyssä. Sijaishuollon ja vanhempien välille pyritään rakentamaan vuorovaikutus- ja yhteistyösuhde. Vanhempien sitoutumista yhteistyöhön ei kyetä tukemaan kuitenkaan riittävästi. Vanhemmille ei myöskään ole tarjolla kylliksi apua kriisiin ja traumaattisen tapahtuman käsittelyyn esimerkiksi lapsen huostaanotosta ja sijoituksesta vastaavan kunnan taholta, vaan vanhemmat jäävät tilanteessa yksin.

”Mielestäni huostaanotto ja siitä seuraava lapsen sijoitus on kriisi niin lapselle kuin koko perheelle. Harvoin kuitenkaan lapsen vanhemmilla on mahdollista työstää tätä tilannetta kenenkään kanssa. Vanhempi jää yksin asiansa kanssa. ... Vanhemmilla ei ole minkäänlaista mahdollisuutta käydä läpi omaa elämänhistoriaansa ja niitä syitä, mitkä ovat johtaneet huostaanottoon ja sijoitukseen.” (15, VIIA)

”Vanhempien kanssa työskennellessä tilanteen vakauttaminen käsittää mielestäni avoimen vuorovaikutuksen ja asioista suoraan puhumisen. Läsnäolo ja kuunteleminen on erityisen tärkeää. Lisäksi se tarkoittaa, että vanhemmille tehdään selväksi, mitä nuoren kanssa tehdään, missä mennään, jotta vanhemmat eivät koe ulkopuolisuutta lapsensa asioissa.” (10, IVB)

Vastaavasti kuin avohuollossa myös sijaishuollossa toimitaan **monialaisissa** ja **-ammattillisissa verkostoissa**. Lasten avun ja tuen tarpeisiin vastaamiseksi tarvitaan monialaista ja -ammattillista verkostoyhteistyötä. Verkostoon voivat kuulua esimerkiksi sijaishuollon yksikön edustajat sekä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, koulun sekä lastenpsykiatrian edusta, mikäli lapsella on työskentelysuhde psykiatriaan.

”Mietin ennen kaikkea sitä, että kun lasten oireilu ja tarpeet monimutkaistuvat, täytyy työntekijän omata osaamista ja valmiutta verkostotyöskentelyyn. Sijaishuollon työntekijänä täytyy olla tinkimätön siitä, että lapsen asiaa todella edistetään yhteistyössä.” (11, VIIA)

Sijaishuollossa työskennelleiden kokemus oli, että lasten ja vanhempien kohtaamien kriisien ja traumaattisten tapahtumien työstäminen oli ammatillisesti haastavaa. Lasten ja vanhempien avun ja tuen tarpeisiin vastaaminen edellyttää työntekijältä vankkaa **osaamista**. Työntekijän on ylläpidettävä ja kehitettävä osaamistaan.

”Tärkeää on, että tiedostaa itse oman tapansa toimia kriisitilanteissa, tärkeää on tunnistaa ja erotella tilanteissa heräävät tunteet, ja tärkeää on oma purku ja reflektointi vaikeampien tilanteiden jälkeen. ... Säännölliset työnohjaukset, työryhmän kanssa reflektointi sekä kriisitilanteiden purku on tärkeää työyhteisössä. ... Ammattieettisesti on tärkeää pitää omaa ammattitaitoa yllä ja päivittää sitä säännöllisesti, lisäkoulutuksen kautta vahvistaa omaa ammatillisuutta.” (12, VIIA)

Sijaishuollossa työskennelleet toteisivat, että **työpari-** ja **tiimityö** olivat tuki kriisi- ja traumatyössä. Työhyvinvointia ja jaksamista varmisti myös **työnohjaus** ja **psykologin konsultaatiot**.

7.2 Kiireetön ja kuuleva sekä vakauttava apu ja tuki

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujien mukaan tavallista on, että lapset ja vanhemmat, joiden kanssa lastensuojelutyössä toimitaan, ovat kohdanneet elämässään pulmallisia ja haavoittavia elämäntilanteita, joista on voinut olla seurauksena kriisi, tai tilanne on ollut traumaattinen. Kriisin ja traumaattisen tapahtuman työstämisen käynnistyessä työntekijän tulee kyetä poimimaan olennainen tieto runsaasta, mahdollisesti tunneperäistä kuvausta sisältävästä tietoineksesta. Kriisin ja trauman käsittelyssä olennaista on keskustelu ja asiakkaan kuunteleminen sekä kuuleminen. Taidelähtöiset ja toiminnalliset työmenetelmät ja -välineet voivat edistää keskustelua ja auttaa näin ollen kriisin ja trauman työstämisessä. Kriisin ja trauman työstämiseen sisältyy näiden kuvaaminen, sanoittaminen. Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujista arjen tutujen rutiinien tavoittaminen tuki lapsen selviytymistä kriisistä ja traumaattisesta tapahtumasta.

Kriisistä ja traumaattisesta tapahtumista toipuminen on yksilöllistä. Kriisin tai trauman kohdannutta henkilöä voidaan auttaa ja tukea kuuntelemalla hänen kokemuksiaan ja keskustelemalla hänen kanssaan. Työntekijän empaattinen asenne on hyvän vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen lähtökohta. Kriisin tai traumaattisen tapahtuman kohdanneen henkilön yksilölliset avun ja tuen tarpeet tulee karvoittaa. Niin kriisin tai trauman kohdanneen kuin hänen läheistensä voimavaroja tulee vahvistaa. (Haravuori ym. 2009, 490, 492; Solantaus 2015.)

Tyypillistä on, että lapsen ja vanhempien kokeman kriisin ja traumaattisen tapahtumisen työstäminen toteutuu monialaisena ja -ammattillisena yhteistyönä. Lasta ja vanhempaa auttamaan ja tukemaan pyritään tavoittamaan myös heidän läheisensä. Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujat painottivat

kriisin ja traumaattisen tapahtuman työstämisessä voimavarojen ja suojaavien tekijöiden lujittamisen tärkeyttä. He korostivat lisäksi toiveiden ja unelmien sekä optimismin vahvistamisen merkitystä. Myös työntekijän tulee huolehtia jaksamisestaan ja työhyvinvoinnistaan.

8 LASTENSUOJELUN EHKÄISEVÄN TYÖN MENETELMÄT JA KÄYTÄNNÖT

Haastavissa elämäntilanteissa lapsia ja vanhempia, perheitä on tuettava mahdollisimman varhaisessa vaiheessa (esim. Heinonen 2016, 247). Näin ollen lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksessa tarkasteltiin niin ehkäisevän kuin avo- ja sijaishuollon työmuotoja sekä -menetelmiä ja -välineitä. ***Ehkäisevän lastensuojelutyön työmenetelmät ja -käytännöt*** (5 opintopistettä) -opintojaksossa tutustuttiin etsiviin ja jalkautuviin työmuotoihin ja niissä käytettyihin työmenetelmiin ja -välineisiin. Opintojaksossa jäsennettiin yhteistyön toteutumista lasten vanhempien ja huoltajien kanssa. Tarkastelun keskiössä olivat myös digitaaliset palvelut ja työmuodot. (Liite 1.)

Opintojaksoon kuului kaksi lähityöskentelypäivää, joissa oli asiantuntija-alustuksia (liite 4) ja osallistujien yhteistä työskentelyä. Lähityöskentelypäivien palautteen perusteella ehkäisevän lastensuojelutyön tarkastelussa olisi pitänyt vankemmin jäsentää ehkäisevän työn vaikutusten ja vaikuttavuuden arvioinnin menetelmiä ja välineitä sekä vaikutusten ja vaikuttavuuden näytön keinoja. Digitaalisten palveluiden ja työmuotojen tarkastelu oli hyödyllistä: ”*Digitaalisuus-luento sai ymmärtämään paremmin nuoria ja heidän sosiaalisuuttaan, joka on erilaista kuin meidän sosiaalisuus*”. Osallistujat esittivät ennen lähityöskentelypäiviä, että: ”*Toiveissa on harjoitus, jossa voi asettua asiakkaan asemaan ja tarkastella omaa työtä eri näkökulmista*”. Niinpä lähityöskentelypäivissä tehtiin toiminnallisia harjoituksia lapsen ja vanhempien kohtaamisesta ja vuorovaikutussuhteen rakentamisesta ilmaisun ja draaman keinoja käyttäen. Palaute toiminnallisista harjoituksista oli kannustavaa: ”*Taidelähtöisten menetelmien käsittely oli huikean innostavaa*”.

Kunnan on järjestettävä lastensuojelun ohella ehkäisevää lastensuojelua lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Ehkäisevä lastensuojelu merkitsee esimerkiksi äitiys- ja lastenneurolassa, varhaiskasvatuksessa, nuorisotyössä, opetuksessa sekä muussa sosiaali- ja terveydenhuollossa annettavaa tukea ja erityistä tukea. (L 417/2007, 3a§; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Ehkäisevän työn toteuttaminen i.a.) Osallistujat kartoittivat opintojakson ennak-

ko-oppimistehtävään oman toiminta-alueensa lapsi- ja perhe- sekä lastensuojelun ehkäisevän työn palvelut. Ennako-oppimistehtävässä he pohtivat, miten lapsi- ja perhelähtöisyys, lapsen ja vanhempien ja heidän läheisten huomioon ottaminen mutta myös monialaisuus- ja ammatillisuus toteutuvat ehkäisevän työn palveluissa ja käytännöissä. Opintojakson oppimistehtävään laadittiin tapauskuvaus (case). Oppimistehtävässä analysoitiin lapsen ja vanhempien avun ja tuen tarpeisiin vastaamista perus- ja muissa palveluissa sekä palvelujen kehittämistarpeita. Seuraavan luvun kuvaus ehkäisevän lastensuojelun työmenetelmistä ja -käytännöistä perustuu edellä mainittuihin ennako-oppimistehtävään ja oppimistehtävään sekä koulutuksen lopussa tehtyyn portfolioon.

8.1 Osallistujien näkemyksiä ehkäisevästä työstä

Lastensuojelun avohuollossa työskennelleiden näkemykset

Ennaltaehkäisevällä työllä lasta ja vanhempia voidaan auttaa ja tukea *ennakoimattomissa* mutta kohtuullisen *rajallisissa elämän pulmakohdissa*. Tällöin avun ja tuen tarpeeseen johtaneen elämäntilanteen taustalla voi olla esimerkiksi sairaus, parisuhteeseen tai perheen sisäiseen tilanteeseen liittyvä ristiriita, lapsen kasvatuksen haasteet tai vanhempien uupumuksen kokemukset.

”Ennaltaehkäisevä työ auttaa lapsia, nuoria ja perheitä elämän pienissä solmukohdissa ja luonnollisissa notkahduksissa.” (7, VIIA)

Lasten ja vanhempien, perheiden parissa tehtävä ennaltaehkäisevä työ on *tiivistä yhteistyötä* eri toimijoiden kesken, esimerkiksi peruspalveluiden ja lastensuojelun avohuollon välillä. Pikkulasten ja perheiden parissa toimiessaan avohuollossa työskennelleet tekivät yhteistyötä muun muassa äitiys- ja lasten- sekä kasvatus- ja perheneuvoloiden ja päiväkotien kanssa. Kun avohuollossa työskennelleet toimivat kouluikäisten lasten ja heidän perheidensä parissa, heidän keskeisiä kumppaneitaan olivat koulujen opettajat, kouluterveydenhuolto (kouluterveydenhoitaja), oppilashuolto, kuten koulukuraattorit ja -psykologit sekä nuorisotyön toimijat. Avohuollossa työskennelleiden verkostoon sisältyi myös poliisitoimi ja työllisyystoimi. Heillä oli kumppanuuksia myös seurakuntien ja kolmannen sektorin, esimerkiksi järjestöjen, kanssa.

Yhteistyötä tehdään ammattilaisverkoston kanssa. *Monialaisen ja -ammattilaisen verkoston* yhteistyö mahdollistaa sen, että verkoston toimijat antavat erilaisen osaamisensa lapsen ja perheen hyväksi tehtävään työhön. Verkoston yhteistyö

konkretisoituu monitoimijaisissa palavereissa. Avohuollossa työskennelleet pitivät tärkeänä tietovarantoa, joka rakentuu lapsen ja vanhempien kokonaistilanteen tarkasteluun eri toimijoiden työskennellessä yhdessä. Monialaisen ja -ammattillisen verkoston yhteistyön avulla lapsen ja perheen kohtaamat ongelmat voidaan tunnistaa riittävän varhain, lapsi ja vanhemmat voidaan ohjata sujuvasti oikeisiin palveluihin, ja palvelut voidaan räätälöidä lapsen ja vanhempien tarpeisiin.

”Teemme tiivistä yhteistyötä eri viranomaisten kanssa. ... Asiakkaan asioissa järjestämme monitoimijapalavereja, jotta lapsi/perhe saisi tarvitsemansa avun.”
(1, VA)

”Monitoimijuus mahdollistaa, että eri toimijat voivat keskittyä omaan rooliinsa lapsen ja perheen tukemisessa ja päällekkäinen työ jää vähemmälle. Yhteistyötä ohjaa ammatillisuus, toisten toimijoiden työn ymmärtäminen ja ammattitaidon arvostaminen. ... Monitoimijuuden perusta on kaikilla tasoilla se, että ammattilaiset oppivat luottamaan toisiinsa, tuntevat yhteistoiminnan sovitut rakenteet.” (9, VIIA)

Avohuollossa työskennelleet kirjoittivat **konsultoivasta työstä**. Monialaisen ja -ammattillisen verkoston jäsenet voivat olla yhteydessä lastensuojelun avohuollon työntekijöihin esimerkiksi pohtiessaan lastensuojeluilmoituksen teon kriteerin täyttymistä ja etsiessään ohjeita ilmoituksen tekemiseen.

”Toimijoita on koulutettu tunnistamaan lastensuojelullista huolta ja pyritty madaltamaan yhteydenoton ja konsultaation kynnyistä. Useasti toimijoilla on käytettävissään arvioinnin apuvälineitä, joista huolen vyöhykkeistö on yksi tunnetuimmista. ... Yhteistyön tarve kasvaa työntekijän huolen kasvaessa. Monesti työntekijä ei kykene avaamaan huoltaan ja mistä se kumpuaa. Huolen avaaminen edellyttää avointa ja reflektivoivaa keskustelua.” (6, VIIA)

Eri toimijatahojen yhteistyöllä pyritään järjestämään lapselle ja vanhemmille apu ja tuki, joilla varmistetaan perheen arjen sujuvuus ja turvallinen lähitulevaisuus. Pyrkimyksenä on myös lapsen ja vanhempien hyvinvoinnin ja voimavarojen vahvistaminen. Palvelukokonaisuutta rakennettaessa tulee arvioida **perheen** omien **panostusten** ja **ammattillisen avun** ja **tuen subdettia**. Avohuollossa työskennelleet pohtivat, miten voidaan määritellä kohtuullinen ja samalla riittävä apu ja tuki perheelle.

”Mikä on riittävä tuen määrä perheille ja tarjotaanko perheille välillä liian raskaita tukitoimia? Mikä on perheen oman vastuun osuus? Lisäksi on hyvä miettiä, kuinka paljon perheen palveluja pirstaloidaan, ja kuinka paljon niitä voitaisiin tuottaa koko perheelle.” (6, VIIA)

Lapsi ja vanhemmat ovat tavallisesti mukana ja **osallisina ammattilaisista muodostuvan verkoston toiminnassa**. Lapselle ja vanhemmille avun ja tuen antamisessa merkityksellistä on, että heidät **kohdataan** ja heitä **kuunnellaan** ja **kuullaan**.

”Toisinaan yksi kohtaaminen on riittävä katkaisemaan matkan alamäkeen. Nämä kohtaamiset eivät ole yksinomaan interventioita ongelmatilanteessa vaan mahdollisuuksia lapsen, nuoren ja perheen voimavarojen ja vahvuuksien tunnistamiseen.” (7, VA)

Työntekijän ja lapsen sekä vanhempien yhteisessä työskentelyssä kartoitetaan sekä voimavaroja ja vahvuuksia että kuormittavia riskitekijöitä. Työskentelyssä tulee panostaa **voimavarojen** ja **vahvuuksien** tunnistamiseen ja lisäämiseen. Perheen tilanteesta tapahtuvista myönteisistä liikahduksista työntekijän tulee antaa kannustavaa palautetta. Työskentelyssä tulee panostaa tulevaisuuden hahmottamiseen, hyvän huomisen rakentamiseen.

”Pienet voimavarakysymykset ja kartoitukset välissä auttoivat molempia näkemään/kuulemaan toisen näkemyksen eri lailla. ... Monesti haukataan myös liian isoa kakkua kerralla. Tavoitellaan mahdottomia. Jos sovitaan vain yhdestä asiasta, niin se ei kuormita asiakasta liikaa. ... Vuorovaikutuksessa oleellisinta on kuunteleminen, oman sisäisen hälinän hiljentäminen ja asiakkaan tilaan astuminen kunnioittavasti, toinen toisiaan kuunnellen.” (2, VB)

Avohuollossa työskennelleet kirjoittivat vanhempien asemasta palveluissa. He totesivat, että vanhemmilla voi olla häpeän ja epäonnistumisen tunteita lapsen oireilla. Heitä tulee **tukea vanhempina**.

Tuen tarjoaminen vanhemmille edellyttää, että työntekijä ja vanhemmat arvostavat toisiaan, luottavat toisiinsa ja ovat valmiita käymään avointa ja rehellistä keskustelua lapsen, vanhempien ja perheen tilanteesta. Työntekijän tulee kohdata vanhemmat avohuollossa työskennellyttä lainaten ”*ilman ennakkoluuloja*” ja heitä tulee rohkaista ”*pitämään meteliä erilaisten palvelutarpeiden osalta*”. Työntekijän ja

vanhempien tulee rakentaa yhteinen ymmärrys tilanteesta. Työntekijän tulee kannustaa vanhempia osallistumaan perhettä koskevaan päätöksentekoon.

”Vanhemmat kokevat usein, niin kuin tässäkin tilanteessa itsensä epäonnistuneeksi vanhemmaksi ja tarvitsevat paljon tukea myös tällä saralla.” (1, VB)

Lasten ja vanhempien kanssa työtä tehdään myös **ryhmissä**. Lapsille ja vanhemmille suunnattujen **ryhmien** järjestämisellä pyritään ehkäisemään ongelmia. Ryhmissä käytetään muun muassa toiminnallisia menetelmiä.

”Työyksikköni näkökulmasta juuri ryhmätoiminnot, esimerkiksi teini-ikäisten vanhemmille tai nuorille suunnatut vertaisryhmät, ovat osa ennaltaehkäisevää lastensuojelua.” (8, VA)

Lasten ja perheiden parissa työskentelevän on tunnettava sekä lainsäädäntö että palvelujärjestelmä laaja-alaisesti toiminta-alueeltaan. Tieto lapsille ja vanhemmille kohdennetuista sosiaali- ja terveyspalveluista ei pelkästään riitä, vaan työntekijän tulee perehtyä esimerkiksi työvoimatoimen palveluihin. Palvelujärjestelmän vankka hallitseminen mahdollistaa lapsen ja vanhempien tarpeisiin räätälöidyn palvelukokonaisuuden rakentamisen. Palvelujärjestelmän tuntemus mahdollistaa lasten ja vanhempien **ohjauksen** heidän tarvitsemiin **palveluihin**.

”Oman palvelujärjestelmän hahmottaminen on helpottanut asiakkaiden ohjausta ja suuntaamista oikeisiin palveluihin. Tiedottaminen olemassa olevista palveluista tulisi varmistaa nykyistä paremmin. ... Palveluohjaajien näkyvyyttä on lisätty. He ovat jalkautuneet kaupungille neutraaliin, matalankynnyksen tilaan. Tämä on ollut hyvä ratkaisu, koska lasten ja perheiden palveluohjaus on leimaantunut lastensuojeluun.” (9, VA)

Eri palveluntarjoajien ja toimijoiden yhteistyössä oli avohuollossa työskennelleistä kehittämistarpeita. Lapsen ja vanhempien kanssa työskentelevien tulisi asettaa työlle **selkeämpiä tavoitteita** ja **seurata** sekä **arvioida palveluiden toimivuutta** ja **tavoitteiden suuntaista etenemistä**. Perheen palvelukokonaisuuden toimivuutta tulee arvioida kriittisesti. Tarvittaessa perheen palvelukokonaisuutta tulee uudistaa.

”Asioista puhutaan, mutta huolenaiheita ei työstetä tavoitteiksi ja tehtäviksi, joihin voidaan vastata. Perheelle tarjotun tuen ja palvelujen vaikuttavuutta ei seurata. ... Perheet saavat usein hyvin erilaisia palveluita, mutta niiden soveltuvuutta ja toimivuutta perheen tilanteen parantamiseksi tulisi seurata systemaattisemmin. Ne palvelut, joiden ei arvioida hyödyntävän perhettä, tulee lopettaa ja vaihtaa toisenlaiseen palveluun.” (6, VB)

Lapselle ja vanhemmille tarjottavan avun ja tuen **koordinaation** tulisi olla keskitetympää. Monialaisen ja -ammattillisen verkoston yhteistyössä haaste voi muodostua siitä, kuka vastaa palvelukokonaisuuden koordinoinnista. Koordinointia edellyttää lapsen ja vanhempien kanssa tehtävän asiakassuunnitelman ja siihen kirjattujen tavoitteiden seuraamista ja arvioimista.

”Monialaisen yhteistyön toteutumisessa ongelmaksi nousee toimijoiden ja asiakasvastaavan määrittäminen erilaisten asiakastapauksien yhteydessä. Perheessä voi olla useita palveluja tarvitsevia, jolloin niin perhe kuin palvelujärjestelmä on vaarassa kuormittua palaverien ja yhteistyön edellyttämän yhteydenpidon alle. ... Asiat jäävät usein puheen tasolle. Usein verkostossa ei ole rakennetta, jolla määritetään selkeästi eri toimijoiden ja perheen luomuverkoston roolit ja vastuut perheen tilanteen eteenpäin viemiseksi.” (6, VIIA)

Avohuollossa työskennelleistä eri tahojen ja toimijoiden tulisi tehdä **tiivimpää yhteistyötä**. Lapsen ja vanhempien kanssa työskentelevien tulee muodostaa yhteinen kokonaiskuva lapsen ja vanhempien tilanteesta. Lisäksi yhteistyötä tekevien tulee luoda yhteinen työnäky, miten lapsen ja vanhempien kanssa työskennellään, jolloin työllä voidaan saavuttaa hyvä ja vaikuttava tulos. Monialaista ja -ammattillista, toimintasektorien rajat ylittävää yhteistyötä tulee kehittää, jotta voidaan vielä nykyistä paremmin vastata tuen tarpeisiin lapsi- ja perhelähtöisesti räätälöidyillä palveluilla.

”Omassa työorganisaatiossani kehittäisin edelleen myös verkostointitaitoja ja työskentelyä yli sektorirajojen, jotta perheitä voidaan auttaa peruspalveluissa, tarjoamalla juuri heidän tilanteeseensa räätälöityä palvelua. ... Päiväkoteihin ja kouluihin on saatava lisää sosiaalialan ammattilaisia mahdollistamaan matkan kynnyksen tuki ja palvelut, lisäksi nämä tahot ovat lasta ja nuorta lähellä olevia. Ihanteellista on, jos puheeksi ottaminen ja toimenpiteet peruspalveluissa ovat riittäviä toimenpiteitä tilanteen korjaamiseksi, eikä erityispalveluiden interventiolle ole tarvetta.” (3, VB)

Avohuollossa työskennelleet toteisivat, että niin lapsen kasvua ja kehitystä edistäviä kuin vanhemmuutta tukevia palveluja tulisi olla laajemmin saatavissa **peruspalveluina**. Kun palvelut olisivat helposti tavoitettavissa, niiden käyttökynnys madaltuisi.

”Tänä päivänä lasten ja nuorten on saatava entistä enemmän tukea kasvuun ja kehitykseen jo peruspalveluista alkaen eli palveluiden ja monitoimijaisen osamisen on sijaittava siellä missä lapsetkin.” (3, VA)

Kaikkien lasten ja perheiden parissa työskentelevien ammattilaisten tulee antaa panoksensa lasten ja vanhempien avun ja tuen tarpeiden riittävän varhaiseen tunnistamiseen ja avun sekä tuen tarjoamiseen. Kun peruspalveluiden toiminta on tuloksekasta ja vaikuttavaa, vähenee lastensuojelun avohuollon palvelujen tarve.

”Mielestäni erilaisten pulma- ja ongelmatilanteiden tunnistaminen ja puheeksi ottaminen on jokaisen lasten ja perheiden kanssa työskentelevän tehtävä ja näen, että riittävän aikaisella ja oikeanlaisella tuella voidaan vähentää raskeampien tukitoimien tarvetta.” (5, VA)

Avohuollossa työskennelleet pohtivat myös, miten lasten ja vanhempien, perheiden kynnys ottaa yhteyttä ja tehdä yhteistyötä lastensuojelun toimijoiden kanssa madaltuisi.

”Olen pohtinut, että olisiko lastensuojelupalvelujen syytä olla osa peruspalveluita, kuten neuvola, jolloin kynnys niihin hakeutumiseen olisi yhtä pieni kuin lääkärille meneminen sairaustapauksissa. ... Helposti saatavilla olevien palveluiden avulla varmistettaisiin se, että perheen tilanne ei ehtisi äityä niin pahaksi, että lapsi olisi ehtinyt olla huonoissa olosuhteissa useita vuosia, vaan ongelmiin ehdittäisiin puuttua aikaisemmin ja ne olisivat näkyvämpiä.” (4, VIIA)

Sekä ehkäiseviä palveluja että avun ja tuen varhaisen tunnistamisen ja tarjoamisen työmuotoja tulee kehittää. Lapset ja vanhemmat tuli tavoittaa palveluiden piiriin aikaisemmin haastavissa elämäntilanteissa.

Lastensuojelun sijaishuollossa työskennelleiden näkemykset

Sijaishuollossa työskennelleet totesivat, että **kaikki lasten kanssa työskentelevät** ovat **vastuussa** heidän hyvinvoinnistaan ja kasvun sekä kehityksen edellytyksistä. Lasten parissa työskentelevät ovat vastuussa myös lasten avun ja tuen tarpeiden mahdollisimman varhaisesta tunnistamisesta. Avohuollossa työskennelleiden tavoin sijaishuollossa työskennelleet kysyivät, saavatko lapset ja vanhemmat avun ja tuen tarvitessaan? Saavatko he avun ja tuen oikeaan aikaan ja oikealla tavalla kohdennetusti?

”Saavatko ihmiset oikeaa palvelua oikeaan aikaan vai tavoittaako palvelu heidät liian myöhään? Apua saa, kun sitä pyytää, mutta miten käy niille, jotka eivät kykene pyytämään apua vaikeassa elämäntilanteessa? ... Usein tilanne on mennyt jo niin huonoksi, että tehtävänämmä on vain niin sanotusti tulipalojen sammuttaminen kuin että oikeasti pääsisimme käsiksi ongelman juureen.” (10, VB)

Äitiys- ja lastenneuvoloihin, perheneuvoloihin ja varhaiskasvatuspalveluihin kohdistetaan odotuksia lasten ja vanhempien avun ja tuen tarpeiden varhaisesta tunnistamisesta. Peruspalvelujen työntekijöiden käyttöön on kehitetty huolten puheeksi ottamista helpottavia työvälineitä, kuten erilaisia haastattelumalleja ja kysymyssarjoja. Sijaishuollon tehtävissä toimineet vaativat kuitenkin avohuollon tehtävissä toimineiden tavoin **peruspalveluiden** toimijoiden aseman vankistamista varhaisessa avun ja tuen tarpeiden tunnistamisessa ja tarpeisiin vastaamisessa.

”Juuri näitä lapsia ja perheitä (perhe ei kykene pyytämään apua vaikeassa elämäntilanteessa) varten pitäisi yhteiskunnan peruspalvelujen työntekijöiden ottaa aktiivisempi rooli, jotta varhainen tunnistaminen toisi tulosta ja tilanteet eivät kärjistyisi ja jouduttaisi äärimmäisiin toimenpiteisiin. ... Usein peruspalveluissa on hankala päästä avun piiriin ja tilanteen pitää olla jo melko huono, jotta apua saa. Ihmisiä hyppyytetään luukulta luukulle, ja kuinka monella haastavassa elämäntilanteessa olevalla on voimavaroja yrittää selviytyä palveluviidakossa? Avun pyyntöön tulisi mielestäni vastata, eikä sivuuttaa. Avun pyytäminen voi olla nimittäin vaikeaa.” (10, VB)

Sijaishuollossa työskennelleistä sosiaalitoimen palveluihin hakeutumista pitää helpottaa. Sosiaalitoimen **palvelujen kynnyksen** tulee olla **matalampi**.

”Varsinkin sosiaalitoimi omaa edelleen korkean kynnyksen maineen, josta pitäisi päästä eroon. ... Lapset, nuoret ja perheet tarvitsevat tukea kasvun, kehityksen ja vanhemmuuden tueksi. Peruspalvelut antavat tähän tukeen apua, kun sitä osaa ajoissa hakea, tai ohjautuu palveluihin jonkun muun tahon kautta. Vaikeutena on vielä se, että kynnyks koetaan liian korkeaksi. ... Peruspalvelut pitäisi kaikki kehittää matalan kynnyksen palveluiksi.” (13, VIIA)

Lisäksi reagoinnin tulisi olla nopeampaa ja vaikuttavampaa jo ensimmäisen lastensuojeluilmoituksen kohdalla. Lastensuojelullisten toimenpiteiden tarpeeseen tulee vasta mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

”Kun lastensuojeluilmoituksia alkaa sadella, niin sosiaalityöntekijöiden olisi pitänyt voimakkaammin reagoida nuoren ja perheen tilanteeseen. Yksi tai kaksi tapaamista tilanteen selvittämiseksi lastensuojeluilmoitukseen liittyen ei mielestäni ole riittävää.” (10, VB)

Perheiden parissa tehtävä ehkäisevä työ, esimerkiksi lapsiperheiden kotipalvelun ja perhetyön tekemänä oli sijaishuollossa työskennelleistä merkityksellistä. Työntekijän ja vanhempien tulee tällöin yhdessä rakentaa perheen tilanteeseen soveltuva palvelukokonaisuus ja seurata sekä arvioida sen toteutusta. Vanhempien tulee olla **osallisina** ja heillä tulee olla **oikeus vaikuttaa** siihen, mitä palveluja heille ja heidän perheelleen valitaan. Työskentelyedellytykset ovat hyvät, kun vanhemmat **sitoutuvat** yhteisen työprosessin toteuttamiseen.

”Sosiaaliohjaajasta tuli perheelle tärkeä kumppani ja kanssakulkija. Vanhemmat ovat kertoneet, että ilman häntä he eivät olisi selvinneet palveluviidakossa eteenpäin. ... He ovat kertoneet, että ammattitaitoisten ja empaattisten työntekijöiden avulla he ymmärsivät, että he eivät ole epäonnistuneita, ja avun saamisessa ja vastaanottamisessa ei ole mitään pahaa. Erityisesti he ovat tyytyväisiä siihen, että sosiaaliohjaaja oli heidän tukenaan ja ihan konkreettisesti apuna, kun palveluja perheelle mietittiin. He kokivat, että työntekijä aidosti kuunteli ja tuki heitä, sekä kertoi asiasta niin selvästi, että he ymmärsivät, mistä on kysymys.” (15, VB)

Sijaishuollossa työskennelleet painottivat lapsen ja vanhempien **kohtaamisen, kuuntelemisen ja kuulemisen** merkitystä ongelmien varhaisessa tunnistamisessa ja avun sekä tuen tarjoamisessa. Sijaishuollossa työskennellyt käytti ilmaisua ”**kuunteleva keskustelu**”, kun hän kuvasi työntekijän ja vanhempien työskentelyä.

”Yksikin kohtaaminen väsyneen vanhemman kanssa voi olla hyvinkin merkityksellistä ja antaa perheelle kokemuksen kuulluksi tulemisesta, joka voi auttaa perhettä voimaantumaa.” (15, VIIA)

Varhaisen tuen tarpeiden tunnistamisen ja palvelukokonaisuuden rakentamisen tulisi olla nykyistä **lapsi-** ja **perhelähtöisempää**. Sijaishuollossa työskennelleet vaativat asiakaslähtöisten palvelukokonaisuuksien rakentamista. He korostivat, että työskentelyssä tulee ottaa huomioon lapsen ja vanhempien **yksilöllisyys**.

”Jokainen polku (asiakkaan polku peruspalveluissa) on omanlaisensa, mitään valmista sabluunaa ei ole olemassa, jos työtä tehdään asiakaslähtöisesti.” (13, VB)

Kun lapsen ja vanhempien elämäntilanne on voinut olla haasteellinen tai tunka pitkään työskentelyotteen tulee olla lapsen ja vanhempien **voimavaroja, vahvuuksia** ja **myönteisiä asioita korostava**. Työskentelyn aikana on havaittava ja tunnistettava lapsessa ja vanhemmissa oleva hyvä ja positiiviset muutokset tilanteessa.

”Keskitytään enemmän positiivisuuteen eikä ajatella asiakkaita aina riskitekiäjien summana.” (11, VB)

Monialaista ja **-ammattillista yhteistyötä** on kehitettävä. Avohuollossa ja sijaishuollossa työskennelleiden näkemykset vastasivat tässä toisiaan. Eri ammattialojen edustajat eivät rakenne kyllin kokonaisvaltaista eivätkä yhteneväistä kuvaa lapsen ja vanhempien elämäntilanteesta ja avun sekä tuen tarpeista. Sijaishuollossa työskennelleiden mukaan tiedonkulku on myös kankeaa eri tahojen ja toimijoiden välillä.

”Tuntuu siltä, että monesti tehdään työtä omasta näkökulmasta lähtien eikä hahmoteta kokonaiskuvaa. ... Myöskin tiedonkulku on eri organisaatioiden välillä kömpelöä ja kaikki tieto ei tavoita kaikkia sitä tietoa tarvitsevia. ... Moniammatillisessa yhteistyössä on niin paljon hyviä puolia ja sitä olisi tärkeä kehittää niin perus- kuin erityispalveluiden parissa. Moniammatillinen yhteistyö olisi myös lapsen ja perheen etu, kun kaikki apu olisi saatavilla helposti.” (10, VB)

Tieto ennaltaehkäisevistä ja avoimuuden palveluista on merkityksellistä myös sijaishuollossa työskentelevälle. Vanhempien kanssa tehtävällä työllä, vanhemmuuden tukemisella oli tärkeä asema sijaishuollon työssä. Sijaishuollossa työskennelleet **ohjasivat** vanhempia muiden palvelujen piiriin, muun muassa vanhemmuuteen liittyvissä kysymyksissä.

”Hyödyllistä on kuitenkin tietää, millaisia palveluita lapsille ja perheille on tarjolla, koska kohtaan työssäni avun ja tuen tarpeessa olevia perheitä, jotka voisivat hyötyä mm. vanhemmuuteen liittyvästä tuesta sekä vertaisryhmistä.” (11, VA)

Sijaishuollon yksikössä, lasten parissa tehtävässä työssä on ehkäisevän työn piirteitä, sillä lasten **ongelmat** pyritään **tunnistamaan varhain** ja niihin pyritään **tarttumaan nopeasti**. Nopealla reagoinnilla koetaan estää pienen ongelman muuttuminen suureksi ongelmaksi ja ongelmien kasaantuminen.

”Omassa työyhteisössäni ennaltaehkäisevätyö on varhaista puuttumista nuorten ongelmiin. ... Epäilyksestä keskusteluun ja tätä kautta toimenpiteisiin periaatteella. Epäilyt/vihjeet saattavat tulla sosiaalitoimelta, koululta, terveydenhuollosta jne. Yksilötyössä omakasvattaja seuraa nuorta kokonaisvaltaisesti ja reagoi nuoren tilanteeseen nopeasti. ... Tunnusomaista on ’kissa nostetaan pian pöydälle.’” (13, VA)

Sijaishuollossa työskennelleet pohtivat ryhmien käytän mahdollisuuksia työssään. **Vertaisilta** saatavan tuen näkökulmasta he tarkastelivat myös yhteistyömahdollisuuksia sijaishuollon yksikön ulkopuolisten tahojen kanssa.

”Monella lapsella on haasteita ja hankaluuksia ryhmässä olemisessa sekä kaaverisuhteissa. ... Mielestäni vertaisten joukossa eläminen ei automaattisesti mahdollista vertaistuen saamista. Tässä meillä olisi mahdollisuus lisätä rakenteellista työskentelyä tai sitten kartoittaa alueelta saatavissa olevaa muuta vertaistukea sijoitetuille lapsille ja nuorille.” (11, VIIA)

Sijaishuollon tehtäviin kuuluu **ongelmien siirtymisen katkaisu sukupolvelta toiselle**. Näin ollen sijaishuollon työhön sisältyy ongelmien ehkäisyyn kiinnittyvä tavoitteita.

”Ennaltaehkäisevästi voisi ajatella, että huono-osaisuus pysähtyisi tähän lapseen. ... Saataisiin ylisukupolvisuuden kierre katkaistua. Hän (lapsi) saisi korjaavan kokemuksen, esimerkiksi kiintymyssuhteessa, että voisi kasvaa aikuisena luottavaisin mielen ja olla omalle lapselle se luotettava ja turvallinen vanhempi.” (12, VA)

Sijaishuollon työssä on sekä haasteita ja ongelmia ehkäiseviä että korjaavia elementtejä. Sijaishuollon työssä tavoitteena on myönteinen muutos lapsen ja vanhempien elämäntilanteessa.

8.2 Lasten ja perheiden parissa työskentelevien verkostoituminen

Toimina lastensuojelu -selvitysryhmän loppuraportissa todetaan, että lasten ja perheiden palvelut eivät toimi kokonaisuutena kyllin hyvin (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2013, 28). Samansuuntaisia kannanottoja löytyy myös viime aikoina tehdyistä selvityksistä. Lapsille ja perheille suunnattujen palvelujen yhdyspinoilla tapahtuvaa työtä tulee tiivistää (Heinonen ym. 2018).

Ehkäisevää työtä tehdään lasten ja perheiden hyväksi. Ehkäiseviä palveluja järjestävät kunnan lisäksi muut tahot. Lastensuojeluyhteistyön erikoistumiskoulutuksen osallistujista kaikkien lasten ja perheiden parissa työskentelevien tulee kantaa kortensa kekoon lasten hyvinvoinnin ja hyvien kasvu- ja kehitysedellytysten varmistamisessa sekä pulmallisten elämäntilanteiden varhaisessa tunnistamisessa. Heistä monialainen ja -ammattilainen yhteistyö oli välttämätöntä, jotta lapset ja perheet saavat tarvitsemansa avun ja tuen riittävän varhain. Ammattilaisten välillä tapahtuva konsultointi on avuksi oikea-aikaisen ja oikeanlaisen avun ja tuen tarjoamisessa lapsille ja perheille. Ammattilaisten yhteistyö helpottaa toimivien palvelukokonaisuuksien rakentamista, lasten ja vanhempien ohjausta tarvitsemiinsa palveluihin sekä yhteisten tavoitteiden asettamista työlle ja tavoitteiden mukaisen etenemisen seuraamista. Palvelukokonaisuuksien koordinaation tulisi olla keskitettympää.

Voimavaroja ja vahvuuksia tulee etsiä yhdessä lapsen ja nuoren sekä hänen läheistensä kanssa. Asiantuntijakeskeisestä työskentelystä tulee luopua. (Eriksson, Arnkil ja Rautavaara 2006, 3; ks. Bardy & Heino 2009; Fagerström 2016, 19.) Ongelmalähtöisen työn sijasta on kehitetty myönteiseen tunnistamiseen perustuvaa työskentelyä. Lasten ja nuorten kanssa pyritään toimimaan heidän arkipäivänsä ympäristöissä. Erilaisuuden arvostaminen on myönteisen tunnistamisen lähtökohta. Työskentelyssä lapset ja nuoret tulevat aidosti kuulluiksi ja nähdyksi.

Työskentelyn keskiössä ovat lasten ja nuorten vahvuudet ja voimavarat ja niiden lujittaminen sekä onnistumisen kokemukset. Tavoitteena on lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen ja sosiaalisen pärjävyyden lisääminen. (Häkli, Kallio & Korkiamäki 2015, 11, 15–14, 21–22.)

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistajat korostivat lasten ja vanhempien kohtaamisen sekä vuorovaikutussuhteen luomisen että lasten ja vanhempien kuuntelemisen ja kuulemisen tärkeyttä niin ongelmien ehkäisyssä kuin haastavien elämäntilanteiden työstämisessä. He painottivat lasten ja vanhempien voimavarojen ja vahvuuksien lujittamisen tärkeyttä.

9 LASTENSUOJELUN AVO- JA SIAISHUOLLON TYÖMENETELMÄT JA KÄYTÄNNÖT

astensuojelutyö toteutuu ehkäisevän työn lisäksi avo-, sijais- ja jälkihuollona (L 417/2007, 3a§, 34–37b§, 49–60§, 75–77§). Näillä työalueilla on käytössä paljon erilaisia työmenetelmiä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Työmenetelmät ja -välineet i.a.). Ehkäisevän työn tarkastelun jälkeen erikoistumiskoulutuksessa siirryttiin tarkastelemaan avo- ja sijaishuollon työtä. *Lastensuojelun avo- ja sijaishuollon työmenetelmät ja -käytännöt* -opintojaksossa (5 opintopistettä) jäsennettiin lastensuojelun erilaisten työmenetelmien teoreettisia lähtökohtia ja käytännön sovelluksia. Keskiössä olivat lapsi- ja perhelähtöisen työn käytännöt, menetelmät ja välineet. (Liite 1.)

Ennen opintojakson lähityöskentelypäiviä osallistujilta kerättiin ideoita avo- ja sijaishuollon työmenetelmistä, joiden käsittely oli heistä tärkeää, koska työmenetelmiä on runsaasti (ks. liite 5). Avo- ja sijaishuollon työmenetelmien tarkastelua rikastuttivat myös osallistujien pitämät esitykset koulutuksen aikana ja erityisesti koulutuksen päättyessä, sen loppuseminaarissa (liite 4).

Opintojaksossa oli kaksi lähityöskentelypäivää, joissa oli asiantuntija-alustuksia (liite 4), osallistujien yhteistä työskentelyä sekä vierailu Monika-Naiset liitto ry:ssä. Lähityöskentelypäivien palautteen perusteella Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa (LAPE) työstetyn systeemisen työskentelytavan jäsentäminen (Fagerström 2016) oli erityisen tärkeää. Lisäksi lapsen aktiivisuuden, tarkkaavaisuuden ja tunteiden ilmaisun säätelyn keinoihin perehtyminen koettiin hyödylliseksi.

Opintojakson ennakko-oppimistehtävässä ja oppimistehtävässä osallistujat analysoivat lastensuojelun työorientaatiotaan ja työmenetelmiään. Työorientaation ja työmenetelmien kuvaus alkoi opintojakson ennakko-oppimistehtävässä ja jatkui oppimistehtävässä. Osallistujat jäsensivät työorientaationsa ja työmenetelmiensä teoreettisia perusteita sekä työmenetelmien ja -välineiden käyttöä asiakasprosessin eri vaiheissa ja asiakastyön erilaisissa tilanteissa. Seuraavan luvun kuvaus lastensuojelun avo- ja sijaishuollon työmenetelmistä ja -välineistä perustuu edellä mainittuihin ennakko-oppimistehtävään ja oppimistehtävään sekä koulutuksen lopussa tehtyyn portfolioon.

9.1 Osallistujien näkemyksiä avo- ja sijaishuollon työmenetelmistä ja -välineistä

Lastensuojelun avohuollossa työskennelleiden näkemykset

Työmenetelmä oli avohuollossa työskennelleille moniulotteisempi asia kuin *työväline*. Työmenetelmään sisältyy työskentelyä ohjaava ”tausta-ajatus” ja työkäytännöt. Työmenetelmän käytännön toteutukseen tarvitaan työvälineitä.

Työntekijän tulee olla *perehtynyt* käyttämiinsä työmenetelmiin ja -välineisiin. Hänen on tunnettava työmenetelmien *tietoperusta* ja *käytännöt*, jolloin työmenetelmien ja -välineiden käyttö on sujuvaa vaihtuvissa asiakastyön tilanteissa.

”Menetelmän käytön tulee olla tietoinen valinta ja valintaa ohjaa orientaatio. ... Metodisuuden hallintaan tarvitaan tieto-osaamista, vuorovaikutustaitoja, asiakastyön työprosessin hallintaa, konkreettisiin työvälineisiin perehtymistä sekä arviokykyä menetelmien vahvuuksista ja katvealueista. ... Menetelmien käyttäminen edellyttää reflektointia, eettistä työtettä, miksi käytän tätä menetelmää, mikä on sen tavoite, mihin sillä pyritään ja millaista osaamista itsellä pitää olla?” (9, VIIA)

Avohuollossa työskennelleet käyttivät ilmaisua työntekijän työkalupakki. He käyttivät erilaisia työmenetelmiä ja -välineitä asiakkaiden kanssa. *Asiakastyöprosessin* eri vaiheissa (suunnittelu, toteutus, dokumentointi ja arviointi) tarvitaan niihin soveltuvia työmenetelmiä ja -välineitä. Lapsen ja vanhempien avun ja tuen tarpeiden arviointi, työskentelyä raamittavan asiakastyön suunnitelman laadinta ja toimeenpano, sen toteutuksen seuraaminen ja työskentelyn dokumentointi muodostivat avohuollon työskennelleistä kokonaisuuden, jonka toteutus edellytti erilaisten työmenetelmien ja -välineiden käyttämistä.

Asiakastyössä käytettävien työmenetelmien ja -välineiden valinta perustuu *tilanteeseen* ja sen *tavoitteisiin*. Työmenetelmää ja -välineitä valittaessa tulee arvioida, mihin *tarpeeseen* menetelmää ja välinettä käytetään, esimerkiksi mihin kysymykseen etsitään vastausta. Ammattitaitoinen työntekijä käyttää työmenetelmiä ja -välineitä soveltaen, muokaten niitä asiakastyötilanteisiin soveltuvaan muotoon.

”Lastensuojelun menetelmät tukevat asiakastyön tekemistä. Ne mahdollistavat erilaisten näkökulmien näkyväksi tekemistä ja auttavat tavoitteiden asettamista ja niiden saavuttamista. ... Haluan korostaa, että mikään yksittäinen menetelmä ei ole riittävä kattamaan asiakastyössä tarvittavaa osaamista.” (3, VIB)

”Työmenetelmien asema ja paikka muodostuvat lastensuojelutyössä tarpeen mukaisesti. ... Ammatillisuus työmenetelmien käytössä näyttäytyy tarkoituksenmukaisuutena ja taitona soveltaa tietoa joustavasti käytännön muuttuvissa tilanteissa. Työntekijä pyrkii tiedostamaan, mikä on työskentelyn tarkoitus ja tavoite ja mikä on missäkin kohdassa tarpeellista ja työskentelyä edistävää. Ammatillisuutta on myös havaita, kun valittu lähestymistapa ei toimi ja on aika muuttaa suuntaa.” (7, VIIA)

Myös **työskentelytapa** kuten se, toimiiko työntekijä asiakkaan kanssa **yksin, työparin** kanssa tai esimerkiksi **verkostossa**, vaikuttaa työmenetelmän ja -välineen valintaan. Avohuollossa työskennelleet korostivat, että työntekijä tai työntekijät vastaavat työmenetelmän ja -välineen soveltuvuudesta asiakastyön tilanteeseen, tavoitteeseen ja tarpeeseen.

Avohuollossa työskennelleet kuvasivat asiakastyön tilanteita, joihin he olivat valinneet ennalta sovitun asian perusteella työvälineen, mutta he olivat joutuneet hylkäämään sen kohdatessaan asiakkaan. Työväline ei soveltunut asioiden käsittelyyn, jotka tapaamishetkellä olivat asiakkaasta ajankohtaisia. Tällöin työntekijän on vaihdetta työvälinettä.

”Itse olen useamman kuin kerran hylännyt suunnitelmani, mikäli asiakas kokee sen 'ei omana' tai se ei juuri siihen hetkeen sovi. ... Työkalupakki on hyvä olla olemassa, jotta tarpeen vaatiessa sieltä voi kaivaa tilanteeseen sopivia tai yhdessä asiakkaan kanssa mietittäviä tehtäviä. ... Tosin niitä pitää osata käyttää, ja pitää osata miettiä, mitä ne palvelevat.” (2, VIA)

Työntekijän on kyettävä kuvaamaan ja perustelemaan asiakkaalle, miksi työmenetelmää ja -välinettä käytetään. Näiden kuvaaminen auttaa asiakasta osallistumaan ja sitoutumaan työskentelyyn.

”Perheelle tulee kertoa eri menetelmistä ja työvälineistä ja kertoa myös, miksi niitä käytetään tavoitteelliseen työhön heidän kanssaan. Tarkoitus on auttaa perheitä ymmärtämään omaa elämäntilannetta paremmin.” (9, VIIA)

”Pitää tietysti muistaa, että ilman kontekstiaan ja tarkoituksenmukaisuutta erilaiset menetelmät aiheuttavat monelle aikuiselle vastareaktion. On mietittävä tarkkaan, mikä menetelmä sopii mihinkin tilanteeseen, ja auttavatko menetelmät pääsemään asiakkaan kanssa paremmin juttuun.” (3, VIA)

Avohuollon työskennelleet kirjoittivat **lapsilähtöisistä** työmenetelmistä ja -välineistä. Heistä oli välttämätöntä kuulla lapsen kokemuksia ja näkemyksiä, jotta lapsen etu ja osallisuus toteutuvat. Lasta kuullen mahdollistuu hänen kokemuksensa ja näkemystensä kuvaaminen myös lapsen vanhemmille ja muille yhteistyöverkoston jäsenille.

”Lapsilähtöisiä menetelmiä käytettäessä onnistumisiin liittyy usein menetelmän kokeminen omaksi tavaksi toimia sekä hyvä tilannetaju, että on osannut ottaa oikean menetelmän käyttöön juuri tietyn lapsen kanssa. ... Aikuisen tehtävä on muokata menetelmiä lapselle sopivaksi. ... Mielestäni lapsen tuleminen lastensuojelun asiakkaaksi – suojaan – on lapsen näkökulmasta katsottuna turhaa, mikäli lastensuojelu ei näe, ei kuule lasta.” (3, VIB)

Työntekijän tulee osoittaa lapselle, että hän on kiinnostunut lapsen kokemuksista ja näkemyksistä sekä lapsen pulmista ja niiden ratkaisumahdollisuuksista. Työntekijän tulee ymmärtää lapsen olemusta sekä tapaa ilmaista itseään ja toimia. Lapsilähtöiset työmenetelmät ja -välineet perustat tyypillisesti kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen. ”Sadutus” (esim. Karlsson 2014) oli avohuollossa työskennelleistä esimerkki työmenetelmästä, joka perustuu vuorovaikutukseen, ja jossa lapsella on aktiivinen rooli, ja asioita tarkastellaan lapselle luontaisella tavalla.

”Lapsen tapa ilmaista ajatuksiaan on erilainen kuin aikuisen, jolloin on tärkeää, että aikuinen osaa käyttää erilaisia menetelmiä, jotka tukevat lapsen ilmaisua, ja jotka lisäävät aikuisen ymmärrystä lapsen tilanteesta. Mikäli lapsen kuuleminen tapahtuu ainoastaan haastattelemalla lasta moniin kysymyksiin, on vaarana, että aikuinen passivoi lasta, mikä näkyy lapsen lyhyinä vastauksina suljettuihin kysymyksiin. Tällöin aikuisella on valta siihen, mistä puhutaan, eivätkä lapselle merkitykselliset asiat tule välttämättä esille.” (3, VIA)

Lapsilähtöisten työskentelyn ohella avohuollon työskennelleet kirjoittivat **perhelähtöisestä** mutta myös yleisesti **asiakaslähtöisestä** työskentelystä. Vuorovaikutus- ja yhteistyötilanteissa työntekijä, perhe ja muut yhteistyöverkoston toimijat hakevat ratkaisuja perheen tilanteeseen.

”Kohtaamissa työntekijä huolehtii, että perheenjäsenet saavat kertoa näkemyksensä ja voivat vaikuttaa omassa asiassa. Kohtaamisiin mennään ei-tietä-

minen lähtökohdasta. Ymmärrys tilanteesta ja ratkaisut muodostuvat yhdessä osallistujien kanssa.” (7, VIB)

Asiakas- sekä lapsi- ja perhelähtöisten työmenetelmien käyttäminen vaatii työntekijältä **asenteellista valmiutta** asettua **kuulijan** mutta myös **oppijan rooliin**. Avohuollossa työskennelleet pohtivat, olivatko he liian hanakoita tarjoamaan asiakkaille ratkaisuja tai ratkaisuvaihtoehtoja? Tarvitsivatko he pidempää malttia kuunnella asiakasta ja odottaa asiakkaan ratkaisuehdotuksia?

Avohuollossa työskennelleet kirjoittivat sekä ratkaisu- että voimavaralähtöisistä mutta myös -keskeisistä työmenetelmistä ja -välineistä. Lapsen ja vanhempien parissa tehtävässä työssä pyritään tavallisesti muutokseen. Muutokseen pääseminen edellyttää ratkaisuja, joita suunnitellaan ja joista päätetään lapsen ja vanhempien kanssa. Voimavaralähtöisyys merkitsi muutoksessa tarvittavien asiakkaan voimavarojen ja vahvuuksien tunnistamista ja niiden lujittamista mutta myös asiakkaan toiveikkuuden palauttamista ja lisäämistä. Onnistumisten tarkastelu ja niistä kannustavan palauteen antaminen lisäsivät avohuollossa työskennelleiden mukaan asiakkaan voimavaroja.

”Teen työtä voimavaralähtöisesti ja asiakkaan vahvuuksia etisien. Ratkaisua ei tarvitse löytyä, mutta eteenpäin vieviä ’baby step’ -askelia myöten niitä voi löytyä. ... Usein asiakkaan punainen lanka on paljon ohuempi ja askel pienempi kuin ajatteleman, mutta asiakas on oman elämänsä sankari, en minä, ja sitä tulee kunnioittaa.” (2, VIA)

”Loppujen lopuksi voimavaralähtöisyyden idea piilee sosiaalityön ytimessä, asiakkaan voimaantumisessa auttamaan itseään ja luomaan elämäänsä kannattelevia tekijöitä tulevaisuudessakin. ... Voimavaralähtöisyys linkittyy vahvasti dialogisuuteen ja ratkaisukeskeisyyteen. Asiakkaan oma kokemus ja näkemys voimavaroistaan ja vahvuuksistaan on merkittävä asian eteenpäin viemiseksi.” (7, VIB)

Työmenetelmien ja -välineiden on oltava avohuollossa työskennelleistä lapsen ja vanhempien **osallistumista** ja **osallisuutta** lisääviä. Osallistumista ja osallisuutta vahvistavat työmenetelmät ja -välineet perustuvat tavallisesti työskentelyyn osallistuvien keskinäiseen vuorovaikutukseen ja yhteisen ymmärryksen rakentamiseen.

”Näen niissä (menetelmissä) sitä asiakasta osallistavaa hyvää: toivon antamista asiakkaalle, osallistamista, kuulemistä, yhteistä dialogia ja ymmärryksen

etsimistä. ... Lapsilla/nuorilla on asiaa, joka tulee kuulla ja johon tulee muutostyötä myös kohdistaa.” (7, VIIA)

Neuvonta ja **ohjaus** sekä **palveluohjaus** olivat avohuollossa työskennelleiden lasten ja vanhempien, perheiden parissa käyttämiä työmenetelmiä. Neuvonta ja ohjaus olivat heille työkalupakin perustyökaluja.

Työ sekä lasten että vanhempien parissa perustuu **vuorovaikutukseen**. Avohuollossa työskennelleet kirjoittivat asiakkaan kohtaamisen, arvostuksen ja kunnioituksen osoittamisen, luottamuksellisen suhteen, kiireettömän ilmapiirin, avoimen ja luontevan keskustelun, aktiivisen kuuntelemisen ja kuulemisen sekä yhteisen ymmärryksen rakentamisen merkityksistä. Työmenetelmien ja -välineiden tulee edistää työntekijän ja asiakkaan välistä keskustelua.

”Asiakkaan kohtaaminen ja aito vuorovaikutus (dialogisuus) ovat työskentelyn keskiössä. ... Tärkeää on kuitenkin muistaa, että menetelmän käyttäminen edellyttää työntekijältä aina vuorovaikutusosaamista, eikä menetelmä itsessään riitä asiakkaan kohtaamiseen.” (3, VIA)

Erilaisilla työmenetelmillä ja -välineillä voidaan helpottaa keskustelun käymistä vaikeasta elämäntilanteesta ja pulmalliseksi koetusta ja muutostyön kohteena olevasta asiasta. Erilaisin työmenetelmin ja -välinein voidaan pyrkiä helpottamaan mutta myös rikastuttamaan keskustelua. Lisäksi työmenetelmät ja -välineet voivat helpottaa keskustelun rajaamista, jos se pyrkii rönsyilemään.

”Koen, että eri työvälineiden käyttö on tuonut välillä sellaista tietoa, jota ei pelkällä keskustelulla olisi tullut esille. Käytän työssäni eri välineitä siis tiedonkeruun vuoksi, mutta myös keskustelun avaajina. ... Ajoittain käytän välineitä myös arvioitaessa saavutettua muutosta perheen tilanteessa.” (8, VIA)

Lasten ja vanhempien kanssa työskentelyä avohuollossa työskennelleet kuvasivat keskustelun lisäksi **dialogilla**. Dialogi perustuu osapuolten osallisuuteen. Dialogi vaatii läsnäoloa ja kiinnostusta dialogin osapuolten näkemyksiä kohtaan. Dialogi edellyttää kuuntelemista ja vaikeidenkin asioiden avointa tarkastelemista, koska dialogissa osapuolet rakentavat yhteistä ymmärrystä tarkasteltavasta asiasta. Dialogin merkitys korostuu tilanteissa, jolloin työntekijän ja perheen näkemykset eroavat paljon toisistaan.

”Dialogissa on mielestäni hyväksyttävä se tosiasia, että työskentely tapahtuu sellaisella tavalla, että hyväksytään se, että jokaisella ihmisellä on asioista erilaisia näkemyksiä, kenenkään näkemys ei ole ei ole se kokonainen totuus. Mielestäni parhaimmat ratkaisut saadaan, kun jokaiselle erilaiselle näkemykselle annetaan arvoa. Jokaisella osapuolella on mielestäni oikeus tulla kuulluksi.” (1, VIA)

”Dialogin merkitys kasvaa näkemyserojen kasvaessa. Asiakkaan ja työntekijän ollessa eri mieltä tilanteessa tarvittavista toimista ja päätöksistä, vaaditaan työntekijältä herkkyyttä tunnistaa ristiriitatilanteet ja palauttaa ratkaisun hakeminen ymmärrystä etsivään ja lisäävään keskusteluun. Tämä vaatii aikaa ja kärsivällisyyttä. ... Työntekijän tulee tunnistaa, milloin on aika kuunnella, milloin ottaa kantaa, milloin ohjata ja neuvoa, rajata keskustelua tai tehdä päätöksiä.” (7, VIB)

Myös **osallistava dokumentointi** oli avohuollossa työskennelleille työmenetelmä, joka tuki vuorovaikutukseen perustuvaa työskentelyä. Osallistava dokumentointi edistää yhteisen työnäyn rakentamista työntekijän, lapsen ja vanhempien välillä.

”Osallistava dokumentointi on vanha työkäytäntö, jolloin yhdessä kirjaaminen ja niiden läpi käyminen keskustelemalla ja yhdessä muokaten tekee työskentelyn ymmärrettäväksi sekä mielekkääksi.” (9, VIA)

Avohuollossa työskennelleet käyttivät **taidelähtöisiä** ja **toiminnallisia** työmenetelmiä ja -välineitä. Taidelähtöisillä ja toiminnallisilla työmenetelmillä ja -välineillä voidaan pyrkiä muun muassa helpottamaan keskustelutilanteessa olemista, keskusteluun keskittymistä, keskustelun käymistä, elämäntilanteen jäsentämistä, uusien näkökulmien löytämistä, tunteiden käsittelemistä, haaveiden ja unelmien mutta myös pelkojen ja uhkien julkilausumista. Jo aikaisemmin mainittu ”*Sadutus*” (esim. Karlsson 2014) on esimerkki työmenetelmästä, jossa vuorovaikutus, taidelähtöisyys ja toiminta täydentävät toisiaan.

”Menetelmän (sadutus) käyttäminen vapautti lapsen kertomaan minulle omin sanoin sen, mitä hän haluaa itse minulle kertoa. Minusta menetelmä on myös voimavarakeskeinen, koska lapsi sai tilanteessa välitöntä myönteistä palautetta, ja koki myös haluavansa kertoa minulle lisää asiasta. Mielestäni sadutus on turvallinen tapa lähestyä lasta, koska lapsi voi kertoa haluamistaan asioista,

ilman tungettelevia tai johdattelevia kysymyksiä. Toisaalta lapsi voi sadutuksen tai piirtämisen aikana tuoda esille vaikeitakin asioita, joista hän ei muuten uskaltaisi apua, tai mitä työntekijä ei osaisi häneltä kysyä.” (3, VIA)

Taidelähtöisistä menetelmistä avohuollon tehtävissä toimineet mainitsivat muun muassa tarinoiden kertomisen (sadutus) ja valokuvauksen (voimauttava valokuva). Lapsen ja vanhempien parissa tehtävässä työssä voidaan käyttää myös erilaisia kuvakortteja sekä työkirjoja ja tehtäviä (elämänjana, sukupuu, tunnetilakartta tai verkostokartta). Lapselle ominaista on **leikki**. Työntekijän ja lapsen välinen keskustelu voi sujua luontevasti leikin tai esimerkiksi askartelun ja piirtämisen lomassa.

Toiminallisuus merkitsi **arjen toimintoja**, kuten yhdessä leipomista ja leipomisen yhteydessä keskustelemista. Toiminallisuus merkitsi myös retkiä.

Avohuollossa työskennelleet kirjoittivat myös **ryhmien** käytöstä asiakkaiden parissa tehtävässä työssä. Ryhmän osallistujat voivat hyötyä sekä työntekijän ryhmän käyttöön antamasta ammatillisesta tiedosta ja kokemuksista että muiden osallistujien, vertaisten tiedosta ja kokemuksista. Esimerkiksi ohjatussa vertaisryhmässä asiakas voi löytää uusia aineksia elämäntilanteen ja sen muutostarpeiden jäsentämiseen.

”Ryhmissä kävijät olivat hyötäneet siitä, että he saivat vertaistukea toisista vanhemmista ja siitä, että ammatti-ihmiset olivat ohjaamassa ryhmää ja tuomasia omia näkemyksiään ja teoriatietoa ryhmään. ... Ryhmiin osallistuminen ja keskustelu ryhmässä ovat osallistavaa toimintaa.” (8, VIB)

”Ehdotusten ja muutostöiden pohtiminen ja työstäminen ryhmässä on rikastuttavaa ja antaa usein huomaamatta vastauksia vaikeisiinkin tilanteisiin.” (1, VIA)

Monialainen ja -ammatillinen **verkostotyö** kuului avohuollossa työskennelleiden työmenetelmiin. Ammatillisverkostoista he hakivat tukea lapsen ja vanhempien monimutkaisten elämäntilanteiden jäsentämiseen ja ratkaisujen hakemiseen.

”Verkostotyöskentelyä hyödynnetään, kun asiakkaalla on monimutkaisia toisiinsa linkittyneitä ongelmia, joita ei voida ratkoa asiakkaan omin avuin tai tiedon jakaminen edistää työskentelyä.” (7, VIA)

Avohuollossa työskennelleet korostivat myös lapsen ja vanhempien verkostojen huomioon ottamisen tärkeyttä. Verkostojen kartoittamisessa, kokoamisessa ja niiden toiminnan edistämisessä tarvitaan erilaisia työmenetelmiä ja -välineitä.

Asiakastyön työmenetelmiä ja -välineitä avohuollossa työskennelleet olivat hankkineet työkalupakkiinsa *opintojen, työkokemuksen ja elämänhistorian* myötä. He kirjoittivat ammatillisen ja persoonallisen työtteen suhteesta. Työmenetelmien ja -välineiden käyttötilanteissa tulevat esiin työntekijäkohtaiset tavat kohdata asiakas ja rakentaa vuorovaikutussuhde asiakkaaseen. Työmenetelmien ja -välineiden käyttö asiakastyön erilaisissa tilanteissa edellyttää työntekijältä ”*pelisilmää*”. Työntekijän tulee löytää itselle sopivat työmenetelmät ja -välineet, jolloin hän kykenee käyttämään niitä luovasti.

”Lastensuojelutyö on ihmissuhdeperusteista työtä, missä työntekijän oma persoona on väistämättä läsnä asiakastilanteessa, ja missä työntekijän omaksu- milla työorientaatioilla on vaikutusta työskentelytapaan ja työssä käytettäviin menetelmiin.” (3, VIIA)

”Persoonalliset työskentelyn tavat tulevat esiin työntekijöiden puheen rytmissä, eleissä, ilmeissä, neuvonnan ja ohjauksen määrässä, työtöteessä, työskentelyn käynnistämässä, kohtaamisen tavoissa ja sävyissä, välineiden ja erilaisten menetelmien hyödyntämisessä ja soveltamisessa, valmiiden ratkaisuvaihtoehtojen tarjoamisessa sekä pyrkimyksessä hallita ja kuljettaa keskustelua ja vaikuttaa.” (7, VIIA)

Työmenetelmien ja -välineiden hallinta, vaatii *jatkuvaa* työmenetelmiin ja -välineisiin *perehtymistä* ja ammatillisten *kehittymistarpeiden jäsentämistä*. Avohuollossa työskennelleet toteisivat, että työmenetelmien ja -välineiden käyttämistä tulee harjoitella.

Lastensuojelun sijaishuollossa työskennelleiden näkemykset

Sijaishuollossa työskennelleistä työmenetelmien ja -välineiden nimeäminen oli vaikeaa. Työntekijä ei välttämättä miellä sijaishuollon arjen työtapoja työmenetelmiksi ja -välineiksi.

”Onhan meillä käytössä sellaisia työmenetelmiä ja välineitä, joita me käyttäjät emme itsekään miellä sellaisiksi (menetelmiksi ja välineiksi). Tavalliseen arjen

tekemiseen sisältyy itsessään jo paljon menetelmällistä ja välineellistä työskentelyä, jota ei normaalisti tule eriteltyä sellaiseksi. Tästä esimerkkinä voisivat olla vaikka monet toiminnalliset menetelmät ja luontoavusteisuus.” (11, VIIA)

Työn **sisältö**, esimerkiksi tarkasteltava kysymys ja työn **tavoite** määrittävät työmenetelmän ja -välineen valintaa. Sijaishuollossa työskennelleet totesivat, että työmenetelmät ja -välineet olivat vain työkaluja. Niiden käytön tulee perustua työn sisältöön ja tavoitteeseen.

”Tavoitteen asettaminen onkin mielestäni tärkeää aina, kun käytetään jotakin työmenetelmää. On tärkeää pohtia etukäteen, miten työmenetelmän käytöllä pyritään. Työmenetelmää käytettäessä etsitään usein vastauksia johonkin.” (10, VIA)

Erilaisia työmenetelmiä ja -välineitä sijaishuollossa työskennelleet tarvitsivat, kun he yhdessä lapsen ja vanhempien kanssa jäsensivät perheen elämäntilannetta, käsitteivät elämäntilanteeseen, kuten sijaishuollon yksikköön sijoittamiseen liittyviä ajatuksia ja tunteita, arvioivat lasten ja vanhempien voimavaroja ja vahvuuksia, visioivat heidän kanssa tulevaa ja lujittivat heidän toiveikkuutta sekä uskoa huomiseen. Vaikuttavien työmenetelmien ja -välineiden käyttö vaati sijaishuollossa työskennelleistä ”kuulostelukykyä”. Työntekijän tulee olla valmis vaihtamaan työmenetelmää ja -välinettä, jos työmenetelmä tai -väline eivät vastaa asiakkaan ja tilanteen tarpeisiin. Työntekijän ja asiakkaan tulee kokea, että käytettävät työmenetelmät ja -välineet ovat työskentelyyn soveltuvia ja sopivia, jolloin sekä työntekijä että asiakas voivat kokea niiden olevan hyödyllisiä.

”Ajattelen, että menetelmällinen ja välineellinen työskentely voi tuoda merkittävää hyötyä työhön, jos se soveltuu luontevasti käyttäjänsä työtavaksi. Työmenetelmien ja työvälineiden käytön ei pidä kuitenkaan olla itse tarkoitus työssä. ... Työvälineet tulee valita sekä niiden käyttäjän että asiakkaan kannalta sopivaksi.” (11, VIIA)

Asiakastyön perusta rakentuu työntekijän ja asiakkaan **kohtaamisesta, vuorovaikutuksesta** ja **yhteistyöstä**. Sijaishuollossa työskennellyt käyttivät kohtaamistilannetta kuvatessaan tyypillisesti sanoja ”aito” ja ”läsnäolo”. Työntekijän tulee pysähtyä ja keskittyä tilanteeseen. Hänen on osoitettava kiinnostuksensa lapsen ja vanhempien asioita kohtaan.

Työntekijän, lapsen ja vanhempien kohdatessa työntekijän tulee luopua asiantuntijan roolista. Sijaishuollossa työskennelleet kirjoittivat ”*kohtaamisesta samalla viivalla*” ja siitä, että ”*työntekijä ei asetu asiantuntijan rooliin*” tai ”*en ole ratkaisijan roolissa*”. Työntekijä luo vuorovaikutuksen avulla yhteyden asiakkaaseen. Hän rakentaa asiakkaan kanssa suopeaa ilmapiiriä vuorovaikutukselle ja yhteistyölle. Yhdessä he pyrkivät puhumaan auki ja sanoittamaan perheen tilannetta. He pyrkivät ymmärtämään lapsen ja vanhempien tilannetta kokonaisvaltaisesti. He pyrkivät yhteisen ymmärryksen rakentamiseen lapsen ja vanhempien elämäntilanteesta sekä avun ja tuen tarpeista. Työvälineen, kuten kuvakorttien, käytöllä voidaan helpottaa keskustelua ja asioiden kuvaamista. Työväline, esimerkiksi haastattelulomake voi auttaa myös keskustelun rajaamisessa.

”On tärkeää saavuttaa yhteisymmärrys ja autetaan asiakasta ymmärtämään omaa tilannetta. Me työntekijät emme voi olla ylhäältäpäin käskyjä sanelevia auktoriteetteja, vaan työtä tehdään yhdessä asiakkaan kanssa. ... Omassa työssäni käytän paljon dialogisuutta ja panostan yhteisymmärryksen saavuttamiseen, kuunnellen ja pohtien asiakkaan tarinaa.” (13, VIIA)

Vastaavasti kuin avohuollossa myös sijaishuollossa työskennelleet kirjoittivat työntekijän ja asiakkaan välisestä **dialogista**. Dialogi edellyttää, että sen osapuolet arvostavat ja kunnioittavat toisiaan. Dialogissa olennaista on kuunteleminen ja kuuleminen. Dialogin osapuolet, työntekijä ja asiakas rakentavat yhteistä ymmärrystä tilanteesta ja etsivät tilanteeseen ratkaisuja. Työntekijä ja asiakas ”*tutkivat yhdessä asiaa*”, kuten sijaishuollossa työskennellyt toteisi.

Sijaishuollon yksikössä lapsella on **omatyöntekijä**. Sijaishuollossa työskennelleet kuvasivat omatyöntekijänä toimimista työmenetelmänä. Omatyöntekijä suunnittelee, toteuttaa, dokumentoi ja arvioi lapsen tarvitseman hoidon ja huolenpidon toteutumista. Hän vastaa yhdessä lapsen kanssa ja osana sijaishuollon yksikön työtiimiä lapsen arjen rutiineista ja arjen sujuvuudesta.

”Omahoitajan työnkuva on laaja. Tämä asettaa myös suuret vaatimukset työntekijän kyvyille toimia ammatillisesti monissa eri rooleissa.” (12, VIB)

Omatyöntekijän ja lapsen työskentely perustuu vuorovaikutukseen. Erilaisten työmenetelmien ja -välineiden avulla työntekijä luo rakennetta ja jäsentää sisältöä omatyöntekijän työhön. Lapsen kanssa hän voi käyttää esimerkiksi kerronnallisia, tarinallisia työmenetelmiä. Hän voi käyttää lapsen kanssa myös erilaisia

työkirjoja. Tavallista oli, että sijaishuollossa työskennellyt totesi työn perustuvan **ratkaisu-** ja **voimavaralähtöisyyteen**. Työ tähtää lapsen kasvun ja kehityksen edistämiseen, voimavarojen ja vahvuuksien lisäämiseen sekä positiivisen minäkuvan ja itsetunnon vahvistamiseen.

”Kaikki välineet, joiden kautta voi lisätä vuorovaikutusta (puhuvat pehmolelut, julisteet, sorminuket jne.). Olen usein käynyt keskustelua ja kysynyt neuvoa mm. seinäjulisteesta olevalta Antti Tuiskulta, jos lapsi ei suostu aluksi puhumaan.” (11, VIB)

Sijaishuollossa työskennelleet kertoivat myös **toiminnan** merkityksestä, kuten leikin tarjoamista mahdollisuuksista. Toiminta tukee vuorovaikutusta.

”Koen, että lasten kanssa kohdatessa toiminnalliset menetelmät helpottavat kohtaamista. Keskustelua syntyy, kun voidaan yhdessä tehdä jotakin lapselle nuorelle mieluista.” (15, VIA)

Omatyöntekijä toimii tarvittaessa lapsen **asiamiehenä**. Hän voi toimia lapsen ja aikuisten välillä tulkkina niin suhteessa lapsen vanhempiin ja muihin läheisiin kuin sijaishuollon työntekijöihin ja muihin ammattilaisiin.

Sijaishuollon toiminnalla on fyysinen toteutusympäristö, erimerkiksi lasten koti. Työtä tehdään yhteisöön kuuluvien, sen jäsenten kanssa. Yhteisön ja yhteisöllisen toiminnan rakentaminen on sijaishuollon yksikössä suunnitelmallista ja tavoitteellista. Sijaishuollossa työskennelleet kuvasivat **yhteisöllisiä** työmenetelmiä. Yhteisön rakennusfoorumeilla työntekijät ja lapset työskentelevät yhdessä. Sijaishuollossa työskennelleet kirjoittivat yhteisö- sekä viikko- ja kuukausikokouksista, joissa yhteisön jäsenet suunnittelevat ja päättävät yhteisestä toiminnasta ja arvioivat toteutunutta.

”Yhteisöön kuuluminen luo perustan lapsen ja nuoren turvallisuudelle. ... Yhteisöllisyys on sujuvaa yhdessä tekemistä, joka koostuu vuorovaikutuksesta, yhdessä olemisesta ja tekemisestä. ... Jokainen saa äänensä kuuluviin. Yhteisö kannustaa sosiaalisuuteen ja opettaa yhteisön jäsenille kuulemisen taitoa.” (13, VIB)

Kuten avohuollossa myös sijaishuollossa työtä tehdään **monialaisissa** ja **-ammattillisissa tiimeissä** ja **verkostoissa**. Lapset ja vanhemmat voivat olla osallisina

ammattilaisverkoston toiminnassa. Lasten ja vanhempien osallistuminen monialaisten ja -ammattillisten verkostojen toimintaan oli sijaishuollossa työskennelleistä myös kehittämistä vaativa asia.

”Monitoimijuuden ja verkostotyön kehittäminen toimivaksi ja ei asiantuntijavetoiseksi on myös tärkeää. Asiakkaan osallisuus omaa elämää koskevissa päätöksissä motivoi myös vastaanottamaan apua ja palveluita.” (15, VIIA)

Sijaishuollossa työskennelleet totesivat, että työmenetelmän ja -välineen käyttöön tulee perehtyä. Työmenetelmien ja -välineiden tiedollinen ja käytännön hallinta vahvistavat ammatillisuutta. **Ammatillisuus** säätelee työn tekemistä. Ammatillisuuden taustalla on työntekijän oma **persoon**a ja hänelle ominaiset tavat tehdä työtä. Työntekijän tulee kokea työmenetelmä- ja väline, jota hän käyttää, **itselle** oikeaksi, **soveltuvaksi**. Jos työntekijä on työmenetelmän tai -välineen käytössä epävarma, tai työntekijä ei koe niiden käyttämistä luontevaksi, asiakas tunnistaa tämän.

”Ammatillisuus säätelee tapaani käyttää työmenetelmiä aina riippuen missä kontekstissa olen asiakkaan kanssa, missä ja miten tavataan, mikä on toiminnan tai tapaamisen tavoite. Menetelmää käytäessä on kuitenkin ensiarvoisen tärkeää, että osaat käyttää menetelmää ja olet sinut menetelmän kanssa. ... Vuosien varrella olen oppinut käyttämään paremmin omia vahvuuksia sekä oppinut käyttämään niitä tietoisemmin asiakkaiden kohtaamisessa. Yhtä tärkeää on tiedostaa omat heikot kohdat ja minkälaiset tilanteet voivat tuntua hankalilta ja mitä tunteita se silloin itsessä nostattaa. Itsetuntemus on hyvin tärkeää.” (12, VIA)

Sijaishuollossa työskennellyt totesi, että työmenetelmät ja -välineet voidaan työyhteisössä mieltää ”liian ammatilliseksi kikkailuksi”. Sijaishuollossa työskentelevän tulee kuitenkin **ylläpitää** ja **kehittää** työmenetelmiin ja -välineisiin liittyvää **osaamista**. Tähän sijaishuollon työskennelleet kannustuvat itseään ja kollegoi- taan todeten ”avoimin mielin ja ”älä kangistu kaavoihin”.

”Ammattilaisena on tärkeää, että osaa jäsentää teoriaa ja käytäntöä omassa mielessä. Oman ammatillisuuden vahvistaminen ja kehittäminen antaa myös aina lisää työkaluja itse työhön kuin myös toimii suojaavana tekijänä hankalimmissa tilanteissa asiakkaiden kanssa. Tämä taas lisää työssä jaksamista.” (12, VIIA)

Tiiviit ja samalla avoimet vuorovaikutussuhteet sijaishuollon yksikön työryhmän jäsenten kesken mahdollistavat työmenetelmien ja -välineiden toimivuuden arvioinnin ja niiden kehittämisen. Työmenetelmien ja -välineiden käyttökokemusten reflektioon työntekijällä tulee olla mahdollisuus työryhmässä ja työnohjauksessa.

9.2 Työmenetelmät ja -välineet tilanteen, tavoitteiden ja tarpeiden mukaan

Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu (L 417/2007, 3§). Lastensuojelussa käytetään erilaisia työmenetelmiä, kun työestetään asetettujen tavoitteiden mukaista muutosta lapsen ja perheen elämässä ja varmistetaan lapsen tarvitsema hoiva ja turva (Hietamäki 2016, 28; Kaikko & Friis 2009, 112).

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujien mukaan lastensuojelun asiakastyöprosessin eri vaiheissa, sen suunnittelussa, toteutuksessa, dokumentoinnissa ja arvioinnissa, käytetään erilaisia työmenetelmiä ja -välineitä. Työmenetelmien ja -välineiden käyttöön vaikuttaa myös työmuoto, työskenteleekö työntekijä yksin vai työparin, -tiimin tai verkoston kanssa.

Erilaisia työmenetelmiä ja -välineitä on runsaasti (liite 5). Lastensuojelun asiakastyön menetelmien ja välineiden tulee perustua tilanteeseen ja sen tavoitteisiin sekä tarpeisiin. Sijaishuollossa lapsen ja perheen omatyöntekijän asema on keskeinen asiakasprosessin toteutuksessa. Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujista omatyöntekijänä työskentelyä saattoi tarkastella työmenetelmänä.

Työmenetelmiä ja -välineitä käytetään ratkaisujen jäsentämisessä lasten ja vanhempien, perheiden haastavissa elämäntilanteissa. Lastensuojelun erikoistumiskoulutuksen osallistujat korostivat lapsilähtöisen mutta myös perhelähtöisten ja yleisemmin asiakaslähtöisten työmenetelmien ja -välineiden käyttämistä. Työmenetelmien ja -välineiden on edistettävä asiakkaiden osallistumista ja osallisuutta työskentelyssä.

Lastensuojelun avo- ja sijaishuollossa käytetään lähtökohdiltaan samoja työmenetelmiä ja -välineitä. Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujat käyttivät työssään vuorovaikutukseen perustuvia, dialogisia työmenetelmiä ja -välineitä. He käyttivät myös taidelähtöisiä ja toiminnallisia työmenetelmiä ja -välineitä. Neuvonnan ja ohjauksen menetelmät ja välineet olivat asiakastyön perustyökaluja. Lisäksi he käyttivät verkostotyön menetelmiä ja välineitä. Työmenetelmien ja -välineiden tulee olla lapsen ja vanhempien ongelmienratkaisukykyä ja eritoten voimavaroja ja vahvuuksia lujittavia.

Työntekijän ja asiakkaan välinen suhde on lastensuojelutyön ydin. Asiakas tulee kohdata lastensuojelutyössä kokonaisvaltaisesti mutta yksilönä. Työmene-

telmät ja niiden taustateoriat viitoittavat työntekijän ja asiakkaan välistä työskente-
lyä. (Kaikko & Friis 2014, 108–114.) Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen
osallistujat korostivat, että työntekijän on tunnettava käyttämiensä työmenetel-
mien ja -välineiden tietoperusta ja käytännön soveltamismahdollisuudet. Työ-
menetelmiin ja -välineisiin on perehdyttävä, ja näiden käyttöä on harjoiteltava.
Työntekijän on myös koettava työmenetelmät ja -välineet käyttöönsä soveltuviksi.

10 LASTENSUOJELUTYÖN KEHITTÄMINEN

Sosiaalihuoltoa koskien on kirjoitettu tarpeesta kehittää työtä ja työkäytäntöjä kokeilemalla. Kokeilemalla kehittämistä on kuvattu tietoisena ja suunnitelmallisena toimintana, jolla voidaan tarvittaessa haastaa rutiininomaisia ja vakiintuneita työkäytäntöjä. (Muurinen & Lovio 2015.) Lastensuojelutyön kehittämistarpeiden jäsentämiseen erikoistumiskoulutuksen osallistujat ryhtyivät oman työnsä näkökulmasta koulutuksen käynnistyessä, koulutuksen ensimmäisessä ennakko-oppimistehtävässä. Työnsä kehittämistarpeiden jäsentämistä he jatkoivat koulutuksen päättymiseen asti eri opintojaksojen tehtävissä. Koulutuksen lopussa tehdyssä portfolioissa he tarkastelivat ammatillisen osaamisen kehittymisen lisäksi työorganisaationsa tuottamien palvelujen ja työmuotojen kehittämistarpeita.

Lastensuojelutyön kehittämistarpeiden jäsentäminen ja kehittämistyön väli-neisiin tutustuminen sisältyi opintojaksoon *Palvelujen sekä työmuotojen, -menetelmien ja -käytäntöjen kehittäminen lastensuojelussa* (5 opintopistettä). Opintojaksossa tutustuttiin palvelumuotoiluun. Palvelumuotoilun teoreettisten ja käytännöllisten lähtökohtien jäsentämisessä ei onnistuttu kuitenkaan parhaalla mahdollisella tavalla: ”*Palvelumuotoilu jäi minulle edelleen vieraaksi*”, ja ”*Palvelumuotoilun olisi voinut paremmin linkittää lastensuojelutyöhön, niin siitä olisi saanut enemmän irti*”. Palvelumuotoilun ohella opintojaksossa perehdyttiin monialaiseen ja -ammatilliseen yhteistyöskentelyyn sekä lasten ja vanhempien, perheiden kehittämistyöhön osallistumiseen. (Liite 1.)

Palvelujen sekä työmuotojen, -menetelmien ja -käytäntöjen kehittäminen lastensuojelussa opintojaksoon kuului lähityöskentelypäivissä olleita asiantuntija-alustuksia (liite 4) ja erikoistumiskoulutuksen osallistujien yhteistä työskentelyä, jolloin he jäsenivät lastensuojelutyön kehittämistarpeita ja kokemuksiaan kehittämistyöstä. Koulutuksen päättyessä oli loppuseminaari, jossa osallistujat pitivät esityksen (liite 4). Esityksiä taustoittivat osallistujien portfoliot. He valitsivat portfolioista teeman, jota esityksessään tarkastelivat. Seuraavan luvun kuvaus lastensuojelun palvelujen ja työmuotojen kehittämistarpeista perustuu osallistujien erikoistumiskoulutuksen ensimmäisen opintojakson ennakko-oppimistehtävään ja koulutuksen viimeisen opintojakson portfolioon kirjaamiin kehittämistarpeisiin.

10.1 Osallistujien näkemyksiä lastensuojelutyön kehittämistarpeista

Lastensuojelun avohuollossa työskennelleiden näkemykset

Mahdollisuus kehittää työtään ja työkäytäntöjään oli tärkeää avohuollossa työskennelleille. He kirjoittivat myös lastensuojelun eri tehtävissä toimivien yhteisen kehittämisenäyn rakentamisen merkityksestä.

”Jatkan työtäni lasten ja perheiden parissa, kunnioittaen lasta ja perhettä oman arkensa asiantuntijana, sekä kiitollisena saadessani olla mukana kehittämässä tätä mielenkiintoista ja arvokasta työtä. ... Se, mikä toimi eilen, ei välttämättä toimi tänään, ja tulevaisuudessa lastensuojelu tarvitsee uusia ratkaisuja voidakseen toimia jatkossa riittävän vaikuttavasti. Lastensuojelu tarvitsee kaikkien eri tasojen, esimies- ja työntekijätason sekä monitoimijaisen tason yhteisen näkemyksen siitä, miten työtä jatkossa tehdään.” (3, VIIA)

Lastensuojelun **ehkäisevää työtä** pitää lisätä. Lasten ja vanhempien, perheiden **matalan kynnyksen palveluita** tarvitaan enemmän. Avun ja tuen tarpeiden **varhaisen tunnistamisen työkäytäntöjä** on kehitettävä. Lisäksi **neuvonnan** ja **ohjauksen** työkäytäntöjä on uudistettava, jotta lapset ja vanhemmat saavat tarvitsemansa avun ja tuen oikea-aikaisesti. Avohuollossa työskennelleet pohtivat myös lastensuojelupalvelujen asemaa suhteessa peruspalveluihin.

”Nyt on jo nähtävillä muutoksen vaikutuksia, kun kevyemmällä tuella autettavien perheiden asioita ei enää käsitellä lastensuojelussa. ... Lastensuojelu on hiljalleen profiloitumassa erityispalveluksi, kun kevyempää tukea järjestetään enenevässä määrin matalalla kynnyksellä peruspalveluissa.” (7, VIIA)

Aikaisempaa useammin lastensuojelussa kohdataan lapsen kohdistuvia vakavia kaltoinkohtelu- ja väkivaltaepäilyjä avohuollossa työskennelleiden mukaan. Niinpä **vaikeiden asioiden puheeksi ottamiseen**, esimerkiksi väkivaltakokemusten tarkasteluun, tarvitaan uusia työvälineitä. Avohuollossa työskennelleet kokivat, että **vanhempien tukemiseen vanhempina** oli riittämättömästi työvälineitä.

Lapsilähtöisiä työkäytäntöjä tulee vahvistaa. Lapsen osallisuus aktiivisena toimijana tulee todentua lastensuojelun työkäytännöissä. Lasten kanssa työskentelevien tulee varmistaa, että lapsi tulee kuulluksi ja nähdyksi. Avohuollossa

työskennelleistä tarvittiin muun muassa pikkulasten osallisuutta edistävien työmenetelmien ja -välineiden kehittämistä.

”Lastensuojelu ei nimestään huolimatta ole profiloitunut lasten palveluksi vaan työskentely on edelleen aikuiskeskeistä. Lapsilähtöinen työskentely on kuitenkin vakaasti juurtumassa käytännön työhön. Haaveilen tulevaisuudessa lastensuojelun olevan olemassa aidosti lapsia varten.” (7, VIIA)

Lastensuojelutyö on muuttumassa **monialaiseksi** ja **-ammattilliseksi tiimiseksi verkostotyöksi**. Monialaisessa ja -ammattillisessa yhteistyössä eri toimijoiden ammatillinen osaaminen pyritään käyttämään parhaalla mahdollisella tavalla lasten ja vanhempien hyödyksi. Monialainen ja -ammattillinen verkostotyö oli avohuollossa työskennelleistä työn kehittämiskohde. He mainitsivat muun muassa tarpeen kehittää yhteistyötä opetus- mutta myös terveystieteiden ja poliisitoimen kanssa. Yhteistyön tarve korostuu, kun aikaisempaa useammalla lapsella ja vanhemmalla on esimerkiksi psyykkistä oireilua. Myös **työparityötä** on kehitettävä siten, että työparin jäsenten ammatilliset osaamiset täydentävät toisiaan.

”Työskentely on myös muuttumassa vähitellen yksilön osaamisesta eri ammattiryhmien taitoja hyödyntäväksi tiimityöksi.” (7, VIIA)

”Omaksi kehittämishaasteekseni nostaisin verkostoissa toimimisen. Uskon, että mitä paremmin osaan toimia avoimen verkostomallin mukaisesti, sitä paremmin pystyn hyödyntämään eri tahojen osaamisen asiakkaan parhaaksi. Tämä vaatii ’hiontaa’, oman työn näkyväksi tekemistä sekä dialogista vuorovaikutuskulttuuria.” (3, VIIA)

Työn näkyväksi tekeminen ja työn **vaikutusten** sekä **vaikuttavuuden osoittaminen** olivat avohuollossa työskennelleiden esiin tuomia kehittämiskohteita. Työn tavoitteiden kuvausta lapsille ja vanhemmille tulee lisätä. He kaipasivat uusia työvälineitä myös työn vaikutusten ja vaikuttavuuden arviointiin.

”Olin ajatellut jo pitkään, että työn tavoitteellisuutta tulee tehdä näkyvämmäksi myös perheiden suuntaan. ... Halusin tuoda työn suunnitelmallisuutta enempi esille, että työn vaikuttavuus tulisi esille.” (9, VIIA)

Lastensuojelun palveluja ja työkäytäntöjä tulee **kehittää jatkuvasti**. Palvelujen ja työkäytäntöjen kehittämistä tarvitaan, jotta voidaan vastata lapsen ja vanhempien, perheiden ajan myötä muuttuviin avun ja tuen tarpeisiin.

Lastensuojelun sijaishuollossa työskennelleiden näkemykset

Perherakenteiden moninaisuus on lisääntynyt. **Yhteiskunta** ja sen **palvelujärjestelmät** ovat muuttuneet **monimutkaisemmiksi**. Sijaishuollossa työskennelleet totesivat, että kehittämistyötä tarvitaan, jotta lapset ja vanhemmat tavoittavat tarvitsemansa palvelut monimutkaisessa järjestelmässä.

Lasten ja vanhempien osallisuuden vahvistaminen haastoi sijaishuollossa työskennelleitä. Osallisuuden vahvistaminen koskee myös työn **dokumentointia**. Sijaishuollossa työskennelleet käyttivät kehittämissaasteita kuvatessaan muun muassa ilmaisuja ”*lapsen osallisuus dokumentoinnissa*”, ”*vanhempien kanssa tapahtuva dokumentointi*” ja ”*avoin dokumentointi*”.

”Pyrin tulevaisuudessa vahvistamaan työryhmän jäsenten kanssa eri osa-alueita lasten ja nuorten osallisuudessa. Tämä vaatii aikaa yhteiselle refleктоivalle keskustelulle ja pohdinnalle yhteisistä toimintatavoista.” (12, VIIA)

Vanhempien kanssa tehtävän työn käytäntöjä tulee kehittää. Sijaishuollossa työskennelleet pohtivat esimerkiksi, millä keinoin he voisivat tukea vanhempia riittävästi jo sijoituksen alkuvaiheessa. Eritoten lapsen omatyöntekijän tulisi pyrkiä vanhempien kanssa aktiivisempaan yhteistyöhön ja avoimempaan vuorovaikutukseen.

”Mielestäni lapsen tarpeiden ohella olisi kuitenkin tarpeellista huomioida ja kuunnella enemmän vanhempien tarpeita ja toiveita. Tämä edellyttää laajalaisemman ajattelutavan omaksumista ja avoimuutta työn teossa sekä aktiivisempaa toimintaa suhteessa vanhempiin. ... Asiakassuunnitelmapalaverissa useimmiten sivuutetaan perhetyön suunnittelu. Kun vastuista ei sovita, ei kukaan myöskään tee mitään.” (11, VIIA)

Kehittämistoimenpiteitä tuli sijaishuollossa työskennelleistä kohdentaa **räätälöidyn tuen tarjoamiseen** sekä lapselle että vanhemmille. He pohtivat, voisivatko he työskennellä enemmän sijoitettujen lasten **kodeissa**? Sijaishuollossa työskennelleet pohtivat, miten työkäytäntöjen tulee muuttua, jos he työskentelevät lasten ja vanhempien kotona.

”Hyvä aina kuitenkin on lisätä pohdintaa erilaisista työtavoista, mitä voisimme viedä enemmän perheisiin, kotiin ja mahdollisesti ennaltaehkäisevään työhön, jos esimerkiksi lapsen sisarus/sisarukset asuvat vielä kotona.” (12, VIIA)

Lastensuojelutyö on **monialaista** ja **-ammattillista yhteistyötä**. Sijaishuollossa työskennelleet kirjoittivat erityisesti yhteistyön ja yhteisen työnäyn kehittämisen tarpeesta psykiatrian toimijoiden kanssa.

”Lastensuojelutyö on moniammatillista ja vaatii onnistuakseen moniammatillista, saumatonta yhteistyötä sekä palvelujen sujuvaa yhteensovittamista. Yhteistyö ei kuitenkaan ole vielä täysin saumatonta. Varsinkin psykiatrinen puoli kaipaa onnistuakseen mielestäni oikein kohdennetun avuntarpeen määrittelyä. ... Ei muutaman päivän hoitojaksolla tulla terveeksi. Ongelmat jatkuvat ja noidankehä on valmis, josta usein seuraa sijoituspaikan muutos.” (13, VIIA)

Lastensuojelun kehittämistyön tavoitteena tulee olla se, että löydetään ”*parhaat mahdolliset keinot asiakkaiden auttamiseen*”. Siksi tarvitaan lastensuojelun palvelujen ja työkäytäntöjen jatkuvaa kehittämistä.

10.2 Lastensuojelun palveluiden ja työkäytäntöjen jatkuva kehittäminen

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujista lastensuojelutyötä ja sen työkäytäntöjä tulee kehittää jatkuvasti, jotta lasten ja vanhempien avun ja tuen tarpeisiin voidaan vastata. Heistä mahdollisuus osallistua työn ja työkäytäntöjen kehittämiseen oli tärkeää myös ammatillisen osaamisen ja vireyden ylläpitämiseksi. Kehittämistyön avulla voidaan myös luoda toimintaan osallistuvien yhteistä näkemystä työn perusteista. Työntekijöiden yhteiseen työskentelyyn perustuvat kehittämisprosessit edistävät työn ja työkäytäntöjen sekä ammatillisen osaamisen ja asiantuntijuuden uudistamista (Muurinen & Lovio 2015; Petrelius ym. 2016, 20).

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujat kohdentaisivat kehittämistoimenpiteitä 1) ehkäisevän ja helposti saavutettavissa olevien matalan kynnyksen palvelujen lisäämiseen sekä lasten ja perheiden avun ja tuen tarpeen varhaiseen tunnistamisen käytäntöjen vahvistamiseen. Lisäksi 2) neuvonnan ja ohjauksen työmuotoja tulee kehittää, jotta lapsen ja vanhemmat, perheet saavat tarvitsemansa avun ja työn oikea-aikaisesti. 3) Vanhempien tukemiseen vanhempiä Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujat kaipasivat uusia työmenetelmiä ja -välineitä. Heidän näkemys oli, että 4) lapsilähtöisen työn tulisi

lujittua ja lapsilähtöisiä työkäytäntöjä sekä -menetelmiä ja -välineitä tulee kehittää. Lastensuojelutyössä tulee vahvistua edelleen 5) sekä lasten että vanhempien osallistuminen ja osallisuus. Lasten ja vanhempien osallisuus tulee todentua koko asiakasprosessissa, myös prosessin dokumentoinnissa. Kehittämistoimenpiteitä tulee kohdentaa myös 6) monialaiseen ja -ammattilliseen verkostotyöhön kuten myös työparityöhön. Lisäksi 7) lastensuojelutyön näkyväksi tekemiseen ja vaikutusten sekä vaikuttavuuden osoittamiseen tarvitaan uusia työmenetelmiä ja -välineitä.

Kohti näyttöön perustuvaa ammatillista käytäntöä julkaisussa (Korteniemi & Borg 2012) todetaan, että sosiaalihuollossa vaikuttavat työkäytännöt voivat perustua määrällisen tai laadullisen tutkimuksen tuloksiin sekä kokemukseen perustuvaan tietoon. Kun työntekijä käyttää näyttöön perustuvia työkäytäntöjä hänen tulee soveltaa niitä ottaen huomioon asiakkaan arvot, näkemykset ja toimintamahdollisuudet. (Korteniemi & Borg 2012, 8, 10–11.) Lastensuojelutyön haasteena on näyttöön perustuvien ammatillisten käytäntöjen jatkuva kehittäminen ja niiden soveltava käyttö asiakastyötilanteissa.

11 AMMATILLINEN KEHITTYMINEN ERIKOISTUMISKOULUTUKSESSA

Sosiaalihuollon ammattihenkilö, esimerkiksi lastensuojelutyössä toimiva, on velvollinen ylläpitämään ja kehittämään ammattitaitoaan. Työnantajan tulee rakentaa edellytykset siihen, että ammattihenkilö saa työhön perehdytyksen, ja että hän voi osallistua ammattitaitonsa kehittämiseksi tarpeelliseen täydennyskoulutukseen. (L 817/2015, 5§.)

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksessa ammatillisen osaamisen arviointi käynnistyi jo ennen ensimmäistä lähityöskentelypäivää. Osallistujat arvioivat koulutuksen alussa, ensimmäisen opintojakson ennako-oppimistehtävässä ammatillisen osaamisensa nykytilaa ja kehittämistarpeita. Koulutuksen alussa tekemäänsä arvioon he palasivat koulutuksen päättyessä. Koulutuksen lopussa tehtiin portfolio. Portfoliossa he tarkastelivat noin yhdeksän kuukautta aikaisemmin ammatillisesta osaamisestaan tekemäänsä arvioita. He tekivät ammatillisen osaamisensa ytimistä ja kehittämistarpeista uuden arvion. Erikoistumiskoulutuksen päättyessä osallistujat vastasivat myös kyselyyn, jossa he arvoivat, miten koulutus oli edistänyt ammatillisen osaamisen kehittämistä.

11.1 Osallistujien näkemyksiä ammatillisen osaamisen kehittymisestä

Lastensuojelun avohuollossa työskennelleiden näkemykset

Lasten oikeuksien yleissopimus (A 60/199), *lastensuojelulaki* (L 417/2007) ja lastensuojelun *laatusuositus* (Lavikainen ym. 2014) antoivat avohuollossa työskennelleistä peruslähtökohdat lastensuojelutyöhön. He korostivat lapsen edun toteutumista sekä lapsen oikeutta erityiseen huolenpitoon ja suojeluun sekä turvalliseen ja virikkeelliseen kasvuympäristöön kuvatessaan lastensuojelutyön ytimiä. He painottivat lapsilähtöisyyden ja lapsen osallisuuden edistämisen merkitystä.

”Näkemykseni hyvästä lastensuojelutyöstä pohjautuu sosiaali- ja terveysministeriön (2014) julkaisemaan lastensuojelun laatusuositukseen, joka nostaa lapsen työskentelyn keskiöön. Mielestäni laadullisesti hyvässä lastensuojelutyössä toteu-

tuu sekä lastensuojelulaki että näkemys lapsesta työskentelyn keskiössä, sekä lapsen osallisuus häntä koskevissa asioissa ja dialoginen vuorovaikutus.” (3, VIIA)

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus käynnisti osallistujissa pohdinnan työn perusteista, kuten **arvoista** ja **etiikasta**. He pohtivat arvojen ja etiikan toteutumista lastensuojelutyössä ja sen muuttuvissa toimintaympäristöissä. He totesivat, että lastensuojelutyötä tehdään jännitteisessä kentässä, jossa työntekijän kokemus asemastaan työyhteisössä ja työssä selviytymisessä eivät tue parhaalla mahdollisella tavalla asiakastyön tekemistä.

”Suurin erikoistumisopintojen aikana syntynyt kysymys on ollut se, toteutuvatko sosiaalityön ideat, arvot, pyrkimykset, tavoitteet työyhteisössä ja organisaatiossa. Teemme muutosta tukevaa työtä alati muuttuvassa ympäristössä. Ovatko organisaatiot ja toimintakäytännöt työtä ja työntekijöiden hyvinvointia tukevia? ... Miten tuemme asiakkaita muutoksessa, jos työntekijät itse eivät koe selviytävänsä muutoksessa? ... Entä miten vahvistamme asiakkaiden osallisuutta, mikäli työntekijöinä koemme, että emme tule kuulluiksi, emmekä kykene vaikuttamaan?” (7, VIIA)

Hakeutuminen lastensuojelutyön erikoistumiskoulutukseen perustui tyypillisesti tarpeeseen lisätä ja syventää **tiedollista osaamista**. Erikoistujilla oli halu vahvistaa lastensuojelutyön tietoperustaansa ajankohtaisella tiedolla. Avohuollossa työskennellyt kirjoitti tarpeesta ”päivittää kovalevy”, saada uutta tietoa ja uusia ajattelutapoja ja näkökulmia.

”Lähdin mukaan Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutukseen, koska halusin saada uusia ajattelutapoja, uutta tietoa ja selventääkseni ajatuksiani ja syventääkseni osaamistani, jotta jaksaisin tehdä innokkaana työntekijänä sosiaalialan työtä jatkossakin. ... Lähdin Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutukseen, koska halusin saada uusia näkökulmia työhön ja halusin haastaa itseäni menemällä mukavuusalueen ulkopuolelle. ... Minusta tuntui, että tarvitsen uusia tuulia jaksaakseni paremmin tehdä työtäni.” (8, VIIA)

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistajat tarkastelivat oppimistehävissään ammatillisen osaamisen vahvuuksia ja kehittämistarpeita. Avohuollon työskennelleet pitivät **kohtaamisoaamista** ammatillisena vahvuutenaan. Kohtaamisoaamiseen sisältyi ajan ja tilan antaminen asiakkaalle ja hänen asioilleen.

”Työhön avohuollon ohjaajana kuuluu olennaisesti asiakkaan aito kohtaaminen ja kuunteleminen. Asiakkaan kertomus omasta tilanteestaan tai jostain tapahtumasta on olennainen lähtökohhta työskentelylle. Asiakkaan pitäminen oman elämänsä asiantuntijana antaa myös asiakkaalle mahdollisuuden aidosti osallistua omaan elämäänsä liittyviin asioihin. Kohtaamisissa tärkeintä on olla työntekijänä oma itsensä. ... Samalle viivalle asettuminen asiakkaan kanssa ja ajatus siitä, että ongelmia ratkotaan yhdessä työparina auttaa luottamussuhteen rakentamisessa.” (4, VIIA)

Kohtaamisosaamiseen linkittyi **vuorovaikutus-** ja **yhteistyöosaaminen**. Työntekijä ja asiakas rakentavat arvostukseen ja kunnioitukseen sekä luottamukseen perustuvaa vuorovaikutus- ja yhteistyösuhdetta. Avohuollossa työskennelleet käyttivät ilmaisuja ”*empaattinen vuorovaikutussuhde*” ja ”*turvallinen vuorovaikutussuhde*”. Vuorovaikutus- ja yhteistyöosaamiseen liittyviä vahvuuksia kuvatessaan he käyttivät myös ilmaisuja ”*suora puhe*”, ”*rohkeus ottaa puheeksi vaikeat asiat*” ja ”*uskallan nostaa asioita esille*”. Olennaista oli, että työntekijä ja asiakas vuorovaikutus- ja yhteistyötilanteissa kuuntelevat ja kuulevat toisiaan.

Kohtaamis- sekä vuorovaikutus- ja yhteistyöosaamiseen kuului **tilanteiden lukutaito**. Asiakastyötilanteissa työntekijä ei piiloudu ammatillisen roolin taakse. Hän **ottaa huomioon asiakkaan ainutkertaisuuden** sekä **yksilölliset palveluiden** sekä **avun** ja **tuen tarpeet**. Avohuollon työntekijöiden mukaan, he pyrkivät ”*muutostarpeiden hahmottamiseen lapsesta ja perheestä käsin*”. Työntekijä etsii asiakkaan kanssa ”*punaista lankaa*” ja ”*tarttumapintoja*”, joiden avulla asiakas voi edetä elämäntilanteessaan. Työntekijä pyrkii myös aistimaan asiakastyötilanteen ilmapiiriä.

Lapsi oli työn keskiössä, kun avohuollossa työskennelleet kuvasivat työtään. He halusivat tehdä työtään **lapsilähtöisesti**. He kirjoittivat lapsen kohtaamisesta, lapsen kuulemisesta, lapsen kokemusten tavoittamisesta ja lapsen näkemysten näkyväksi tekemisestä. Tarvittaessa lasten ja vanhempien kanssa työskentelevien tulee kyetä toimimaan niin lasten kuin vanhempien **asian** ja **edun ajajina** sekä **puolestapuhujina**.

”Lastensuojelun ammattilaisella on oltava rohkeutta puuttua, luoda yhdenvertaisia mahdollisuuksia, tarvittaessa toimia puolestapuhujana, asianajajana ja voimavaraistaa asiakasta. Ammattilainen kykenee tarkastelemaan tilannetta lapsen tai nuoren silmin ja työskentelemään myönteisen muutoksen aikaansaamiseksi.” (7, VIIA)

Avohuollossa työskennelleet pitivät sekä kohtaamis- että vuorovaikutus- ja yhteistyöosaamista ammatillisena vahvuutenaan. Ammatillisen osaamisen kehittämishaasteena he pitivät lapsen tarkempaa kuulemistä sekä lapsen kokemusten ja näkemysten vankempaa huomioon ottamista. He kirjoittivat lapsen ja nuoren palveluiden sekä avun ja tuen tarpeiden herkemmästä tunnistamisesta.

Työotettaan avohuollossa työskennelleet kuvasivat *ratkaisu-* ja *voimavara-lähtöiseksi*. He etsivät lapsen ja vanhempien kanssa yhdessä ratkaisuja erilaisiin elämäntilanteisiin sekä avun ja tuen tarpeisiin. He pyrkivät vahvistamaan lapsen ja vanhempien voimavaroja ja uskoa tulevaisuuteen. He kertoivat työssä nostavansa esiin asiakkaidensa vahvuuksia ja motivoivansa heitä etenemään kohti tavoitteiden mukaista muutosta.

”Työskentelyni tavoitteeksi nousi luottamuksen, tulevaisuuden uskon ja toivon elementin palauttaminen nuorten elämään. ... Työntekijän ja nuorten välille rakentunut luottamuksellinen suhde loi perustan muutostyölle, jonka tavoitteena oli auttaa nuoria kukoistamaan ja näkemään itsensä uudessa valossa. ... Parhaimmillaan lastensuojelu tukee lapsen ja nuoren identiteetin kehittymistä ja auttaa vastaamaan myönteisellä tavalla kysymyksiin: kuka minä olen ja minkälainen minä olen?” (2, VIIA)

Työllään avohuollossa työskennelleet pyrkivät edistämään lapsen ja vanhempien *pärjäämistä* ja *selviytymistä* arjessa ja elämässä. Työn tavoitteena oli lasten ja vanhempien *osallisuuden* lujittaminen. He halusivat kehittää osaamistaan siten, että kykenisivät lisäämään vahvemmin lapsen ja vanhempien osallisuutta työskentelyprosessin alusta alkaen.

”Lastensuojelussa on syvimmitään kyse siitä, mitä on tarjolla osattomuudesta osallisuuteen pääsemiseksi erityisissäkin tilanteissa niin, ettei lapsi jää osattomaksi huolenpidosta ja suojelusta ja että lapsen osallisuus huolenpitoon ja suojeluun toteutuu hänen osallisuuttaan kunnioittaen.” (2, VIIA)

Avohuollossa työskennelleet hallitsivat toiminta-alueensa *palvelujärjestelmän*. Lisäksi *palveluohjaus* ja *palvelujen koordinointi* sekä *monialaisissa* ja *-ammatillisissa verkostoissa* toimiminen olivat heidän osaamisen vahvuuksia. Monialaisissa ja -ammatillisissa verkostoissa he pyrkivät toimimaan siten, että eri toimijoiden voimavaroista hyödyn saajana on asiakas.

Monialaisissa ja -ammattillisissa verkostoissa toimiminen oli avohuollon työntekijöille vahvuuden ohella osaamisen kehittämishaaste. He kokivat konsultoivat työkäytännöt kehittämishaasteinaan erityisesti silloin, kun etsitään ratkaisuja lapsen ja perheen kohtaamaan akuuttiin kriisitilanteeseen nopealla tempolla.

Oman **työn hallinta** kuului avohuollossa työskentelevien ammattilaisiin vahvuuksiin. Työn hallintaan he yhdistivät oman työn rajaamisen ja paineensietokyvyn mutta myös rohkeuden myöntää osaamattomuutensa ja virheensä. Oman työn ja työkäytäntöjen kehittäminen oli heidän kommenteissaan tärkeä työhyvinvoinnin ja työmotivaation lähde. Avohuollossa työskennelleiden joukossa oli myös henkilöitä, jotka pitivät työajan käytön suunnittelua ja hallintaa kehittämishaasteenaan.

”Oma osaaminen rakentuu itsensä tuntemiselle, omien vahvuuksien ja persoonan tunnistamiselle, työhön sitoutumiselle, tehokkaalle ajankäytölle sekä työn ja vapaa-ajan tasapainolle. Pitää myös osata johtaa oman osaamistaan rakentavasti.” (6, VIIA)

Avohuollossa työskennelleiden mukaan lastensuojelutyötä tehtiin muutosten keskellä. He halusivat **kehittää ammatillista osaamistaan** voidakseen vasta osamisellaan muutoksiin.

”Aloin kokea, että työ on muuttunut vaikeammin hallittavaksi ja osaamiseni ei ollut riittävää tehtävän hoitamiseksi laadukkaasti. ... Päätin hakeutua lastensuojelun erikoistumiskoulutukseen vahvistamaan muuttuvassa ympäristössä vaadittavaa lastensuojelutyön osaamista.” (7, VIIA)

Ammattilaisena kehittyminen vaativassa työssä edellytti avohuollossa työskennelleistä jatkuvaa ammatillisen ajattelun ja toiminnan **reflektiota**. Avohuollossa työskennelleet halusivat vahvistaa tiedollisen ja käytännöllisen osaamisen sidosta. Lisäksi he toivoivat saavansa lisää rohkeutta ja työvälineitä kokeilevaan työtoteeseen, uusien työkäytäntöjen kokeiluun arjen työssä. Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus antoi osallistujille mahdollisuuden **teoria- ja tutkimustiedon** sekä **oman työn ja työkäytäntöjen peilaamiseen**.

”Opiskelu on ollut niin kokonaisvaltaista oman työn jatkuvaa arviointia, pohdintaa ja peilaamista teoriaa kirjallisuuden ja luentojen valossa. Ainakin minun työssäni on korostunut sen maadoittuminen käytäntöön vahvasti.” (2, VIIA)

Lastensuojelun ammatillisen osaamisen rakentuminen on pitkä ja jatkuva prosessi. Lastensuojelutyössä tarvittava ammatillinen osaaminen ei rakentunut avohuollossa työskennelleiden näkemyksen mukaan vain koulutuksen vaan **koulutuksen, työhistorian** ja **elämäkokemuksen** myötävaikutuksesta.

”Koen, että elämäkokemukseni on edesauttanut asiakkaiden tilanteiden ymmärtämisessä. Se, että omassa elämässä on kokenut esimerkiksi läheisten ihmisten menetyksiä ja muita elämään kuuluvia pienimuotoisia kriisejä sekä elänyt ystävien kriisien rinnalla, ovat auttaneet ymmärtämään useissa asiakastilanteissa. Aiemmat työpaikat niin lastensuojelun vastaanottokodissa kuin peruspalveluiden puolella ovat tuoneet oman osansa nykyiseen ammattitaitooni. Myös aiemmat koulutukseni ovat antaneet hyvää tieto- ja kokemuspohjaa toimia vaativassa lastensuojelutyön tehtävässä.” (8, VIIA)

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen päättyessä koulutuksen suorittaneet **luottivat ammatilliseen osaamiseensa**. He arvioivat, että heillä oli laaja ja monipuolinen mutta samalla syväallinen lastensuojelutyön osaaminen. Avohuollossa työskennelleet kertoivat tarkastelevansa työtään sekä lapsen ja vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön että ammattilaisten yhteistyömahdollisuuksien näkökulmista.

”Suurin oivallus koulutuksen aikana tapahtui oman näkemyksen laajenemisen suhteen. Putkinäkö omasta työnkuvasta ja arjen toimintaympäristöistä avautui laajakuvaan, josta on mahdollista tarkastella omaa työtä isommassa kokonaisuudessa.” (7, VIIA)

”Lastensuojelun työntekijän on oltava auttamistyön lisäksi valmis vaikuttamaan laajemmin koko yhteiskuntaan. Muutosten edistyminen on hidasta, ja se vaatii kärsivällisyyttä sekä pitkäjänteisyyttä, mutta epäkohdista hiljeneminen ja niiden hyväksyminen ei vie kenenkään tilannetta eteenpäin.” (4, VIIA)

Avohuollossa työskennellyt kuvasi ammatillisen osaamisen laajenemista ja syvenemistä Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen aikana muun muassa **yhteiskunnallisen ajattelun** vahvistumisella. Hän viittasi myös työntekijän tarpeeseen vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin.

Lastensuojelun sijaishuollossa työskennelleiden näkemykset

Lastensuojelussa työskentelevän tulee *havaita yhteiskunnalliset ilmiöt*, jotka heijastuvat lasten ja vanhempien, perheiden elämään ja palvelutarpeisiin. Hänen tulee olla tietoinen *palvelujärjestelmässä* tapahtuvista *muutoksista*. Havaitsemiansa ajankohtaisten ilmiöiden ja muutosten pohjalta lastensuojelun ammattilaisen tulee kehittää osaamistaan ja toimintaansa.

”Hyvä lastensuojelun ammattilainen on tietoinen yhteiskunnassa ja palvelujärjestelmässä tapahtuvista muutoksista ja ilmiöistä sekä niiden vaikutuksista lasten ja perheiden kanssa tehtävään työhön. ... Hyvä ammattilainen pystyy sopeutumaan muutokseen ja on valmis oppimaan uusia työmenetelmiä sekä auttamisen tapoja.” (15, VIIA)

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutukseen hakeutumisen pontimena moni sijaishuollossa työskennellyt mainitsi avohuollossa työskennelleiden tavoin halun laajentaa ja syventää *tiedollista osaamista*. Lastensuojelutyön tiedollisen osaamisen kehittäminen merkitsi heille *ammattillisen varmuuden* lujittumista. He halusivat vahvistaa myös *ammattillista identiteettiään*.

”Hakeuduini lastensuojelun erikoistumiskoulutukseen vahvistaakseni omaan ammatillista identiteettiäni sekä saadakseni ajantasaista tietoa siitä, mitä lastensuojelun kentällä on meneillään. ... Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen myötä olen saanut jäsenettyä erityisesti itselleni omaa osaamistani, ja kuva siitä, mitä todella työssäni teen, on selkeytynyt. Oma ammatillinen identiteettini on vahvistunut.” (15, VIIA)

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus tarjosi sijaishuollossa työskennelleille mahdollisuuden laajentaa ja syventää *tiedollista osaamistaan*. Ammattilaisen lastensuojelutyöstä omaksuman näkemyksen kriittinen tarkastelu suhteessa vii-meaikaiseen tutkimustietoon saattoi johtaa uusiin oivalluksiin.

”Tästä koulutuksesta (Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus) sain paljon uutta tietoa, mikä vahvisti omaa käsitystä. ... Syntyi myös useita oivalluksia ja myös pysähtymisen paikkoja. ... Oli ihana huomata, miten paljon jo asioita tiesi ja tietää, mutta myös huomata, miten paljon selkiyttää omaa työtä, kun on kunnolla pilkkonut asioita ja esimerkiksi omaa työorientaatiota.” (12, VIIA)

Sijaishuollossa työskennelleet olivat perehtyneet *lastensuojelulakiin* ja *lapsen edun toteuttamiseen*. He halusivat kuitenkin vahvistaa osaamistaan lainsäädännöstä ja palvelujärjestelmästä sekä lapsen edun toteutumisesta. He kirjoittivat muun muassa ”*lainsäädännön tilannekohtaisesta soveltamisesta*” ja ”*lasten oikeuksien tunnistamisesta*”.

Sijaishuollossa työskennellyt kuvasi työskentelyään ilmaisulla ”*arkilähtöinen työote*”. Hänellä oli vuosien kokemus siitä, mitä merkitsee arjen eläminen kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kanssa, mitä haasteita arjessa voi olla. Sijaishuoltoyksikön *hoito-* ja *kasvatustyö* oli sijaishuollossa työskennelleiden ammatillisen osaamisen vanhuusalue.

Lastensuojelun avohuollossa työskennelleiden tavoin sijaishuollossa työskennelleet kertoivat asiakkaiden *kohtaamiseen* sekä *vuorovaikutus-* ja *yhteistyösuhteen rakentamiseen* liittyvästä ammatillisesta osaamisesta. He kirjoittivat oman toiminnan joustavasta muuttamisesta tilanteeseen sopivaksi. Tilanteen mukainen työskentely merkitsi muun muassa herkkyyttä tunnistaa ja ottaa huomioon toisen ihmisen vireystila ja tunteet. Sijaishuollossa työskennelleet kirjoittivat sekä lapsen että vanhempien mutta myös työntekijän oman vireystilan ja tunteiden tunnistamisesta. He korostivat lapsen ja vanhempien *osallisuuden* mahdollistamista erilaisissa asiakastyötilanteissa.

”Nyt osallisuus, arkilähtöisyys ja vuorovaikutusosaaminen limittyvät mielestäni osittain yhteneviksi aihealueiksi. Olen löytänyt myös erilaisia työkäytäntöjä, joilla voin edistää niiden toteutumista työssäni.” (11, VIIA)

Sijaishuollossa työskennelleet käyttivät vuorovaikutus- ja yhteistyöosaamisen ohessa ilmaisua *neuvotteluosaaminen*. Neuvotteluosaamisen he liittivät erityisesti vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen rakentamiseen lapsen vanhempien ja heidän läheisten kanssa. Neuvotteluosaamiseen he sisällyttivät rohkeuden ottaa vaikeita asioita yhteiseen keskusteluun rakentavalla tavalla. Sijaishuollossa työskentelevät totesivat, että neuvottelutilanteissa tavoitteena on ratkaisujen löytäminen ongelmiin ja asiakkaan voimavarojen lisääminen.

Kuten lastensuojelun avohuollossa myös sijaishuollossa työskennelleet pitivät *monialaisissa* ja *-ammatillisissa verkostoissa* työskentelyä osaamisensa vahvuutena. Ammatillista osaamistaan sijaishuollossa työskentelevät halusivat kehittää ”*moniäänisen näkökulman*” tavoittamisessa lapsen ja vanhempien elämäntilanteesta.

Ammatilliseen osaamiseen sisältyy se, että työntekijä tuntee osaamisensa vahvuudet ja kehittämishaasteet. Hän kykenee rajaamaan työtään osaamisensa

huomioon ottaen. Tällöin hänellä on edellytykset työkäytäntöjen asiakas- ja tilannelähtöiseen soveltamiseen mutta myös uusiin työkäytäntöihin perehtymiseen. Erilaisiin työkäytäntöihin perehtymistä, oman työkalupakkinsa laajentamista sijaishuollossa työskennelleet pitivät ammatillisen osaamisensa kehittämiskohteena.

Ammatillisen osaamisen sijaishuollossa työskennelleet totesivat muodostuvan sekä *koulutuksen* että *työkokemuksen* myötä. Ammatillista osaamista tulee *reflektoida* ja kehittää kaiken aikaa.

”Tämän koulutuksen myötä olen saanut valtavasti tietoa ja taitoa lastensuojelutyön osaamiseen. Osaaminen ja asiantuntijuus näkyy ammatillisena kasvuna ja varmuutena. Asiantuntijuus kasvaa käytännön työssä, jonne olen aktiivisesti vienyt osaamistani. ... Oma kehittämistyö rakentuu siitä, että tieto lisääntyy koulutuksen ja toimintaympäristön kautta.” (13, VIIA)

Työyhteisön ja *työryhmän* merkitys on suuri ammatillisessa kasvussa ja kehitymisessä. Kollegat olivat sijaishuollossa työskennelleille ammatillinen vertaisryhmä, jossa oli mahdollista käydä reflektiivistä keskustelua asiakastyössä kohdatuista kysymyksistä ja tilanteista, työkäytäntöjen toimivuudesta sekä ammatillisesta osaamisesta.

”Lastensuojelutyö on erityistä työtä, joka vaatii vahvaa ammatillista osaamista, vahvoja tiimirakenteita, riittäviä resursseja ja henkisiä voimavaroja. ...Kriittistä tarkastelua ja asioiden kyseenalaistamista positiivisella tavalla toivoisin myös olevan enemmän työyhteisössäni. On tärkeää, että koko työyhteisön tapoja toimia tarkastellaan ajoittain kriittisesti, helposti yhteisöihin jää elämään käytänteitä, joille ei löydy mitään järkevää perustetta, toimitaan automaattisesti niin kuin aina on toimittu.” (15, VIIA)

Sijaishuollossa työskennelleet kirjoittivat ammatillisen osaamisen jäsentämisen ja kehittämisen tarpeesta sekä ammatillisen osaamisen ja työssä jaksamisen suhteesta. Ammatillinen osaaminen tukee *työssä jaksamista*. Lastensuojelun uuteen tietoainekseen perehtyminen ja sen pohjalta työkäytäntöjen arviointi ja kehittäminen auttoivat hyvän työvireen ylläpitämisessä. Kokemus työssä selviytymisestä ja onnistumisesta lujittivat sijaishuollossa työskennelleistä työmotivaatiota ja työssä jaksamista.

”Osaamisella on suuri merkitys työssä pärjäämiselle. Onnistumisen ilot antavat lisää motivaatiota ja kannattelevat työssäni eteenpäin. Paitsi, että osaami-

sellani on suuri merkitys itselleni, uskon tämän näkyvän myös koko työyhteisön etuna. ... Etenen pienin askelin hyviä käytäntöjä asiakastyöhöni sovittaen.” (13, VIIA)

Sijaishuollossa työskennelleet toteisivat, että lastensuojelutyön tekemiseen tulee olla sisäinen tahtotila. Työhyvinvoinnin ylläpitäminen ja sen edistäminen olivat sijaishuollossa työskennelleille ammatillinen haaste. He halusivat rohkaistua myös ammatillisen osaamisen kehittämistarpeiden kuvaamisessa, esiin tuomisessa.

11.2 Ammatillisen osaamisen syventyminen ja ammatillisuuden vahvistuminen

Lastensuojelun työntekijän tulee tiedostaa ammatilliset ja henkilökohtaiset lähtökohdansa lastensuojelutyön tekemisessä ja arvioida osaamisensa kehittämistarpeita (Petrelius ym. 2016, 21). Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus tarjosi osallistujille väylän ammatillisen osaamisen arviointiin ja kehittämiseen. Koulutuksen aikana he analysoivat omaa työtään, työkäytäntöjään ja ammatillista osaamistaan sekä näiden kehittämistarpeita.

Kyselyssä, johon Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujat vastasivat koulutuksen päättyessä, tiedusteltiin tärkeintä koulutuksessa opittua lastensuojelutyötä koskevaa oppia. Kuudessa vastauksessa viitattiin **oppimiseen** ja oman **osaamisen kehittämiseen**. Vastaaajista oli tärkeää, että lastensuojelutyön ammatillainen analysoi omaa työtään, työorientaatiotaan ja ammatillista osaamistaan sekä työn ja osaamisen kehittämistarpeita. Vastauksissa käytettiin ilmaisuja ”*jatkokuva osaamisen kehittämien*” ja ”*päivittäminen*”. Ammatillisen osaamiseksi lisäksi on ylläpidettävä työhyvinvointia (ks. liite 7).

”Lastensuojelu on todella rankkaa työtä. Omasta itsestään huolehtiminen tärkeää, tärkeintä!” (kysely)

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujien näkemys oli, että koulutus tuki heidän ammatillista kehittymistään. Heidän koulutukselle asettamat henkilökohtaiset tavoitteet toteutuivat, joskin henkilökohtaisten tavoitteiden toteutumisen arvioiminen oli vastaajille haastavaa. Tavallisesti he arvioivat, että koulutus lisäsi heidän mielenkiintoa lastensuojelutyötä kohtaan. (Taulukko 1)

TAULUKKO 1. Erikoistumiskoulutuksen osallistujien ammatillinen kehittyminen

Väittäjä Vastaajia 15	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä erimieltä	Jokseenkin erimieltä	Täysin erimieltä	Ei vastausta
Erikoistumiskoulutuksen sisällöt tukivat ammatillista kehittymistäni	10	3	0	0	0	2
Erikoistumiskoulutukselle asettamani henkilökohtaiset tavoitteet toteutuivat	6	4	0	1	0	4
Erikoistumiskoulutus lisäsi mielenkiintoani lastensuojelutyötä kohtaan	10	1	2	0	0	2

Kyselyyn sisältyi kysymys oman toiminnan muuttumisesta lastensuojelutyössä erikoistumiskoulutuksen aikana. Oman toiminnan muutosta vastaajat kuvasivat muun muassa ilmaisuilla ”*avoimempi suhtautuminen uusiin asioihin*” ja ”*uusia näkökulmia lastensuojelutyökentän työhön*”. Erikoistumiskoulutus *avasi ovia ammatilliseen uusiutumiseen*. Koulutuksen aikana myös *ammattillinen varmuus lisääntyi*. Tyypillistä oli, että vastaaja viittasi vastauksessaan lastensuojelutyön ja siinä vaadittavan ammatillisen osaamisen kehittämistarpeiden tunnistamiseen ja työn kehittämistarpeisiin tarttumiseen. Vastaajien *tahtotila osallistua* aktiivisesti niin *työn* kuin *ammattillisen osaamisen kehittämiseen* oli *vahvistunut* koulutuksen aikana.

”Koulutus on helpottanut haasteiden tunnistamista ja toiminnassa työn kehittämistä.” (kysely)

Oman toiminnan muuttumista lastensuojelun asiakastyössä kyselyn vastaajat kuvasivat *asiakslähtöisen työskentelyn lujittumisella*. He kertoivat esimerkiksi antavansa asiakkaalle enemmän aikaa työskentelytilanteissa, keskittyvänsä asiakkaan kuuntelemiseen ja pyrkivänsä esittämään asiakkaalle avoimia kysymyksiä.

”Aloin miettimään erilaisia tapoja kohdata lapsia, perheitä ja jopa sosiaalityöntekijää. Aina välillä pitää uudistaa itseään ja omia menetelmiä.” (kysely)

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus syvensi osallistujien ammatillista osaamista ja vahvisti heidän ammatillisuutta ja ammatillista varmuutta. Koulutus rohkaisi heitä uusien asiakastyön käytäntöjen kokeilemiseen ja kehittämistyöhön osallistumiseen.

Osaamista voi kuvata valmiutena yhdistellä tietoja ja taitoja luovasti, kykynä johtaa omaa työtään mutta myös kykynä toimia osana työryhmää siten, että osaa arvioida omaa työtään ja kehittää työtapojaan (Hätönen 2007, 12). Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujien näkemyksen mukaan koulutus tarjosi mahdollisuuden eritoten teoria- ja tutkimustiedon sekä oman työn ja työkäytäntöjen yhteyden tarkasteluun. Osallistujien ammatillisen osaamisen vahvuusalueet saivat lisävahvistusta koulutuksesta. Ammatillisen osaamisen vahvuusalueita olivat heidän arvionsa mukaan asiakastyössä 1) kohtaamisosaaminen, 2) vuoro-vaikutusosaaminen, 3) yhteistyöosaaminen, 4) palvelujärjestelmäosaaminen ja 5) monialainen ja -ammatillinen verkostotyöosaaminen. Asiakastyössä toimista he kuvasivat muun muassa ilmaisulla lapsilähtöinen, osallisuuden vahvistaminen, ratkaisulähtöinen ja voimavaralähtöinen. Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksessa heidän kuvansa ammatillisen osaamisen vahvuuksista mutta myös sen kehittämistarpeista jäsenyi ja selkeytyi.

12 ARVIO LASTENSUOJELUTYÖN ERIKOISTUMISKULUTUKSESTA

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujilta kerättiin sähköisellä kyselyllä (Webropol) palaute koulutuksen päättyessä. Kyselyn linkki lähetettiin koulutuksen osallistujille sähköpostilla. Kyselyssä oli yhdeksäntoista vastausvaihtoehtoa sisältänyttä väittämää sekä kuusi avointa kysymystä (ks. luku 3).

Erikoistumiskoulutuksen päättyessä osallistajat tekivät portfolion. Portfolion loppuun laatimassaan pohdinnassa he arvioivat, mikä Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksessa oli onnistunutta ja miten sitä tulisi kehittää.

12.1 Kesto ja lähityöskentelypäivien määrä

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus alkoi 31.8.2017 ja päättyi 18.5.2018. Koulutus toteutui yhden lukuvuoden, noin yhdeksän kuukauden aikana. Erikoistumiskoulutuksen osallistujista koulutuksen *kesto* oli *hyvä* (taulukko 2).

TAULUKKO 2. Arvio erikoistumiskoulutuksen kestosta

Väittämä Vastaajia 15	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä erimieltä	Jokseenkin erimieltä	Täysin erimieltä	Ei vastausta
Erikoistumiskoulutus oli kestoiltaan hyvä	11	2	0	0	0	2

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksessa oli yhteensä kolmetoista lähityöskentelypäivää (lähityöskentelypäivän kesto noin kahdeksan tuntia). Opintojaksoissa oli yksi tai kaksi lähityöskentelypäivää. Lähityöskentelypäiviä oli kuukauden tai puolentoista kuukauden välein. Lähityöskentelypäiviä oli tavallisesti kaksi peräkkäin. Erikoistumiskoulutuksen osallistujista *lähityöskentelypäivien määrä* ja *jaksotus* olivat *hyvät* (taulukko 3).

TAULUKKO 3. Lähityöskentelypäivien määrä ja jaksotus

Väittäjä Vastaajia 15	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä erimieltä	Jokseenkin erimieltä	Täysin erimieltä	Ei vastausta
Erikoistumis- koulutuksen lähityöskentely- päivien määrä oli hyvä	10	2	0	0	0	3
Erikoistumis- koulutuksen lähityöskentely- päivien jaksotus (aikataulu) oli hyvä	10	3	0	0	0	2

Myös osallistujien portfolioihin kirjoittaman palautteen mukaan lähityöskentelypäivien rytmitys oli toimiva. Lähityöskentelypäivien välillä oli pidempi tauko esimerkiksi joulun ja vuodenvaihteen sekä talvilomien aikaan. Lähityöskentelypäivien jaksotus lukuvuoden aikana edellytti osallistujista pidempien taukojen osalta uudelleenjärjestelyjä.

”Haasteenani oli lähipäivien ja tehtävien osalta muutamit pidemmät tauot. Sen jälkeen oli vaikeampaa taas aloittaa tehtävien tekoa. Niinpä jos saisin vaikuttaa, niin seuraavassa erikoistumiskoulutuksessa lähipäiviä olisi tasaisesti myös joulukuussa ja helmikuussa.” (8, VIIA)

12.2 Tilat ja puitteet

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus järjestettiin Diakonia-ammattikorkeakoulun Helsingin kampuksella. Lähityöskentelypäiviin varattiin aina sama luokkahuone. Luokkahuoneessa oli riittävästi tilaa erilaiseen työskentelyyn. Asiantuntijaluentoja seuraamista varten luokkahuoneessa järjestettiin työpöydät puolikaareen. Puolikaareessa sekä luennon seuraaminen että keskustelu luennosta oli luontevaa. Samassa tilassa oli myös muodoltaan pyöreät pöydät, joihin siirryttiin tekemään ryhmitöitä ja pitämään ”porinoita”. Tilassa oli kolme suurta näyttöä (screeniä), joilta saattoi seurata etäyhteyksin järjestettyjä asiantuntija-alustuksia (Adobe Connect Pro). Erikoistumiskoulutuksen osallistajat arvioivat **tilat** ja muut puitteet **hyviksi** (taulukko 4). Portfolioonsa osallistuja oli kirjoittanut: *”Hyvät ja helposti saavutettavat tilat lähipäivien työskentelyyn.”*

TAULUKKO 4. Arvio tiloista ja muista puitteista

Väittäjä Vastaajia 15	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä erimieltä	Jokseenkin erimieltä	Täysin erimieltä	Ei vastausta
Erikoistumis- koulutuksen järjestelyt olivat hyviä (tilat, puitteet ym.)	8	5	0	0	0	2

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus oli Diakonia-, Hämeen, Turun ja Vaasan ammattikorkeakoulujen sekä Yrkeshögskolan Novian yhteistoteutus. Osa lähityöskentelypäivien asiantuntijaluennoista toteutui viiden ammattikorkeakoulun välillä samanaikaisesti, etäyhteyksin (Adobe Connect Pro). Portfolioissa osallistujat kommentoivat, että *etäyhteydellä toteutetun luennon seuraaminen* saattoi *haastaa* osallistujan *keskittymiskyvyn*. Etäyhteys vaikutti myös luennoitsijan ja osallistujan väliseen vuorovaikutukseen.

”Lähipäivissä ainoa miinus oli se, jos luento oli toisessa kaupungissa ja sitä täytyi seurata screenin kautta. Äänentoisto ja kuva olivat monesti epäselviä, jolloin tarkkaavaisuus oli herkässä herpaantua.” (4, VIIA)

”Itselleni on vaikeaa seurata etäluentoja, huomaisin, että minä tarvitsen vuorovaikutuksen syntyymiseen sen, että luennoitsija on läsnä, tällöin on minun myös helpompi ottaa vastaan uutta tietoa ja asiaa.” (15, VIIA)

12.3 Verkko-oppimisympäristö ja tiedotus

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksessa käytettiin Moodlerooms-verkko-oppimisympäristöä. Verkko-oppimisympäristössä oli oma tila erikoistumiskoulutuksen seitsemällä opintojaksolla. Opintojaksokohtaisissa verkko-oppimistiloissa oli tiedot muun muassa opintojakson aikataulusta ja toteutuspaikasta, osaamista-voitteista ja -sisällöistä, oppimistehtävistä sekä suositelluista tutkimuksista, kirjoista ja muusta materiaalista. Kirjalliset oppimistehtävät palautettiin opintojakson verkko-oppimistilaan, jossa ne myös arvioitiin. Opintojakson verkko-oppimistilassa osallistujilla oli mahdollisuus esittää kysymyksiä ja esimerkiksi antaa vinkkejä muille osallistujille mielenkiintoisista lähdeeteoksista, jotka eivät sisältyneet suositeltuun materiaaliin. *Verkko-oppimisympäristö edisti* osallistujista *koulutuksen*

suorittamista (taulukko 5). Portfolioihin kirjoitettujen kommenttien perusteella opintojaksojen verkko-oppimistilat olivat rakenteeltaan selkeitä ja helppokäyttöisiä: ”*Moodlessa oleva kurssialusta oli helppokäyttöinen ja sisällöltään selkeä.*”

TAULUKKO 5. Arvio verkko-oppimisympäristöstä

Väittäjä Vastaajia 15	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä erimieltä	Jokseenkin erimieltä	Täysin erimieltä	Ei vastausta
Erikoistumis- koulutuksen verkkoympäristö (Moodlerooms) edisti koulutuksen suorittamista	7	5	0	1	0	2

Tiedotuksessa, esimerkiksi tiedon välittämisessä opintojaksojen lähityöskentelypäivien aikataulusta ja sisällöstä, käytettiin sekä verkko-oppimisympäristöä että sähköpostia. *Tiedotus* oli portfolioiden kirjausten perusteella koulutuksen osallistujista *ajantasaista* ja *riittävää*.

”Tiedotus sähköpostitse toimi erittäin hyvin ja tietoa tuli riittävästi ajoissa. Jos oli kysyttävää, niin opettaja vastasi todella ripeästi sähköpostiviesteihin.” (11, VIIA)

12.4 Rakenne ja sisällöt

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus eteni prosessina, jossa opintojaksot seurasivat kronologisesti toisiaan. Opintojakson päätyttyä seuraava opintojakso alkoi. Portfolioissaan koulutuksen osallistujat luonnehtivat *koulutusta kokonaisuutena onnistuneeksi*. Tyypillistä oli, että he käyttivät koulutusta kuvatessaan ilmaisuja ”*onnistunut rakenne*”, ”*koko paketti hyvin koottu*” ja ”*tiivis*” mutta myös ”*joustava*”.

Käyttämällään ilmaisulla ”*joustava*” osallistujat viittasivat mahdollisuuteen suorittaa erikoistumiskoulutus työn ohessa ja mahdollisuuteen tarkastella erikoistumiskoulutuksen osaamissisältöjä suhteessa omaan työhön esimerkiksi oppimistehtävissä. Koulutuksen ja työn välillä oli selkeä yhteys.

”Olemme käyneet läpi hyvin laajasti eri aihealueita ja sitä kautta olen koko koulutuksen ajan peilannut saamaani tietoa työhöni.” (8, VIIA)

Erikoistumiskoulutuksen sisällölliset teemat kattoivat lastensuojelutyön erilaiset työalueet. Koulutuksessa käsiteltiin sekä lastensuojelun ehkäisevän työn että avo- ja sijaishuollon sisällöllisiä teemoja. **Koulutuksen sisältö** oli osallistujien portfolioiden kirjausten perusteella *hyvä* ja *ajankohtainen*.

”Koulutuksen sisältö oli rakennettu siten, että se antaa tämän hetken päivitetyn tiedon lastensuojelutyöstä ja sen eri tehtäväalueista.” (13, VIIA)

Erikoistumiskoulutuksen osallistujat arvoivat kyselyn avoimessa kysymyksessä, mikä erikoistumiskoulutuksessa oli parasta. Vastausten perusteella tärkeitä sisällöllisiä teemoja koulutuksessa olivat lapsilähtöiseen työskentelyyn, lapsen ja vanhempien kohtaamiseen ja vuorovaikutussuhteen luomiseen, heidän osallisuutensa vahvistamiseen sekä kaikki lastensuojelun asiakastyön menetelmiin liittyvät teemat.

Lisäksi erikoistumiskoulutuksen osallistujilta kirjasivat kyselyn avoimeen kysymykseen asiakokonaisuuksia ja teemoja, joita erikoistumiskoulutuksessa olisi pitänyt käsitellä enemmän ja laajemmin. Neljä vastaajaa esittivät, että koulutuksessa olisi pitänyt käsitellä laajemmin sekä lähisuhde- ja perheväkivallan estämiseen liittyvää työtä että väkivaltaisten tekojen kohteeksi joutuneiden parissa tehtävää työtä. Kaksi vastaajaa viittasivat lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen ja kaltoinkohteluun puuttumisen keinojen laajempaan tarkasteluun. Vastaavasti kaksi vastaajaa kirjoittivat lastensuojelutyön osana tehtävän kriisi- ja traumatyön laajemmasta tarkastelusta. Lisäksi kaksi totesivat, että lastensuojelun perhetyön ja vanhempien osallisuuden edistämiseen tähtäävää työtä olisi pitänyt tarkastella laajemmin.

Erikoistumiskoulutuksen osallistujien arvio oli, että koulutuksen **sisällöt vastasivat työelämän tarpeisiin**, ja että he olivat pystyneet käyttämään koulutuksen sisältöjä työssään (taulukko 6).

TAULUKKO 6. Erikoistumiskoulutuksen osaamissisältöjen työelämävastaavuus

Väittäjä Vastaaajia 15	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä erimieltä	Jokseenkin erimieltä	Täysin erimieltä	Ei vastausta
Erikoistumis- koulutuksen sisällöt vastasivat työelämän tarpeita	6	7	0	0	0	2
Olen pystynyt hyödyntämään erikoistumis- koulutuksessa käsitellyjä asioita työssäni	9	4	0	0	0	2

Lastensuojelun erikoistumiskoulutus toteutui yhden lukuvuoden aikana. Koulutuksen tiiviistä toteutusperiodista johtuen osallistujat toteisivat portfolioissaan, että he palaavat koulutuksen aikana syntyneisiin ajatuksiin ja ideoihin koulutuksen päätyttyä. Koulutuksen lopussa tehty portfolio mahdollisti heidän toteamusten mukaan syntyneisiin ajatuksiin ja ideoihin palaamisen.

”Jotenkin sen verran tiivis vuosi on ollut, että uskon ja toivon kunnan ajatus-työn ja kehittämisen lähtevän liikkeelle, kun tulee enemmän ’tyhjää’ tilaa ajatuksille. Osaa oppimistehtävien ideoista olen jo pystynyt viemään työryhmääni ja olen heitä aika ajoin haastanut mukaan pohdintaan, mitä tehtävissä tai lähiopetuspäivissä on teemoina noussut. ... Uskon ajatusprosessien eteenpäin vievään voimaan, joten jossain vaiheessa voin käyttää portfolioa omana työkalupakkina ja ottaa esille asioita, joita vien tarkemmin ja syvemmin työryhmääni.” (12, VIIA)

12.5 Opettajat, opetus, luennot ja lähityöskentelypäivät

Diakonia-ammattikorkeakoulu nimesi Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutukselle yliopettajan, joka vastasi erikoistumiskoulutuksesta. Yliopettaja osallistui koulutuksen kaikkiin lähityöskentelypäiviin. Hän osallistui myös koulutuksen kaikkien oppimistehtävien arviointiin. Yliopettajan lisäksi Diakonia-ammattikorkeakoulun opetushenkilöstöstä kaksi lehtoria osallistuivat koulutuksen

suunnitteluun ja toteutukseen. Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen toteutuksessa oli mukana asiantuntijoita myös Diakonia-ammattikorkeakoulun ulkopuolelta (ks. Liite 4). Osallistujista erikoistumiskoulutuksen *opettajat*, *opetus* ja *luennot* olivat *hyviä* (taulukko 7).

TAULUKKO 7. Erikoistumiskoulutuksen opettajat, opetus ja luennot

Väittäjä Vastaajia 15	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä erimieltä	Jokseenkin erimieltä	Täysin erimieltä	Ei vastausta
Erikoistumiskoulutuksen opettajat olivat hyviä	10	3	0	0	0	2
Erikoistumiskoulutuksen opetus oli hyvää	10	3	0	0	0	2
Erikoistumiskoulutuksen teoriaopetuksen sisällöt (luennot) olivat hyvät	7	5	0	0	0	3

Kyselyyn vastanneet kuvasivat lähityöskentelypäivien ilmapiiriä sanoilla ”*kannustava*” ja ”*positiivinen*” sekä ”*rento*” ja ”*ystävällinen*” sekä ”*aurinkoinen*”. ***Lähityöskentelypäivien ilmapiiri edisti opiskelua ja oppimista.***

”Kannustava ja ystävällinen ilmapiiri, joka edesauttoi saamaan koulutuksesta paremmin irti asioita.” (kysely)

Kun kyselyssä vastaajilta tiedusteltiin avoimella kysymyksellä, mikä Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksessa oli parasta, sisältyi vastaukseen tavallisesti yksi sana ”*luennot*”. Luentoja kuvattiin ilmaisuilla ”*huolella valitut aiheet*”, ”*ajankohittaiset aiheet*” ja ”*monipuoliset aiheet*” sekä ”*työelämälähtöisyys*”. Luennoitsijoita pidettiin asiansa tuntevina.

Portfolioissa koulutuksen osallistujat kommentoivat, että lähityöskentelypäivissä oli heille tuttuja mutta myös uusia aiheita. *Lähityöskentelypäivien aiheet* olivat heistä kuitenkin *tarpeellisia*, sillä ne antoivat aineksia kokonaiskuvan rakentamiseen lastensuojelutyöstä.

”Ajankohtaiset ja tarpeenmukaiset aiheet ... Linkittäminen ruohonjuuritasolta päättäjien korkeudelle, meneillään oleviin hankkeisiin, hallituksen tavoitteisiin ... Kokonaisvaltaisen ymmärryksen lisääntyminen.” (7, VIIA)

”Paljon luennoissa oli tuttuja asioita, mutta koin kuitenkin luennot antoisiksi. Toki sain useista luennoista paljon uutta tietoa, pohdittavaa ja pureskeltavaa. ... Luentojen kautta tietopohjani niin lastensuojelun teoria- ja tutkimustiedon saralta on kasvanut sekä ymmärrys, missä kaikkialla ja miten lastensuojelutyötä tehdään, on laajentunut.” (15, VIIA)

Lähityöskentelypäivissä oli sekä tutkijaorientaation että käytäntöorientaation omanneita asiantuntijoita luennoitsijoina. Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmasta (LAPE) oli useita asiantuntijoita mukana luennoitsijoina, mikä osallistujista oli hyvä ratkaisu.

”On ollut myös mielenkiintoista kuulla monipuolisia luentoja, niin tutkimus kuin aivan käytännön työntekijöiden kanssa.” (15, VIIA)

”Huolellisesti valitut ja ammattitaitoiset asiantuntijaluennoitsijat, olin vaikuttanut etenkin siitä, miten paljon LAPE-hankkeen asiantuntijoita saatiin paikalle.” (11, VIIA)

Lähityöskentelypäivien asiantuntijaluennoista osallistujat saivat teoreettisia ja tutkittuun tietoon perustuvia mutta myös käytännön kokemukseen pohjaavia aineksia lastensuojelutyötä koskevien näkemystensä työstämiseen.

”Koulutuksen eri opintojaksot tuntuivat vastaavan ajatuksiani siitä, mikä tässä työssä on tärkeitä. Miten teoria tukee käytännön työtä, miten kohdata epätäydellisyyttä, miten minä työntekijänä osaan tukea ja ohjata perheitä kriisitilanteissa, miten ymmärrän koko asiakasprosessin, miten eri menetelmät voivat auttaa perheitä, ja miten luon luottamusta perheeseen sekä rakennan läpinäkyvyyttä dokumentoinnin avulla. Isoja kysymyksiä heräsi.” (9, VIIA)

12.6 Vertaisryhmätyöskentely ja osallistujien verkostoituminen

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksessa oli lähityöskentelypäivien välillä vertaisryhmätapaamisia (kuvio 2). Vertaisoppimisryhmätapaamisia oli koulutuksen aikana viisi. Tapaamiset olivat alkuillasta. Ne kestivät noin kaksi tuntia. Vertaisoppimisryhmätapaamisissa osallistujien oli mahdollisuus olla mukana joko paikan päällä tai etäyhteydellä (Adobe Connect Pro).

KUVIO 2. Erikoistumiskoulutuksen lähityöskentelypäivät ja vertaisryhmätapaamiset

Vertaisryhmätapaamisten ajateltiin tukevan opiskeluprosessiin kiinnittymistä ja toimivan osallistujien yhteiskeskustelun- ja -kehittämisen foorumina. *Vertaisryhmätapaamisten järjestämisessä ei onnistuttu* parhaalla mahdollisella tavalla. Erikoistumiskoulutuksen osallistujat eivät olleet vakuuttuneita niiden tarpeellisuudesta (ks. taulukko 8.)

TAULUKKO 8. Erikoistumiskoulutuksen vertaisryhmätyöskentely

Väittämä	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä erimieltä	Jokseenkin erimieltä	Täysin erimieltä	Ei vastausta
Vastaajia 15						
Erikoistumiskoulutuksen vertaisryhmätyöskentelyt olivat hyviä	4	7	0	2	0	2

Portfolioiden toteamusten perusteella yksittäiseen, lyhyeen tapaamiseen ajan varaaaminen ja tapaamiseen keskittyminen työviikon aikana ja työpäivän jälkeen oli erikoistumiskoulutukseen osallistuneista haastavaa.

”Alueryhmän tapaamiset arki-iltoina tuntuivat välillä työviikon aikana raskailta.” (4, VIIA)

”Työnohjaukselliset illat olivat minulle aikataullisesti haastavia, ja niiden sisältökin oli jotakin muuta kuin olin ajatellut. Olin kuvitellut niiden sisältävän ryhmän yhteistä keskustelua ja pohdintaa opintojen teemoista.” (15, VIIA)

Kyselyn vastauksissa mainittiin kuitenkin monesti vertaisryhmä, kun vastaajia pyydettiin arvioimaan, mikä erikoistumiskoulutuksessa oli parasta. Vastauksissa vertaisryhmään viitattiin napakoilla toteamuksilla ”hyvä ryhmä” ja ”hyvä opiskeluporukka” ja yksittäisillä sanalla ”vertaisuus” ja ”vertaisasiantuntijuus”. Vastauksista löytyi myös toteamuksia ”yhdessä tiedon jakaminen”. Osallistujille lähityöskentelypäivät ja vertaisryhmätapaamiset antoivat mahdollisuuden jakaa kokemuksia lastensuojelutyöstä ja hyväksi koettuja vinkkejä lastensuojelutyön tekemiseen.

Kyselyssä vastaajilta kartoitettiin avoimella kysymyksellä erikoistumiskoulutuksen muutos- ja kehittämistarpeita. Vastaukset vahvistivat näkemystä, että vertaisten yhteinen työskentely oli tärkeää. Kolme vastaajaa totesivat, että koulutuksessa tulisi varata enemmän aikaa osallistujien yhteiselle työskentelylle. Vastauksissa viitattiin vertaistyöskentelypäiviin eli lähityöskentelypäiviin.

”Vertaistyöskentelypäivässä voisi miettiä vielä enemmän omia töitä (ryhmän) ja omissa töissä ilmenneitä omituisuuksia/vahvuuksia ja voisi jakaa ryhmän kesken”. (kysely)

Koulutuksen osallistajat kokivat vertaisryhmässä tapahtuneen työskentelyn tärkeäksi. Lähityöskentelypäivissä osallistujien yhteiskeskustelujen ja ryhmätöiden järjestelyissä onnistuttiin. Sen sijaan vertaisryhmätapaamisten järjestelyissä olisi voitu onnistua paremmin.

Lähityöskentelypäivien **ryhmätöiden määrä** voi pitää osallistujien portfolioiden perusteella **riittävänä**. Ryhmätöet antoivat mahdollisuuden kokemusten ja näkemysten jakamiseen sekä yhteiseen tarkasteluun koulutuksen osallistujien kesken.

”Pienryhmässä pääsee rauhassa keskustelemaan ja jakamaan kokemuksia. Ryhmätöiden purut ovat myös olleet hyviä, ja niissä on päässyt kokoamaan omaa ammatillista ajattelua peilaten muiden ajatuksiin.” (15, VIIA)

”Olisin pettynyt, mikäli koulutus olisi ollut jatkuvaa ’fläppiryhmätyö’-työskentelyä. Tarkoitan tällä sitä, että lähipäivissä olisi jatkuvasti annettu ryhmille aiheet, joita olisi päivän aikana pitänyt työstää, ja iltapäivisin ne olisi purettu.” (7, VIIA)

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus toteutui samaan aikaan viidessä ammattikorkeakoulussa. Muutamien ryhmätöiden tuloksia käsiteltiin siten, että etäyhteyttä (Adobe Connect Pro) käyttäen kuultiin tulosesittelyt viidestä ammattikorkeakoulusta. Tulosesittelyä oli mahdollisuus kommentoida etäyhteydellä. Portfolioiden mukaan **ammattikorkeakoulujen opiskelijaryhmien välillä** olisi voinut olla **enemmän yhteistä työskentelyä**.

”Mietin pystyisikö jotenkin paremmin hyödyntämään osaamisen jakamista valtakunnallisesti, esimerkiksi kun pohditaan eri käytäntöjä ympäri Suomen. Olisiko pystynyt jonkun pienryhmätyöskentelyn tekemään pareittain, vaikka Vaasan opiskelijaparin kanssa, tai esimerkiksi kerätä joihinkin yhdessä jaettuihin kysymyksiin mielipiteitä ja ajatuksia Padlet.com -sovellutuksen avulla.” (12, VIIA)

Erikoistumiskoulutuksessa oli asiantuntijoita luennoitsijoina lastensuojelutyön eri yhteisöistä sekä tutkimus- ja kehittämisorganisaatioista. Erikoistumiskoulutuksen osallistujat vierailivat Lastensuojelun Keskusliitossa ja Monika-Naiset liitto ry:ssä. Koulutuksen osallistujia kannustettiin verkostoitumaan keskenään. Osallistujat arvioivat, että heidän **yhteistyöverkostonsa laajenivat** erikoistumiskoulutuksen aikana (taulukko 9).

TAULUKKO 9. Erikoistumiskoulutuksen osallistujien verkostoituminen

Väittäjä Vastaajia 15	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä erimieltä	Jokseenkin erimieltä	Täysin erimieltä	Ei vastausta
Yhteistyö- verkostoni laajenivat erikoistumis- koulutuksen aikana	6	6	0	1	0	2

Erikoistumiskoulutuksen osallistujien portfolioihin tekemien kirjausten mukaan oppimista ja ammatillisen osaamisen kehittämistä edistivät sekä lähityöskentelypäivien asiantuntija-alustukset että opiskelijaryhmän työskentely. Osallistujien välillä käydyt keskustelut tukivat lastensuojelun työnäyn jäsentämistä.

”Olen saanut paljon tukea koulutuksen aikana moniammatilliselta opiskelijaryhmältä sekä asiantuntijaluennoitsijoilta.” (13, VIIA)

”Lisäksi koulutuksen myötä olen saanut uusia kontakteja, joiden kanssa voin keskustella ja vaihtaa ajatuksia.” (14, VIIA)

12.7 Oppimistehtävät ja materiaalit

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus muodostui seitsemästä opintojaksoista. Opintojaksoissa oli tavallisesti kaksi kirjallista oppimistehtävää (liite 3). Ennakkoppimistehtävän osallistujat palauttivat ennen opintojakson lähityöskentelypäiviä. Ennakkoppimistehtävissä osallistujat orientoituvat opintojaksoon ja tarkastelivat omaa työtään opintojakson osaamistavoitteista ja -sisällöistä johdettujen kysymysten avulla. Opintojaksojen oppimistehtävät, jotka osallistujat palauttivat opintojaksojen lähityöskentelypäivien jälkeen, laajensivat ja syvensivät ennakkoppimistehtävissä käynnistyneiden kysymysten tarkastelua. Erikoistumiskoulutuksen viimeisessä opintojaksossa tehtiin portfolio. **Oppimistehtävien määrä** ja niiden **sisällöt** olivat osallistujien mielestä **hyvät** (taulukko 10).

TAULUKKO 10. Erikoistumiskoulutuksen oppimistehtävien määrä ja sisältö

Väittämä Vastaajia 15	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä erimieltä	Jokseenkin erimieltä	Täysin erimieltä	Ei vastausta
Erikoistumiskoulutuksen oppimistehtävien määrä oli hyvä	10	3	0	0	0	2
Erikoistumiskoulutuksen oppimistehtävien sisällöt olivat hyviä	9	3	0	0	0	3

Portfolioissa osallistujat kommentoivat, että koulutuksessa oli oppimistehtäviä paljon, mutta niiden määrä ei ollut liian suuri. Oppimistehtävistä annettu palaute tuki osallistujista erikoistumiskoulutuksen suorittamista.

”Itsenäisiä tehtäviä oli paljon, ja ne olivat haastavia mutta myös opettavia. Aikaa oli niiden tekemiseen aikataulutettu. ... Opiskelun aikana on ollut mahdollista tarkkailla ja arvioida omaa osaamista palautteen muodossa sekä yhteisten koontien avulla. Arvioinnit olivat hyviä, ja ne ovat suunnanneet seuraavan tehtävän tekemistä.” (9, VIIA)

Koulutukseen osallistuneiden näkemys oli, että sekä ennakko-oppimistehtävissä että oppimistehtävissä oli mahdollisuus tarkastella omaa työtä, ja jäsentää henkilökohtaista ymmärrystä lastensuojelutyöstä. Oppimistehtävien käytännönläheisyyttä he kiittivät.

”Oppimistehtävät oli hyvin suunniteltu. Koen, että tehtävien teossa ja koko erikoistumiskoulutuksen suorittamisessa sain haastettua itseäni melko lailla. Jouduin pohtimaan syvällisemmin asioita, jotka usein puheen tasolla vilahtelevat keskustelussa, kuten eettisyys, arvot, digitalisaatio ja työorientaatio. ... Kirjallisissa tehtävissä on haastettu pohtimaan kriittisesti omaa osaamista ja kehittämishaasteita kyseessä olevien aihealueiden mukaisesti. Tämä on ollut ehkäpä kaikkein paras oppi tästä Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksesta.” (8, VIIA)

Ohjatulla, itsenäisellä opiskelulla oli merkittävä osuus koulutukseen osallistuneen oppimisessa ja ammatillisen osaamisen kehittämässä. Koulutuksen opintojaksoihin ja ennakko- ja oppimistehtäviin oli ennalta määritelty kirjallisuus ja muut materiaalit, joiden käyttöä suositeltiin. Osallistujista ennakko- ja oppimistehtäviin *suositeltu materiaali* oli *hyvää* (taulukko 11). Kyselyn avovastauksessa vastaaja teki kehittämissuosituksen ”*enemmän kirjallisuusvinkkejä myös ulkomailta*”.

TAULUKKO 11. Erikoistumiskoulutuksen materiaalit

Väittäjä Vastaajia 15	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä erimieltä	Jokseenkin erimieltä	Täysin erimieltä	Ei vastausta
Erikoistumis- koulutuksen materiaalit, kuten oppimistehtävien lähdeaineet, olivat hyviä	10	3	0	0	0	2

Portfolioihin kirjattujen kommenttien mukaan koulutuksen opintojaksoihin ja ennakko- ja oppimistehtäviin määritelty kirjallisuus ja muut materiaalit tukivat oppimista ja ammatillisen osaamisen kehittämistä. Opiskelu ja oppiminen kannustivat myös muun kuin suositellun materiaalin hankkimiseen.

”Opintojaksojen lähdeaineisto oli koottu valmiiksi, sitä oli laajasti, ja se tuki oppimista. ... Koulutus innosti etsimään lisätietoa ’ohi’ aineiston.” (11, VIIA)

12.8 Erikoistumiskoulutus oli onnistunut kokonaisuus

Kyselyssä vastaajilta pyydettiin arviota Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksesta kokonaisuutena asteikolla kiitettävä, hyvä, tyydyttävä, välttävä ja heikko. Kun osallistujia oli viisitoista, heistä yksitoista antoi koulutukselle arvosanan kiitettävä ja kaksi arvosanan hyvä. Kaksi osallistujaa ei vastannut kysymykseen. Koulutuksen suorittaneet olivat tyytyväisiä koulutukseen. Erikoistumiskoulutuksen suorittaneet ovat olleet yleisesti tyytyväisiä koulutusten tuottamaan osaamiseen ja verkostoihin (Rauhala & Urponen 2019).

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus oli osallistujista onnistunut kokonaisuus. Koulutus oli toimiva sekä keston, järjestelyjen, rakenteen että sisällön osalta. Koulutuksen sisältö oli osallistujista ajankohtainen, ja se edisti lastensuojelutyötä

koskevan teoria- ja tutkimustiedon sekä työn käytännön toteutuksen välistä vuoropuhelua. Erikoistumiskoulutuksessa tulee lisätä osallistujien yhteisen työskentelyn mahdollisuuksia niin alueellisessa vertaisoppimisryhmässä kuin ylittäen ammattikorkeakoulujen raja-aidat silloin, kun koulutus toteutuu ammattikorkeakoulujen yhteistoteutuksena.

13 KOHTAAMINEN JA VUOROVAIKUTUS YTIMINÄ

Lastensuojelutyö

astensuojelutyön lähtökohtana ovat ihmissuhdeperustaiset työkäytännöt. Työntekijän tulee rakentaa lapsen ja vanhempien kanssa luottamuksellista vuorovaikutussuhdetta ja asettua kuuntelemaan heitä elämäntilanteestaan. (Nousiainen, Petrelius & Yliruka 2016, 3.)

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujista lapsen oikeuksien ja edun toteutuminen olivat työn kulmakiviä. Työskentelyssä lapsen ja vanhempien kuunteleminen ja kuuleminen ja heidän osallisuutensa edistäminen olivat lähtökohtia. Lapsen ja vanhempien elämäntilanteeseen tulee perehtyä kokonaisvaltaisesti. Ammatillinen, eettinen toiminta perustuu asiakkaan kuulemiseen ja osallisuuteen itseään koskevassa asiassa.

Sointu Kestilän (2016) mukaan lapsen ääntä ei kuitenkaan tavoiteta lastensuojelun sosiaalityössä. Lasta ei kyetä lähestymään yksilönä. (Kestilä 2016, 140–150.) Asian tulee olla toisin. Esimerkiksi lapsilähtöisyys merkitsee yksinkertaisesti työskentelyä lapsen kanssa. Työntekijän on otettava huomioon lapselle ominaiset tavat olla ja toimia. Hänen tulee kuunnella lapsen kokemuksia ja näkemyksiä. Hänen tulee rakentaa kokonaiskuva lapsen elämäntilanteesta ja sen kuormittavista tekijöistä, joihin haetaan ratkaisuja, mutta myös suojaavista tekijöistä. (Ks. Hurtig 2006, 183–185; Petrelius ym. 2016, 8–13, 103; ks. Lavikainen ym. 2014, 18–22, 31–35.)

Lastensuojelun asiakasprosessia kuvaavat muun muassa ilmaisut suunnitelmallinen, tavoitteellinen ja dokumentoitu. Lapsen ja vanhempien palveluiden sekä avun ja tuen tarpeiden arvioinnin tulee olla läpileikkaavaa asiakasprosessissa. Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujista arviointi oli moniulotteista, kun pyrkimyksenä on muodostaa kokonaiskuva lapsen ja vanhempien elämäntilanteesta. Arvioinnissa kuullaan lasta ja vanhempia.

Asiakas on oman arkensa ja elämänsä asiantuntija. Asiakkaan kokemus kuuluksi tulemisesta ja osallisuudesta todentuvat kohtaamisissa sekä vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä. Työmenetelmät ja niiden taustateoriat pohjustavat työntekijän ja asiakkaan keskinäistä työskentelyä. (Kaikko & Friis 2014, 108–115.) Lapsilähtöisessä työskentelyssä työntekijä ja lapsi ovat yhteistyökumppaneita. Lapsilähtöisyys

edellyttää, että työntekijä arvioi työtapojaan lapsen näkökulmasta. Auttavatko työtavat lasta ja ovatko ne lapsesta ymmärrettäviä? (Tulensalo & Muukkonen 2016, 101–114; ks. myös Tulensalo & Ylä-Herranen 2009, 23.)

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujat työskentelivät lapsi- ja perhelähtöisesti. Työn perusta muodostui lapsen ja vanhempien kohtaamisesta sekä vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen rakentamisesta. Olennaista oli kuunnella ja kuulla asiakasta. Kohtaaminen ja vuorovaikutus loivat pohjan asiakkaan osallistumiselle ja osallisuudelle työskentelyssä. Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujien käyttämien työmenetelmien ja -välineiden lähtökohtana oli vuorovaikutus. He pyrkivät dialogiin asiakkaan kanssa. He käyttivät myös toiminnallisia ja taidelähtöisiä työmenetelmiä ja -välineitä. Tyypillisesti ne tukivat ja edistivät työntekijät ja asiakkaan välistä vuorovaikutusta. Lisäksi he käyttivät muun muassa ohjauksen ja verkostotyön menetelmiä ja välineitä. Työmenetelmien ja -välineiden käyttö perustui asiakastyön tilanteeseen, tavoitteeseen ja tarpeeseen. Erilaisten työmenetelmien ja -välineiden käyttöä yhdistäviä päämääriä olivat toimivien ratkaisujen jäsentäminen asiakkaan elämäntilanteessa sekä asiakkaan voimavarojen ja vahvuuksien lujittaminen. Työllä edistetään asiakkaan selviytymistä arjessa ja elämässä.

Valmius asettua vuorovaikutukseen esimerkiksi lapsen kanssa luottamusta rakentavalla sekä hänen toimijuutta vahvistavalla ja tasavertaista yhteistyösuhdetta luovalla tavalla vaatii harjoittelua, kokemusten reflektointia sekä tiedollisen ja käytännöllisen osaamisen yhteen sovittamista. (Petrelius ym. 2016, 8.) Lastensuojelutyön työntekijän tulee kyetä jäsentämään asiakkaan elämäntilannetta eri näkökumista. Lisäksi hänen tulee olla valmis luopumaan toimimattomiksi osoittautuneiksi ajattelu- ja toimintatavoista. Pohdiskeleva, reflektiivinen työtapo kertoo työntekijän tahdosta arvioida niin ammatillista ajattelua ja toimintaa kuin arvoja ja asenteita. (Kaikko & Friis 2009, 109–110; Petrelius ym. 2016, 19–21.)

Lastensuojelutyö edellyttää tekijältään jatkuvaa ammatillisen ajattelun ja toiminnan tarkastelua. Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujat katsoivat, että ammatillisuutta tulee alati kehittää ja vaalia. Heistä esimerkiksi työyhteisön ja -tiimin yhteinen työskentely tarjosi alustan ammatillisen ajattelun ja toiminnan jäsentämiseen.

Lastensuojelutyön näkökulmasta julkaisun otsikko *Kohtaaminen ja vuorovaikutus osaamisen ytimessä* yhdistyy siihen, että erikoistumiskoulutuksen osallistujista sekä lapsen että vanhempien kanssa tehtävän työn perusta oli kohtaamisissa ja vuorovaikutuksessa. Työntekijän on oltava aidosti kiinnostunut asiakkaan elämäntilanteesta ja sen mahdollista ratkaisuvaihtoehtoista. Kohtaamisissa ja vuorovaikutuksessa työntekijä ja asiakas pyrkivät vastavuoroiseen arvostukseen ja

kunnioitukseen. Työskentelytilanteissa osapuolten tulee olla läsnä ja heidän tulee kuunnella ja kuulla toisiaan. Työntekijä ja asiakas rakentavat dialogiin perustuvaa työskentelyä. Työntekijän tehtävä on rajata keskustelu tarvittaessa elämäntilanteen näkökulmasta olennaisiin kysymyksiin ja realistisiin toimintavaihtoehtoihin. Vuorovaikutukseen perustuvan työskentelyn yhteydessä voidaan käyttää erilaisia työmenetelmiä ja -välineitä, esimerkiksi taidelähtöisiä ja toiminnallisia työmenetelmiä ja -välineitä. Erilaisten työmenetelmien ja -välineiden käyttö on perusteltava, ja näiden käytöstä tulee olla yksimielisyys asiakkaan kanssa. Tällöin työskentelyn avoimuus ja läpinäkyvyys lisääntyvät. Edellä mainitut näkökulmat rakentavat osaltaan luottamusta ja turvalliseksi koettua työskentelyilmapiiriä ja mahdollistavat asiakkaan voimavarojen ja vahvuuksien lujittamisen.

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujat olivat tavallisesti suorittaneet ammattikorkeakoulututkinnon; heillä oli työkokemusta sosiaalialalta; he työskentelivät lasten, nuorten ja perheiden parissa; ja heidän tehtävänimikkeensä oli ohjaaja, sosiaaliohjaaja, vastaava ohjaaja, perhetyöntekijä tai sosionomi (liite 2). Voidaan ajatella, että edellä oleva kuvaus lastensuojelutyöstä on kuvaus myös ammattikorkeakoulutetun, lastensuojelutyöhön erikoistuneen ja tällä työkentällä toimivan henkilön asiakastyön ja sen edellyttämän osaamisen ammatillisen ymmärryksen ytimistä. Kuvaus perustuu erikoistumiskoulutuksen osallistujien tekemään teoreettisen ja tutkitun tiedon sekä käytännön yhteistarkasteluun.

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus

Tavoite on, että ammattikorkeakoulun erikoistumiskoulutuksessa työelämässä jo toimivalla henkilöllä on mahdollisuus kehittyä ammatillisesti ja erikoistua (L 1173/2014, 11a§; OKM 2013). Erikoistumiskoulutuksella tulee olla välitön yhteys työelämään, ja työkäytäntöjen jäsentämiseen ja kehittämiseen teoreettisia ja käsitteellisiä välineitä käyttäen. Erikoistumiskoulutus on reitti työelämässä tarvittavan asiantuntijuuden rakentamiseen ja syventämiseen. (OKM 2103.) Erikoistumiskoulutusten vahvuuksia ovat tutkimusperustaisuus, työelämäyhteistyö ja asiantuntijuuden kehittyminen (Rauhala & Urponen 2019).

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujien tavoitteena oli kehittää ammatillista osaamista lastensuojelutyön alalta. He halusivat vahvistaa teoria- ja tutkimustietoon perustuvaa ammatillista ymmärrystä lastensuojelutyön ilmiöistä, kuten lapsen kaltainkohtelun muodoista mutta myös lastensuojelutyön työmenetelmistä ja -välineistä. Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistuja perusteli erikoistumiskoulutukseen hakemista jo hakulomakkeella

seuraavasti: ”Haluan saada uusia näkökulmia ja välineitä työhöni. ... Haluan tarkastella laaja-alaisesti eri toimintaympäristöjen näkökulmaa ja huomioida samalla asiakasprosessia. Haluan myös kehittää työtäni, jotta voin toimia vielä paremmin lastensuojelutyön kentällä. Työpaikkani tukee opiskeluani!” Hakijan tavoitteena oli laaja-alaisen ymmärryksen muodostaminen sekä lastensuojelutyön toimintaympäristöistä että asiakastyöstä. Hän halusi rakentaa uusia työvälineitä työhönsä kehittämällä työtään. Hänen työnantajansa ja -yhteisönsä tuki erikoistumiskoulutukseen osallistumista. Yhteys työelämään oli välitön hakijan oman työn kautta.

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksessa teoria- ja tutkimustiedon ja lasten ja perheiden parissa tehtävän työn käytäntöjen välillä oli tiivis yhteys. Koulutuksessa toteutui reflektiivinen ammatillinen käytäntö (ks. esim. Karvinen 1993, 1996; Karvinen-Niinikoski 2007). Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujien palautteen perusteella he jäsenivät koulutuksen aikana ammatillista ymmärrystään ja toimintaansa suhteessa teoria- ja tutkimustietoon sekä käytännön työn esimerkkeihin. Itsereflektio merkitsi vuoropuhelua lastensuojelutyöstä aikaisemmin opitun ja sisäistetyyn sekä uuden tietoaineksen ja uusien työkäytäntöjen välillä. He tarkastelivat itseään toimijana ja toimintaansa mutta myös työorganisaationsa ja -yhteisönsä toiminnan perusteita ja käytäntöjä. He olivat valmiita osallistumaan kehittämistyöhön, kokeilemaan uusia toimisen tapoja. Erikoistumiskoulutuksen ennako-oppimistehtävissä ja oppimistehtävissä konkretisoitui osallistujan itsereflektio. Koulutuksen lähityöskentelypäivissä ja vertaisryhmätyöskentelyssä mahdollistui itsereflektion tuotosten yhteistarkastelu ja jalostaminen. Erikoistumiskoulutusten osallistujien, vertaisten työskentelyä koulutuksessa olisi voinut olla laajemmin. Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen aikana osallistujien ammatillinen osaaminen syveni, ammatillinen varmuus lujittui ja tahto osallistua kehittämistyöhön vahvistui.

Julkaisun otsikko *Kohtaaminen ja vuorovaikutus osaamisen ytimessä* viittaa Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen näkökulmasta ammatillisen ajattelun ja toiminnan reflektioon, mikä koulutuksessa toteutui sekä osallistujan itsereflektiona että osallistujaryhmän reflektiona. Koulutuksen osaamistavoitteet ja -sisällöt sekä järjestelyt mahdollistivat pysähtymisen lastensuojelutyön kysymysten äärelle ja niiden jäsentämisen. Koulutuksessa mahdollistui oman ammatillisen ajattelun ja toiminnan sekä osaamisen että näiden välisen suhteen erittely ja arviointi; ammatillisen ajattelun ja toiminnan tarkastelu suhteessa ammatin ja työn kokonaisuuteen; sekä oman ammatillisen ajattelun ja toiminnan kriittinen tarkastelu suhteessa yhteiskunnalliseen kokonaisuuteen ja kehitysyhteyteen, pyrkimys kehittää omaa ammatillista ajattelua ja toimintaa (ks. Karvinen 1993, 30–31).

LÄHTEET

- A 60/1991. Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta 60/1991. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060#idp446672624>
- Aalto, M. (12.10.2018). Itä tyhjeni lastensuojelun työntekijöistä. Lastensuojelu: Kolmesta perheiden palveluista päättävästä yksiköstä ovat hävinneet lähes kaikki sosiaalityöntekijät. *Helsingin Sanomat*, s. A20–A21. Saatavilla 23.4.2019 <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005861145.html>
- Bäckgren, N. (3.12.2018). ”Elämäni ei olisi näin hyvällä mallilla, jos olisin jäänyt” – Lastensuojelu. Moni vaikean lapsuuden ja nuoruuden elänyt on saanut elämänsä raiteilleen. *Helsingin Sanomat*, s. A6–A7. Saatavilla 23.4.2019 <https://www.hs.fi/paivanlehti/03122018/art-2000005918966.html>
- Bardy, M. (toim.) (2009). *Lastensuojelun ytimissä* (4. uud. p.). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Helsinki. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-853-7>
- Bardy, M. & Heino, T. (2009). Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin. Teoksessa M. Bardy (toim.), *Lastensuojelun ytimissä* (4. uud. p.) (s. 13–43). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-853-7>
- Erikoistumiskoulutusta koskeva sopimus: Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus, 30 opintopistettä. (julkaisematon sopimus, ks. Erikoistumiskoulutuksen julkinen luettelo. Julkinen luettelo – ammattikorkeakoulut)
- Erikoistumiskoulutusten julkinen luettelo. Julkinen luettelo – ammattikorkeakoulut. Saatavilla 23.4.2019 <https://wiki.eduuni.fi/display/csckshj/Julkinen+luettelo++ammattikorkeakoulut>
- Eriksson, E., Arnkil, T. E. & Rautava, M. (2006). *Ennakointidialogeja huolten vyöhykkeellä. Verkostokonsultin käsikirja – ohjeita verkostomaiseen työskentelyyn.* (Työpapereita 29/2006). Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes. Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204193645>
- Etene, Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta. (2013). *Lapsuuden ja nuoruuden etiikka sosiaali- ja terveysalalla.* (Etene-julkaisuja 41). Helsinki: Etene, Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta & Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3455-9>
- Fagerström, K. (2016). Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeemin käytäntö lastensuojelutyössä. (Työpapereita 42/2016). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Helsinki. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-778-7>
- Gissler, M. & Forsell, M. (2018). Lasten ja nuorten sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttö. Teoksessa M. Gissler, M. Kekkonen & P. Känkänen (toim.), Nuoret palveluiden pauloissa. Nuorten elinolot -vuosikirja 2018 (s. 20–33). (Teema 30). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-200-0>
- Hakanen, T., Myllyniemi, S. & Salasuo, M. (toim.) (2019). Oikeus liikkuu. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2018. Nuorisotutkimusverkoston julkaisu. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion liikuntaneuvosto, Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusverkosto. Saatavilla 23.4.2019 http://www.liikuntaneuvosto.fi/files/644/Lasten_ja_nuorten_vapaa-aikatutkimus_-_Oikeus_liikkuu._Verkkojulkaisu.pdf
- Haltia, P. (2017). Erikoistumiskoulutukset osana koulutusjärjestelmää. Teoksessa T. Kukkonen (toim.), Uutta erikoisosaamista korkeakoulutetuille. Sosiaali-, terveys-, liikunta- ja kauneudenhoitoalan erikoistumiskoulutustarpeiden kartoittaminen 2016 (s. 8–15). (Karelia-ammattikorkeakoulun julkaisuja B: Oppimateriaaleja ja kokoomateoksia, 47). Joensuu: Karelia-ammattikorkeakoulu. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-275-223-9>
- Haravuori, H., Suomalainen, L. & Marttunen, M. (2009). Trauman kokenut nuori oireilee monimuotoisesti. Suomen Lääkärilehti 6/2009, vsk 64, s. 485–492.

- Heinonen H. (2016). Lastensuojelu ja lapsen etu. Teoksessa M. Törrönen, K. Hänninen, P. Jouttimäki, T. Lehto-Lundén, P. Salovaara & M. Veistilä (toim.), *Vastavuoroinen sosiaalityö* (s. 243–260). Helsinki: Gaudeamus.
- Heinonen, O-P., Ikonen, A-K., Kaivosoja, M. & Reina, T. (2018). Yhdyspinnat yhteiseksi mahdollisuudeksi. Selvitys lapsi-, nuoriso- ja perhepalveluiden toteuttamiseen liittyvistä yhdyspinnoista muuttuvassa toimintaympäristössä. (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 8/2018). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3904-2>
- Helliwell, J., Layard, R., & Sachs, J. (2019). *World Happiness Report 2019*. New York: Sustainable Development Solutions Network. Saatavilla 23.4.2019 <https://s3.amazonaws.com/happiness-report/2019/WHR19.pdf>
- Helminen, J. (2018). Erikoistumiskoulutukset – Ammatillisen osaamisen kehittämisyväly sosionomeille. Teoksessa M. Katisko, E. Keskitalo, M. Malkavaara, A. Määttä, A. Suikkala & O. Vesterinen (toim.), *Alueellisuus, paikallisuus ja globaalit mahdollisuudet – Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 3* (s. 163–183). (Diak työelämä 14). Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-309-4>
- Helminen, J. (2019). Nuorten osallisuuden edistämisen tavoitteet. Teoksessa S. Hyväri, M. Lindholm & N. Nummela (toim.), *Nuorten osallisuuden vahvistaminen teatteri- ja liikunta-alan yhteistyötä kehittämällä* (s. 45–54). (Diak puheenvuoro 20). Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-327-8>
- Helminen, J. (2017). Sosiaalialan ammattikorkeakoulutettujen ammatillinen erikoistuminen. Teoksessa T. Kukkonen (toim.), *Uutta erikoisosaamista korkeakoulutetuille. Sosiaali-, terveys-, liikunta- ja kauneudenhoitoalan erikoistumiskoulutustarpeiden kartoittaminen 2016* (s. 52–69). (Karelia-ammattikorkeakoulun julkaisuja B: Oppimateriaaleja ja kokoomateoksia, 47). Joensuu: Karelia-ammattikorkeakoulu. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-275-223-9>
- Helminen, J. (2014). Sosiaalialan työmenetelmien ja kehittämistoiminnan osaajat. Ammattikorkeakoulujen sosiaalialan erikoistumiskoulutukset vahvistamassa ammatillista osaamista. (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:8). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3477-1>
- Hietämäki, J. (2016). Työmenetelmien kehittämisen tietopohjan rakentaminen ja arviointitutkimus lastensuojelussa. Teoksessa P. Petrelius, H. Tulensalo, A-M Jaakola & J. Hietämäki (toim.), *Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi* (s. 28–40). (Työpaperi 33/2016). Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-749-7>
- Hipp, T. & Palsanen, K. (toim.) (2014). Lasten osallistumisen etiikka – Lapset ja nuoret palveluiden kehittäjinä. Kymmenen periaatetta. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. Saatavilla 23.4.2019 https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Lasten_osallistumisen_etiikka1.pdf
- Huikko, A. & Ojanen, A. (2016). *Sosionomien lastensuojelun ja koulun sosiaalityön erikoisosaaminen. Erikoisosaamistarpeet nyt ja tulevaisuudessa*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2016112316916> (Opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma)
- Hurtig, J. (2006). Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa H. Forsberg, A. Ritala-Koskinen & Törrönen, M. (toim.), *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia* (s. 167–194). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Häkli, J., Kallio K. P. & Korkiamäki, R. (toim.) (2015). *Myönteinen tunnistaminen*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. (Verkkojulkaisuja 90). Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Saatavilla 23.4.2019 http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/myonteinen_tunnistaminen.pdf
- Hätönen, H. (2007). *Osaamiskartoituksesta kehittämiseen*. Educa: Helsinki.
- Kaikko, K. & Friis, L. (2009). Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa M. Bardy, (toim.), *Lastensuojelun ytimissä* (s. 108–120). (4. uud. p.) Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-853-7>

- Kallinen, S. (toim.) (2016). Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma Kaste 2012–2015. Loppuraportti. (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:8). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3699-7>
- Kallunki, J. & Seppälä, H. (2016). Korkeakoulujen erikoistumiskoulutukset. Käsikirja koulutusten kehittäjille. Helsinki: Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene Ry & Suomen yliopistojen rehtorineuvosto Unifi ry. Saatavilla 23.4.2019 http://www.unifi.fi/wp-content/uploads/2015/06/korkeakoulujen_erikoistumiskoulutukset_kasikirja.pdf
- Karlsson, L. (2014). Sadutus – avain osallisuuden toimintakulttuuriin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kananoja, A. & Ruuskanen, K. (2019). Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:4). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4026-0>
- Karvinen, S. (1993). Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa R. Granfelt, H. Jokiranta, S. Karvinen, A-L, Mathies & A. Pohjola (toim.), *Monisärmäinen sosiaalityö* (s. 15–51). Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto.
- Karvinen, S. (1996) *Sosiaalityön ammatillisuus modernista professionaalisuudesta reflektiiviseen asiantuntijuuteen*. Kuopio University Publications E, Social Sciences. Kuopion yliopisto: Kuopio. (Väitöskirja, Kuopion yliopisto, sosiaalitieteet)
- Karvinen-Niinikoski, S. (2007). Muuttuva ja toiminnassa rakentuva asiantuntijuus. Teoksessa S. Karvinen-Niinikoski, U-M. Rantalaiho & J. Salonen (toim.), *Työnohjaus sosiaalityössä* (s. 77–91). Helsinki: Edita.
- Karvonen, S. & Salmi, M. (toim.) (2016). Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. (Työpapereita 30/2016). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-742-8>
- Kestilä, S. (2016). *Nuoreksi aikuiseksi epävakaa kasvuympäristössä. Nuorten kokemuksia arjessa selviytymisestä ja kasvuolosuhteista lastensuojelulapsena*. Acta Universitatis Ouluensis E Scientiae Rerum Socialium 165. Oulu: Oulun yliopiston tutkijakoulu, Oulun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta. Saatavilla <http://urn.fi/urn:isbn:9789526211961> (Väitöskirja, Oulun yliopisto, kasvatustieteet)
- Kivipelto, M., Larivaara, M., Andersson, S., Heinämäki, L., Jonsson, P.M., Kotiranta, T. & Vuorenmaa, M. (toim.) (2012). *Näkökulmia arviointiin. Katse-ohjelman valtionavustushankkeet*. (Raportti 33/2012). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-649-6>
- Korkeakoski, E. & Tynjälä, P. (toim.) (2010). *Hyötyä ja vaikuttavuutta arvioinnista*. (Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 50). Jyväskylä: Koulutuksen arviointineuvosto. Saatavilla 23.4.2019 https://karvi.fi/app/uploads/2014/09/KAN_50.pdf
- Korteniemi, P. & Borg, P. (2008). *Kohti näyttöön perustuvaa ammatillista käytäntöä?* (Työpapereita 23/2008). Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes. Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204193819>
- Kukkonen, T., Sihvo, P., Helminen, J., Immonen, M., Moisio, E-L., Poutanen, M. & Tiikkaja, J. (2016). Kokemuksia tulevaisuuden osaamistarpeiden luotaamisesta. Sosiaali-, terveys-, liikunta- ja kauneudenhoitoalojen erikoistumiskoulutustarpeiden kartoittaminen 2016. (Karelia-ammattikorkeakoulun julkaisuja C: Raportteja, 39). Joensuu: Karelia-ammattikorkeakoulu. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-275-217-8>
- Kukkonen, T. (toim.) (2017). Uutta erikoisosaamista korkeakoulutetuille. Sosiaali-, terveys-, liikunta- ja kauneudenhoitoalan erikoistumiskoulutustarpeiden kartoittaminen 2016. (Karelia-ammattikorkeakoulun julkaisuja B: Oppimateriaaleja ja kokoomateoksia, 47). Joensuu: Karelia-ammattikorkeakoulu. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-275-223-9>
- L 934/2014. Ammattikorkeakoululaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20140932>
- L 1173/2014. Laki ammattikorkeakoululain muuttamisesta. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141173>
- L 1302/2014. Laki lastensuojelulain muuttamisesta. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141302>

- L 817/2015. Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150817>
- L 417/2007. Lastensuojelulaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Lavikainen, M., Puustinen-Korhonen, A. & Ruuskanen, K. (toim.) (2014). Lastensuojelun laatusuositus. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö & Kuntaliitto. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3488-7>
- Liikanen, S-L. (2017). Köyhät ritarit. Luottamus köyhyyskirjoituskilpailuun osallistuneiden vanhempien kirjoituksia. (Diak tutkimuksia 1). Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-289-9> (Ammatillinen lisensiaatintutkimus, Jyväskylän yliopisto, sosiaalityö)
- Martinen, J. & Miikkulainen, L. (6.3.2019). Mihin tyytyväisyys elämään karkaa, kun mies täyttää 30 vuotta? Yli 450 miestä kertoi Ylelle elämästään. Yleisradio. Saatavilla 23.4.2019 <https://yle.fi/uutiset/3-10676571>.
- Meriluoto, T., Marila-Penttinen, L. & Lehtinen, E. (toim.) (2015). Osallisuus, osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden käsikirja. (Ensi- ja turvakotiliiton käsikirja 2). Helsinki: Ensi- ja turvakotiliitto: Helsinki. Saatavilla 23.4.2019 https://www.e-julkaisu.fi/ensi_ja_turvakotien_liitto/osallisuus_kasikirja/#pid=1
- Me-säätiö. Suomessa on syrjässä 61 163 nuorta. Saatavilla 23.4.2019 <https://www.mesaatio.fi/ajankohtaista/uutiset/suomessa-on-syrjassa-61-163-nuorta/>
- Muukkonen, T. (23.1.2019.) Lähes joka kolmas on kokenut turvattomuutta Lapsuudessa. Saatavilla <https://ensijaturvakotienliitto.fi/lahes-joka-kolmas-on-kokenut-turvattomuutta-lapsuudessaan/>
- Muurinen, H. & Lovio, I. (2015). Kokeileminen sosiaalipalveluiden kehittämisen menetelmänä ja strategiana. Janus, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti. vol. 23 (2) 2015, s. 206–223. Saatavilla 23.4.2019 <http://journal.fi/janus/article/view/51253/15705>
- Nousiainen, K., Petrelius, P. & Yliruka, L. (toim.) (2016). Puheista tekoihin! Ylisukupolvisten ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa. (Työpäpaperi 20/2016). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-677-3>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2013). Asiantuntijuus edellä. Korkeakoulujen uusi erikoistumis-koulutus. (Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:7). Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Saatavilla 23.4.2019 <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75300/tr07.pdf>
- Pelastakaa Lapset ry. Lapsiköyhyys Suomessa – mistä on kyse. Saatavilla 23.4.2019 <https://www.pelastakaalapset.fi/ajankohtaista/kampanjat/yhtakaan-lastai-jateta/mista-on-kyse/koyhyys-suomessa-mista-kyse/>
- Petrelius, P., Tulensalo, H., Jaakola, A-M. & Hietämäki, J. (toim.) (2016). Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. (Työpäpaperi 33/2016). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-749-7>
- Pesäpuu ry. Lapset 6–10-vuotiaat. Salapoliisitoiminta käytännössä. Saatavilla 23.4.2019 <https://pesapu.fi/toiminta/lapset-ja-nuoret-kehittajina/lapset/>
- Poijula, S. (2007). *Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen*. Helsinki: Kirjapaja.
- Puumalainen, M. (15.10.2018). Tarkastukset kertovat karusta arjesta: rakeenteelliset ongelmat lastensuojelun uhkana. Tiedotteet ja puheenvuorot. Oikeuskanslerinvirasto. Saatavilla 23.4.2019 <https://www.okv.fi/fi/tiedotteet-ja-puheenvuorot/491/tarkastukset-kertoivat-karusta-arjesta-rakenteelliset-ongelmat-lastensuojelun-uhkana/>
- Pyykönen, R. (2012). *Dokumentit töissä – osallistava dokumentointi*. (Selvityksiä 2012:2). Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Saatavilla 23.4.2019 http://www.aikuissosiaalityo.fi/files/2499/Dokumentit_toissa_osallistava_dokumentointi_Riikka_Pyykonen_2012.pdf

- Raivola, R., Valtonen, P. & Vuorensyrjä, M. (2000). Käsitteet, mallit ja indikaattorit koulutuksen tehokkuutta ja vaikuttavuutta arvioitaessa. Teoksessa R. Raivola (toim.), *Vaikuttavuutta koulutukseen. Suomen akatemian koulutuksen vaikuttavuusohjelman tutkimuksia* (s. 11 – 28). (Suomen akatemian julkaisuja 1/2000). Helsinki: Edita. Saatavilla 23.4.2019 <https://www.aka.fi/globalassets/awanhat/documents/tiedostot/julkaisut/vaikuttavuutta-koulutukseen.pdf>
- Rauhala, P. & Urponen, H. (2019). *Selvitys korkeakoulujen erikoistumiskoulutuksesta*. (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:17). Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-639-3>
- Ristikari, T., Törmäkangas, L., Lappi, A., Kiilakoski, T., Merikukka, M., Hautakoski, A., Pekkarinen, E. & Gissler, M. (2016). *Suomi nuoren kasvuympäristönä. 25 ikävuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä*. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos & Nuorisotutkimusverkosto. Raportti 9/2016). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-712-1>
- Ruishalme, O. & Saaristo, L. (2007). *Elämä satuttaa. Kriisit ja niistä selviytyminen*. Helsinki: Tammi.
- Saastamoinen, K. (2016). *Lapsen suojele viranomaisten ja muiden toimijoiden välisenä yhteistyönä*. Helsinki: Edita.
- Savioja, H. (2019). Sexual behavior in adolescence: The role of depression, delinquency, and family-related factors. (Tampere University Dissertations 41). Tampere: Tampereen yliopisto. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1018-9> (Väitöskirja, Tampereen yliopisto, lääketiede ja terveysteknologia)
- Soisalo, R. (2012). *Särkyvä mieli – lasten ja nuorten psyykkinen oireilu*. Helsinki: Suomen psykologinen instituuttijhdistys.
- Solantaus, T. (2015). Toimiva lapsi & perhe. Lapset puheeksi – kun vanhemmalla on mielenterveyden ongelmia. Manuaali ja lokikirja. Saatavilla 23.4.2019 https://www.mielenterveysseura.fi/sites/default/files/materials_files/lp_keskustelu_-_manuaali_ja_lokikirja_kun_vanhemmalla_on_mielenterveyden_ongelmia.pdf
- Sosiaali- ja terveysministeriö. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE). Saatavilla 23.4.2019 <https://stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut>
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (2013). *Toimiva lastensuojelu. Selvitystyöryhmän loppuraportti*. (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3611-9>
- Suopajarvi, L. (2013). *Opas projektiarviointiin*. (Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan julkaisuja C. Työpapereita 55). Rovaniemi: Lapin yliopisto. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-693-6>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (4.6.2019). Kiireellisesti sijoitettujen määrä kasvoi 7 prosenttia vuonna 2018. Saatavilla 6.6.2019 <https://thl.fi/fi/-/kiireellisten-sijoitusten-maara-kasvoi-7-prosenttia-vuonna-2018>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Koulutusterveyskysely 2017. Hyvinvointi, osallisuus ja vapaa-aika. Saatavilla 23.4.2019 <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/hyvinvointi-osallisuus-ja-vapaa-aika>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelu 2017. Tilastoraportti 17/2018. Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018052524627>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Saatavilla 23.4.2019 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos & Me-säätiö. Missä elämänvaiheissa syrjäytyminen syntyy? Saatavilla 23.4.2019 <http://data.mesaatio.fi/syrjaytymisen-dynamiikka/>
- Terävä, H. (6.3.2019). Ylen kysely: Nuoret miehet ovat kaikkein tyytyväisimpiä elämäänsä – ”Mitä vähemmän omaa päätä vaivaa, sitä helpommin itsellään menee”. *Yleisradio*. Saatavilla 23.4.2019 <https://yle.fi/uutiset/3-10666448>

- Tulensalo, H. & Muukkonen, T. (2016). Lapsikeskeisyys lastensuojelun tilanearviossa – 2000-luvun kehityksen ja nykytilan arviointia. Teoksessa P. Petrelius, H. Tulensalo, A-M Jaakola & J. Hieta-mäki (toim.), *Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi* (s. 101–114). (Työpäpaperi 33/2016). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-749-7>
- Tulensalo, L. & Ylä-Herranen, T. (2009). Avoimen dialogin ja verkostotyön mahdollisuudet lastensuojelussa. Teoksessa I. Tanskanen & E. Timonen-Kallio (toim.), *Lastensuojelun hyvät työkäytännöt* (s. 22–35). (Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 44). Turku: Turun ammattikorkeakoulu.
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. (2003). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Valtari, A. & Vartiainen, T. (7.9.2015). *Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma (KASTE) 2012–2015, VI osaohjelma. Kehittämissuunnitelmia sosiaalialan erikois-tumiskoulutukseen*. Fountain Park: Helsinki. Saatavilla 23.4.2019 <https://www.innokyla.fi/documents/.../029db62a-91b4-41dd-a99b-060e9b1cc2a8>
- Valtioneuvoston kanslia 2015. *Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015*. (Hallituksen julkaisusarja 10/2015). Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Saatavilla 23.4.2019 https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDIS-TETTY_netti.pdf
- VNA 1438/2014. Valtioneuvoston asetetut ammattikorkeakouluista annetun valtioneuvoston asetuksen muuttamisesta. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141438>

LIITE 1

LASTENSUOJELUTYÖN ERIKOISTUMISKOULUTUKSEN OSAAMISTAVOITTEET

ERIKOISTUMISKOULUTUSTA KOSKEVA SOPIMUS:

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus, 30 opintopistettä
(30.9.2016)

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osaamistavoitteet (1–4)

- Lastensuojelun erikoistumiskoulutuksen suorittanut henkilö on perehtynyt lastensuojelutyön teoreettiseen, tutkittuun ja ammatilliseen tietoon. Hän*
 - ymmärtää, osaa työtehtävässään soveltaa ja kriittisesti reflektoida teoreettista, tutkittua ja ammatillista tietoa tarkastellessaan
 - lastensuojelutyön palveluja sekä työmuotoja, -menetelmiä ja -käytäntöjä, lapsen ja nuoren hyvinvointia, osallisuuden toteutumista, kasvuolosuhteita sekä kaltoinkohtelun ja syrjäytymisen riskejä,
 - vanhemman/vanhempien ja perheen hyvinvointia sekä osallisuuteen heijastuvia, toimintaedellytyksiä uhkaavia ja syrjäytymistä tuottavia tekijöitä,
 - lasten ja nuorten asemaa ja toimintamahdollisuuksia yhteiskunnassa, eri yhteisöissä ja perheissä, ja
 - eriarvoisuutta luovia prosesseja yhteiskunnassa, lapsille, nuorille ja perheille suunnatuissa eri palvelujärjestelmissä sekä eri yhteisöissä.
- Lastensuojelun erikoistumiskoulutukseen suorittanut henkilö hallitsee lastensuojelun asiakastyöprosessin ja osaa työskennellä lastensuojelun asiantuntijatehtävissä lapsille, nuorille sekä vanhemmille/perheille suunnatuissa, monialaisissa ja moniammatillisissa palveluverkostoissa. Hän*
 - osaa koota riittävän asiakastiedon lapsen, nuoren ja vanhempien/perheen osallisuus huomioiden,

- osaa analysoida ja ammatillisesti arvioida lasten, nuorten ja perheiden elinolojen ja elämäntilanteiden vaikutuksia lasten, nuorten ja vanhempien/perheiden hyvinvointiin ja osallisuuden muodostumiseen,
- osaa jäsentää lasten, nuorten ja perheiden toimintaedellytyksiä ja niitä uhkaavia riskejä,
- osaa tunnistaa lasten, nuorten ja perheen lastensuojelulliset tarpeet ehkäisevien, avohuollon ja korjaavien palvelujen näkökulmasta,
- pystyy tekemään tilannearvion ja suunnittelemaan asiakastyöprosessin siten, että lasten, nuorten sekä vanhempien/perheiden lastensuojelullisiin tarpeisiin vastataan oikea-aikaisesti hyödyntäen monialaista ja moniammatillista verkostoa,
- osaa koordinoita asiakastyöprosessia lasten, nuorten ja vanhempien/perheen osallisuutta lujittaen monialaisessa ja moniammatillisessa yhteistyöverkostossa,
- osaa analysoida, arvioida ja dokumentoida lastensuojelun asiakastyöprosessin etenemistä ja tuloksia yhdessä asiakkaiden, heidän läheistensä sekä monialaisen ja moniammatillisen verkoston toimijoiden kanssa hyödyntäen myös digitaalisia mahdollisuuksia,
- tuntee lastensuojelutyön laadun ja vaikuttavuuden merkityksen asiakastyössä, ja
- tuntee lasten oikeudet ja osaa soveltaa lastensuojelun sekä muuta lapsia, nuoria ja perheitä koskevaa lainsäädäntöä asiakas- ja tilannekohtaisesti.

3 *Lastensuojelun erikoistumiskoulutukseen suorittanut henkilö osaa käyttää lasten, nuorten sekä vanhempien/perheen osallisuutta vahvistavia työmenetelmiä ja -käytäntöjä lastensuojelun ehkäisevissä, avohuollon ja korjaavissa palveluissa. Hän osaa toimia asiantuntijaroolissa lastensuojelun monialaisissa ja moniammatillisissa verkostoissa. Hän*

- osaa työskennellä eri-ikäisten lasten ja nuorten sekä moninaisten perheiden, esimerkiksi sateenkaariperheiden ja etniseltä taustaltaan erilaisten perheiden sekä perheiden lähiverkostojen kanssa,
- osaa toimia kasvatuskumppanuuden periaatteiden mukaisesti,
- osaa käyttää voimavaralähtöisiä ja ratkaisuihin pyrkiviä toimintatapoja,
- osaa käyttää lapsen, nuoren sekä vanhempien/perheen osallisuutta vahvistavia työmenetelmiä ja -käytäntöjä asiakas- ja tilannekohtaisesti soveltaen,
- hallitsee kriisi- ja traumatyön työmenetelmiä ja -käytäntöjä työskennellessä lasten, nuorten ja aikuisten/ perheiden kanssa,

- osaa käyttää vuorovaikutuksellisia ja toiminnallisia työmuotoja, -menetelmiä ja -käytäntöjä yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen parissa työskennellessään, ja
 - osaa koota ja koordinoita monialaisia ja moniammatillisia verkostoja edistämään lapsi- ja perhelähtöistä lastensuojelutyötä sekä toimia monialaisissa ja moniammatillisissa verkostoissa lastensuojelun asiantuntijana siten, että verkosto tukee lasten, nuorten ja vanhempien/perheen osallisuutta toiminnassa.
- 4 *Lastensuojelun erikoistumiskoulutukseen suorittanut henkilö kykenee kehittämään lastensuojelun palveluja sekä lastensuojelutyön työmuotoja, -menetelmiä ja -käytäntöjä. Hän*
- osaa tunnistaa ja analysoida yhteiskunnallisia kehityssuuntia sekä palvelujärjestelmän, työmuotojen, -menetelmien ja -käytäntöjen muutoksia, jotka heijastuvat lasten, nuorten ja perheiden elinolosuhteisiin ja hyvinvointiin sekä palvelujen ja tuen tarpeisiin,
 - tuntee ja osaa soveltaa lastensuojelun palvelujen, työmuotojen, -menetelmien ja -käytäntöjen kehittämisessä ajankohtaista tietoa, joka perustuu tutkimukseen ja aikaisempaan kehittämiseen,
 - osaa suunnitella, toteuttaa, arvioida ja dokumentoida lastensuojelun palvelujen ja työmuotojen, -menetelmien ja -käytäntöjen kehittämisprosessin asiakkaiden sekä monialaisen ja moniammatillisen yhteistyöverkoston osallisuutta edistäen,
 - osaa edistää kumppanuuslähtöistä kehittämistyötä ja sen etiikkaa,
 - osaa raportoida ja julkaista kehittämistyön tulokset eri julkaisukanavia käyttäen siten, että nämä ovat hyödynnettävissä lastensuojelun palvelujen sekä työmuotojen, -menetelmien ja -käytäntöjen kehittämisessä sekä vaikuttamistyössä,
 - kykenee arvioimaan työyhteisönsä ja -tiiminsä tuottamien lastensuojelun palvelujen sekä työmuotojen, -menetelmien ja -käytäntöjen vastaavuutta lastensuojelun lasten, nuorten ja perheiden palvelujen ja tuen tarpeisiin lastensuojelun toimintaympäristöissä, ja
 - osaa kriittisesti reflektoida työtapaansa ja -käytäntöjään, rooliaan työyhteisön ja -tiimin jäsenenä sekä asemaansa ja toimintaansa monialaisissa ja moniammatillisissa verkostoissa.

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus, 30 opintopistettä,
lukuvuosi 2017–2018 (31.8.2017–18.5.2018)

Osaamistavoitteet opintojaksoittain

**Lapset, nuoret ja perheet yhteiskunnassa – eettisesti kestävä
lastensuojelutyö muuttavassa yhteiskunnassa**

(3 opintopistettä)

Opintojakson osaamistavoitteet

- Osallistuja perehtyy lasten, nuorten ja vanhempien/ perheiden hyvinvointia ja osallisuuden toteutumista sekä lasten kaltoinkohtelun ja syrjäytymisen riskejä koskevaan teoreettiseen, tutkittuun ja ammatilliseen tietoon.
- Osallistuja syventää ymmärrystään perherakenteiden moninaisuudesta ja perheiden kohtaamien elämäntilanteiden erityisyydestä (esim. parisuhteen ja ihmissuhteiden rikkoutuminen erotilanteessa, huono-osaisuuden ylisukupolvisuus, monikulttuuriset perheet).
- Lisäksi osallistuja vahvistaa osaamistaan erityisesti nuorten kehitykseen ja toimintaedellytyksiin heijastuvista riskitekijöistä.
- Osallistuja aloittaa osaamisensa itsearvioinnin ja sen näkyväksi tekemisen opintojakson osatehtävissä.
- Osallistuja asettaa henkilökohtaiset osaamistavoitteet omia kehittymistarpeitaan koskevan arvion pohjalta sekä ideoi kehittämistehtävänsä teemaa ja sisältöä.

Asiakasprosessi lastensuojelutyössä

(5 opintopistettä)

Opintojakson osaamistavoitteet

- Osallistuja syventää osaamistaan lastensuojelun asiakasprosessin tilannearvion tekemisestä, palvelujen ja tuen tarpeiden jäsentämisestä asiakaslähtöisesti sekä asiakassuunnitelman laadinnasta siten, että lasten, nuorten, vanhempien/perheen palvelujen ja tuen tarpeisiin vastataan oikea-aikaisesti ja riittävästi.
- Osallistuja kykenee koordinoimaan lastensuojelun asiakaskohtaisen työprosessin suunnittelua, toteutusta, arviointia ja dokumentointia monialaisessa ja moniammatillisessa yhteistyöverkostossa siten, että lasten, nuorten ja vanhempien ja heidän läheistensä osallisuus työskentelyssä toteutuu.

- Osallistuja osaa analysoida asiakastyöprosessin toteutusta laadun sekä työskentelyn tulosten ja vaikutusten näkökulmasta.
- Osallistuja tarkastelee ja täsmentää asettamiaan henkilökohtaisia osaamistavoitteita suoritettavan opintojakson osaamistavoitteiden pohjalta ja työstää kehittämistyönsä teemaa ja sisältöä.
- Osallistuja jatkaa osaamisensa itsearviointia ja sen näkyväksi tekemistä opintojakson osatehtävissä.

Osallistavat asiakastyön menetelmät ja käytännöt lastensuojelutyössä

(2 opintopistettä)

Opintojakson osaamistavoitteet

- Osallistuja syventää osaamistaan voimaantumiseen ja valtaistumiseen sekä voimavaralähtöiseen ja ratkaisujen hakemiseen perustuvasta asiakastyöstä. Tarkastelussa painottuu muun muassa ilmaisujen osallisuus, osallistuminen ja osallistaminen merkityksen jäsentäminen asiakastyön käytännöissä. Osallistuja tutustuu kokemusasiantuntijatoimintaan. Lisäksi osallistuja syventää osaamistaan käsitteistä dialogi ja reflektio ja osaa soveltaa asiakastyössä dialogisia ja reflektiivisiä työkäytäntöjä.
- Osallistuja tarkastelee ja täsmentää asettamiaan henkilökohtaisia osaamistavoitteita suoritettavan opintojakson osaamistavoitteiden pohjalta ja työstää kehittämistyönsä teemaa ja sisältöä. Osallistuja jatkaa osaamisensa itsearviointia ja sen näkyväksi tekemistä opintojakson osatehtävissä.

Kriisi- ja traumatyö lastensuojelutyössä

(5 opintopistettä)

Opintojakson osaamistavoitteet

- Osallistuja vahvistaa osaamistaan haavoittavia elämäkokemuksia kohdanneen ja vaikeassa elämäntilanteessa olevan lapsen, nuoren ja vanhempien tai perheen kanssa tehtävässä työssä tutustuen kriisi- ja traumatyön menetelmiin ja käytäntöihin.
- Osallistuja osaa luoda vuorovaikutussuhteen kriisissä olevan ja/tai traumatisoituneen lapsen, nuoren ja vanhempien tai perheen kanssa (esim. väkivalta, kaltoinkohtelu, kiusaaminen).
- Osallistuja käyttää erilaisia toiminnallisia ja taidelähtöisiä menetelmiä lapsen ja nuoren kuulemisessa ja psykososiaalisessa tukemisessa.

- Osallistuja syventää osaamistaan lastensuojelutyön etiikasta.
- Osallistuja osaa muodostaa monialaisia ja moniammatillisia yhteistyöverkostoja kriisin kohdanneen ja/tai traumatisoituneen asiakkaan tueksi.
- Osallistuja syventää tutkivaa ja reflektoivaa työtapaansa opintojakson osatehtävissä.

Ehkäisevän lastensuojelun työmenetelmät ja -käytännöt

(5 opintopistettä)

Opintojakson osaamistavoitteet

- Osallistuja tuntee etsivän ja jalkautuvan sekä yhteisöllisen työn menetelmiä ja käytäntöjä ennaltaehkäisevässä lastensuojelutyössä.
- Osallistuja perehtyy huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön ja toimintaan, vertaisuuden merkitykseen sekä ryhmän hyödyntämiseen ennaltaehkäisevässä lastensuojelutyössä.
- Osallistuja vahvistaa osaamistaan monialaisista ja moniammatillisista yhteistyöryhmistä, jotka on koottu esimerkiksi alueellisesti.
- Osallistuja tarkastelee ja täsmentää asettamiaan henkilökohtaisia osaamistavoitteita suoritettavan opintojakson osaamistavoitteiden pohjalta ja työstää kehittämistyönsä teemaa ja sisältöä.
- Osallistuja jatkaa osaamisensa itsearviointia ja sen näkyväksi tekemistä opintojakson osatehtävissä.

Lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon työmenetelmät ja -käytännöt

(5 opintopistettä)

Opintojakson osaamistavoitteet

- Osallistuja syventää osaamistaan lapsi- ja perhelähtöisen lastensuojelun työmuodoista, -menetelmistä ja -käytännöistä.
- Lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon työmenetelmät ja -käytännöt -opintojakson tavoitteena on, että opiskelija osaa perustella teoreettisesti lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon lähestymistapoja ja työmenetelmiä.
- Hän kykenee liittämään menetelmätyöskentelyn osaksi asiakasprosessia, osoittaa konkreettisesti hallitsevansa menetelmien perustellun käyttämisen, osaa tehdä näkyväksi omaa osaamistaan ja arvioi työmenetelmän käyttöä suhteessa oman työpaikan toimintaan, osaamiseen ja toimintakulttuuriin.

- Osallistuja kykenee valitsemaan käyttöönsä näyttöön perustuvan asiakastyön työmenetelmän tai hyvän käytännön.

Palvelujen sekä työmuotojen, -menetelmien ja käytäntöjen kehittäminen lastensuojelussa
(5 opintopistettä)

Opintojakson osaamistavoitteet

- Erikoistumiskoulutuksen osallistuja kykenee arvioimaan työyhteisönsä ja -tiiminsä tuottamien lastensuojelun palvelujen sekä työmuotojen, -menetelmien ja -käytäntöjen vastaavuutta lastensuojelun lasten, nuorten ja perheiden palvelujen ja tuen tarpeisiin lastensuojelun toimintaympäristöissä.
- Erikoistumiskoulutuksen osallistuja osaa kriittisesti reflektoida työtapojaan ja -käytäntöjään, rooliaan työyhteisön ja -tiimin jäsenenä sekä asemaansa ja toimintaansa monialaisissa ja moniammatillisissa verkostoissa.
- Erikoistumiskoulutuksen osallistuja osaa lastensuojelutyön suunnittelun, toteutuksen, arvioinnin ja raportoinnin sekä kehittämistoiminnan koordinoinnin ja edistämisen menetelmät ja käytännöt. Erikoistumiskoulutuksen osallistuja on saanut kokonaiskuvan lastensuojelun ajankohtaisesta tilanteesta ja kehittämis-tarpeista. Lisäksi hän tietää ja hallitsee lastensuojelun työmenetelmiä.

LIITE 2

LASTENSUOJELUTYÖN ERIKOISTUMISKOULUTUKSEN OSALLISTUJAT (DIAK)

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus

(30 opintopistettä), Diakonia-ammattikorkeakoulu

Erikoistumiskoulutukseen valitut ja koulutuksen 31.8.2017 aloittaneet

Erikoistumiskoulutuksen hakuvaiheen tiedot touko- ja kesäkuussa 2017

nro	Sukuoli		Ammatillinen koulutus				Työtilanne syksyllä 2017					Työkoke- musta sosiaali- alalta touko- kuussa 2017
	nainen	mies	Ammatti- korkea- koulut- utkinto, sosiaali- ja terveys- ala (AMK ja/tai YAMK)	Ammatti- korkea- kouluja edeltä- neen opisto- asteen sosiaali- alan tutkinto	Amma- tillisen toisen asteen sosiaali- ja terveys- alan perus- tutkinto	Muu amma- tillinen tutkinto	Työ lasten, nuorten ja/tai perheiden parissa	Lasten- suoja- elun ehkäi- sevä tai avo- huollon työ	Lasten- suoja- elun sija- huollon työ	Työ-suhde toistai- seksi voimassa oleva	Työ-suhde määrä- aikainen	
1	x	-	x		x		x	x		x		noin 20 vuotta
2	x	-		x			x	x			x	noin 15 vuotta
3	x	-		x			x	x			x	noin 20 vuotta
4	x	-	x			x	x	x			x	noin 5 vuotta
5	x	-	x			x	x	x		x		noin 20 vuotta
6	x	-	x				x	x			x	noin 10 vuotta
7	x	-	x				x	x			x	noin 5 vuotta
8	x	-	x			x	x	x		x		noin 10 vuotta
9	x	-	x			x	x	x		x		noin 20 vuotta
10	x	-	x				x		x		x	noin 5 vuotta
11	x	-	x				x		x	x		noin 10 vuotta
12	x	-	x				x		x	x		noin 10 vuotta
13	x	-	x		x		x		x	x		noin 20 vuotta
14	x	-	x				x		x		x	noin 10 vuotta
15	x	-	x		x		x		x	x		noin 20 vuotta
Yhteensä	15	0	13	2	3	4	15	9	6	8	7	noin 5 - yli 20 vuotta

Erikoistumiskoulutukseen valitun ja sen aloittaneen tehtävänimike oli tavallisesti ohjaaja, sosiaali-ohjaaja, vastaava ohjaaja, perhetyöntekijä tai sosionomi.

Tyypillistä oli, että avo- ja sijaishuollossa työskenteleväksi tässä julkaisussa määritelty henkilö ilmoitti erikoistumiskoulutukseen hakiessaan työnantajakseen kunnan ja sen palvelualueen, kuten lapsi- ja perhepalvelut tai yksityisen palveluntuottajan ja sen palvelukokonaisuuden; sijaishuollossa työskennelleet ilmoittivat tavallisesti työnantajakseen esimerkiksi vantaanottokodin, lastenkodin tai muun laitoshuollon yksikön.

LIITE 3

LASTENSUOJELUTYÖN

ERIKOISTUMISKOULUTUKSEN

ENNAKKO- JA OPPIMISTEHTÄVÄT

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus

(30 opintopistettä), Diakonia-ammattikorkeakoulu

Ennako-oppimistehtävät ja oppimistehtävät opintojaksoittain ja niiden kokonaissivumäärät (lukuvuosi 2017–2018) ja niiden käyttö julkaisun luvuissa

Ennako-oppimistehtävä (EOT) ja oppimistehtävä (OT)	Ennako-oppimistehtävän sivumäärä (yhteensä)		Oppimistehtävän sivumäärä (yhteensä)		Ennako- ja oppimistehtävien käyttö julkaisun luvuissa							
	Avo-huolto (n9)	Sijais-huolto (n6)	Avo-huolto (n9)	Sijais-huolto (n6)	Luvut 4-4.2	Luvut 5-5.2	Luvut 6-6.2	Luvut 7-7.2	Luvut 8-8.2	Luvut 9-9.2	Luvut 10-10.2	Luvut 11-11.3
Lapset, nuoret ja perheet yhteiskunnassa - eettisesti kestävä lastensuojelutyö muuttuvassa yhteiskunnassa (3 op)												
Ennako-oppimistehtävä IA: Oman osaamisen kehittämistarpeiden tunnistaminen ja alustava ideakuvaus kehittämistehtävän aiheesta/aiheista	22	20	---	---	X						X	X
Oppimistehtävä IB: Eettisesti kestävä lastensuojelutyö muuttuvassa yhteiskunnassa	---	---	60,5	43	X							
Asiakasprosessi lastensuojelutyössä (5 op)												
Ennako-oppimistehtävä IIA: Arviointi osana arjen työskentelyäni	22,5	16,5	---	---		X						
Oppimistehtävä IIB: Lapsikeskeinen ja monitoimijainen arviointi lastensuojelutyössä	---	---	71	49,5		X						

Ennako-oppimistehtävä (EOT) ja oppimistehtävä (OT)	Ennako-oppimistehtävän sivumäärä (yhteensä)		Oppimistehtävän sivumäärä (yhteensä)		Ennako- ja oppimistehtävien käyttö julkaisun luvuissa							
	Avo-huolto (n9)	Sijais-huolto (n6)	Avo-huolto (n9)	Sijais-huolto (n6)	Luvut 4-4.2	Luvut 5-5.2	Luvut 6-6.2	Luvut 7-7.2	Luvut 8-8.2	Luvut 9-9.2	Luvut 10-10.2	Luvut 11-11.3
Osallistavat asiakastyön menetelmät ja käytännöt lastensuojelutyössä (2 op)												
Ennako-oppimistehtävä IIIA: Osallistaminen ja voimavaralähtöisyys osana lastensuojelutyön työorientaatiota	22,5	17,5	---	---			X					
Ennako-oppimistehtävä IVA: Kriisi- ja traumatyön käsitteelliset ja eettiset lähtökohdat	31,5	15,5	---	---				X				
Oppimistehtävä IVB: Lapsen tai nuoren toimintakyvyn ja resilienssin voimavaralähtöinen tukeminen kriiseissä ja traumaissa	---	---	79	48				X				
Ehkäisevän lastensuojelutyön työmenetelmät ja -käytännöt (5 op)												
Ennako-oppimistehtävä VA: Oman paikkakuntani ennaltaehkäisevät palvelut	29	16,5	---	---					X			
Oppimistehtävä VB: Lastensuojelun asiakkaan olevan lapsen polkua peruspalveluissa	---	---	34	22,5					X			
Lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon työmenetelmät ja -käytännöt (5 op)												
Ennako-oppimistehtävä VIA: Asiakastyön työmenetelmät ja -välineet	27	13	---	---						X		
Oppimistehtävä VIB: Asiakastyön työorientaatio ja työmenetelmät	---	---	71	47						X		
Palvelujen, työmuotojen, -menetelmien ja -käytäntöjen kehittäminen lastensuojelutyössä (5 op)												
Oppimistehtävä VIIA: Kehittämistehtävä (portfolio)	---	---	202	99	X	X	X	X	X	X	X	X
Yhteensä	165,5	99	589	349	---							

LIITE 4

LASTENSUOJELUTYÖN ERIKOISTUMISKOULUTUKSEN ASiantuntija-alustukset

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus

(30 opintopistettä), Diakonia-ammattikorkeakoulu

Opintojaksojen asiantuntijaluennot opintojaksoittain (lukuvuosi 2017–2018)

Lapset, nuoret ja perheet yhteiskunnassa – eettisesti kestävä lastensuojelutyö muuttuvassa yhteiskunnassa

(3 opintopistettä)

Toimintalähtöinen, dialoginen ja kohtaava vuorovaikutus asiakastyössä / Kaija Hänninen, yliopistolehtori, Helsingin yliopisto (1.9.2018)

Asiakastiedon näkökulmia lastensuojelutyöhön / Petteri Heino, kehittämisspäällikkö, Sosiaalitalo (31.8.2018)

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE), Lastensuojelun erityis- ja vaativan tason palvelut / Pia Eriksson, kehittämisspäällikkö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (1.9.2018)

LAPE-muutosohjelma pääkaupunkiseudulla, Lapsen paras – yhdessä enemmän / Tiina Turkia, muutosagentti, pääkaupunkiseutu (6.10.2018)

Lapsi- ja perhepalveluiden sekä lastensuojelutyön kehittämishaasteet valtakunnallisen Emma & Elias -ohjelman kehittämistyön ja havaintojen näkökulmasta / Ulla Lindqvist, Ohjelmapäällikkö, Emma & Elia -ohjelma, Lastensuojelun keskusliitto (1.9.2018)

Asiakasprosessi lastensuojelutyössä

(5 opintopistettä)

Monitoimijainen arviointi lasten ja perheiden palveluissa / Hanna Tulensalo, kehittämisspäällikkö, Pelastakaa lapset ry (5.10.2017)

Lapset ja nuoret lastensuojelun ja mielenterveyspalveluiden käyttäjinä / Elina Pekkarinen, erikoistutkija (VTT, sosiaalityöntekijä) Nuorisotutkimusseura (5.10.2017)

Lastensuojelun ja koulun yhteistyö / Sanna Väitalo, opettaja, Espoon kaupunki, Keinumäen erityiskoulu (5.10.2017)

Lastensuojelun ja erikoissairaanhoidon yhteistyö, Esimerkkinä Lastensuojelun intensiivihoidon-malli / Timo Pasanen, tutkija-psykologi (FT), Helsingin Diakonissalaitos (6.10.2017)

Lastenkodin ja psykiatrian yhteistyö / Outi Vainio, vastaava ohjaaja, Teinilän vastaanottokoti (6.10.2017)

Lastensuojelun asiakastyö prosessina – Eri toimijoiden roolien tarkastelua / erikoistumiskoulutuksen osallistujan esitys (7.12.2018)

Akuuttityö – Sijoituksen vaihtoehto / erikoistumiskoulutuksen osallistujan esitys (19.10.2017)

Osallistavat asiakastyön menetelmät ja käytännöt lastensuojelutyössä

(2 opintopistettä)

Osallisuuden onnistumisesta – Osallisuuden edistäminen ja hyvä kasvuympäristö (vuorovaikutuskulttuuri, kuunteleva työote, työskentely verkkoympäristössä) / Tomi Kiilakoski, erikoisasiantuntija (FT), Nuorisotutkimusverkosto (9.11.2017)

Mitä, missä, milloin ja kenen kanssa – Kokemuksia työorientaation ja työmenetelmien kehittämisestä / Kati Palsanen, kehitysjohtaja, SOS-Lapsikylä (9.11.2017)

Lastensuojelutyön kohtaamisen paikat, verkkoympäristössä tapahtuva työskentely / Jenni Helenius, Nuorisotyön päällikkö, Mannerheimin Lastensuojeluliitto (10.11.2017)

Salapoliisit – Lapset lastensuojelua tutkimassa ja kehittämässä / Sari-Anne Paaso, kehittämispäällikkö, Pesäpuu ry (10.11.2017)

Kriisi- ja traumatyö lastensuojelutyössä

(5 opintopistettä)

Traumasta tulevaisuuteen – Mitä traumalla tarkoitetaan, traumaoireiden tunnistaminen ja vakauttamistyö / Sinikka Martikainen, vastuulääkäri, Helsingin Diakonissalaitos, lapsi- ja perhepalvelut (11.1.2018)

Kun lapsen/nuoren oireet edellyttävät erityisenvun piiriin ohjaamista (lastensuojelun ja psykiatrian rajapintatyö) sekä avoimeen dialogiin ja narratiivisuuteen perustuva työskentely – Lapsen/nuoren elämäntarinan eheyttäminen / Sirpa Kaakinen, erikoislääkäri, perheterapeutti, Helsingin kaupunki, avohoito (11.1.2018)

Lapsen mentalisaatiokykyä vahvistavat työtavat / Eija Noppi, lehtori (TtM), Diakonia-ammattikorkeakoulu (12.1.2018)

Lasinen lapsuus – mitä jälkiä lapseen jättää alkoholin käytöstä johtuva kaltoinkohtelu ja miten näistä kokemuksista päästään eteenpäin / Minna Ilva ja Sara Mäkäpäinen, Lasinen lapsuus -toiminta, A-klinikka säätiö (12.1.2018)

Pakolaistaustaisten lasten tuen tarpeen tunnistaminen sekä oppimisen tukeminen / Päivi Korkeala, psykoterapeutti, sairaanhoitaja (12.1.2018)

*Poikien seksuaalikasvatuksesta / Miguel Reyes, sosionomi (AMK), Poikien puhe-
limen esimies, Väestöliitto (7.12.2018)*

Lastensuojelun kokemusasiantuntijan (nuoren) puheenvuoro ja yhteiskeskustelu (8.2.2018)

Ehkäisevän lastensuojelutyön työmenetelmät ja -käytännöt

(5 opintopistettä)

Ulkopuolisuus: laajuus, kustannukset, ilmaiseminen – Lasten ja nuorten normien rikkominen ja ongelmia tuottava käyttäytyminen, riskitekijät ja suojaavat tekijät, kantavien ihmissuhteiden rakentaminen

Tehokas lastensuojelutyö käytännössä /

Lasse Mattila, sosionomi, kirjailija (8.3.2018)

Digitaalisuus ennaltaehkäisevässä työssä / Camilla Granholm, tutkija (VTT), Helsingin yliopisto (9.3.2018)

Toiminnallinen draamatyöpaja / Jaana Taskinen, teatteriohjaaja (TeM), Q-teatteri / yhteistyö ja työryhmä (9.3.2018)

Lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon työmenetelmät ja -käytännöt

(5 opintopistettä)

Ammatilliset menetelmät lastensuojelutyön käytäntöjä vahvistamassa / Eeva Timonen-Kallio, yliopettaja (VTL), Turun ammattikorkeakoulu (20.4.2018)

Lastensuojelun laitontyön orientaatiosta ja esineiden merkityksellisyydestä / Riitta Laakso, erikoistutkija (YTT), Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Systeeminen työskentelytapa lastensuojelutyössä / Pekka Aarnisalo (LL, psykoterapeutti VET, ratkaisukeskeisen terapian kouluttaja) (20.4.2018)

Elämänjanamenetelmän käytöstä seksuaalista hyväksikäyttöä lapsuudessa kokeneen kanssa / Nina Vaaranen-Valkonen, sosiaalipsykologi (VTM), erityisasiantuntija, psykoterapeutti, Pelastakaa Lapset ry (20.4.2018)

Turvallisuus lastensuojelun sijaishuollossa / Susanna Hoikkala, erityisasiantuntija, Lastensuojelun keskusliitto (19.4.2018)

Turvallisuuden kokemuksen vahvistaminen osana arjen toimintaa – Monika-naiset liitto ry – Monikulttuurista naistoimintaa / Natalia Gerbert, johtaja (Voimavarakeskus Monika) (opintokäynti 19.4.2018)

Lasten tunteiden säätelyn ja käyttäytymisen pulmat – perhelähtöinen lastenpsykiatrian näkökulma / Miika Vuori, erikoistutkija, VTT, sairaanhoitaja (AMK) (11.4.2018)

Adhd ja arjen myönteiset tukikeinot / Minna Kuosmanen, lapsiperhetyön asiantuntija ja Hanna Sjöberg, psykologi, Adhd-keskus (19.4.2018)

Palvelujen, työmuotojen, -menetelmien ja -käytäntöjen kehittäminen lastensuojelutyössä

(5 opintopistettä)

Palvelumuotoilun näkökulmia lastensuojelutyöhön / Miia Lammi, kehittämisspäälikkö, Muotoilukeskus Muova (10.11.2017)

Erikoistumiskoulutuksen osallistujien esitykset Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen päätösseminaarissa 18.5.2018 teemoittain

Elämäntilanteiden vaikeutumista ehkäisevä lastensuojelutyö ja palvelutarpeiden arviointi

- Ennaltaehkäisevää yhteistyötä yhdessä III sektorin toimijoiden kanssa
- Verkostoissa – Yhteistyötä asiakkaan hyväksi
- Palvelutarpeiden arviointi
- Digitaaliset toimintamahdollisuudet lastensuojelussa

Näkökulmia perheiden kanssa tehtävään työhön ja lastensuojelun sijaisvanhemmaksi valmennukseen

- ”Ei tää meille kuulu” – Vanhempien osallisuus ja perheiden kanssa tehtävä työ lastensuojelun sijaishuollossa
- Pride-valmennus – Sijaisvanhempien ennakkovalmennus

Kehitysvammainen lapsi/nuori ja hänen perheensä sekä palveluiden kokonaisuus

- Kehitysvammapalvelut perheen tukena
- Kehitysvammaisuus ja lastensuojelu

Näkökulmia lastensuojelun sijaishuollon työkäytäntöihin

- Yhteisöllisyys
- Omahoitajuus lastensuojelun intensiivihoidossa

Tunnetyö lastensuojelussa ja näkökulmia asiakaslähtöisiin työkäytäntöihin

- Tunnelukot ja lastensuojelutyö
- Leikki on väline kommunikointiin lapsen kanssa
- Lapsen kuuleminen ja Sadutus-menetelmä
- Voimaannuttavan valokuvan käyttö lastensuojelussa
- Koira apuna lastensuojeluyksikön lasten arjessa

LIITE 5

ASIAKASTYÖN LÄHESTYMISTAPOJA SEKÄ TYÖKÄYTÄNTÖJÄ, -MENETELMIÄ JA -VÄLINEITÄ

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus

(30 opintopistettä), Diakonia-ammattikorkeakoulu

Opintojaksojen oppimistehtävissä mainittuja lastensuojelutyön lähestymistapoja, työkäytäntöjä, -menetelmiä ja -välineitä (lukuvuosi 2017–2018)

Lähestymistapoja

- Lapsilähtöisyys/-keskeisyys
- Perhelähtöisyys/-keskeisyys
- Ratkaisulähtöisyys/-keskeisyys
- Voimavaralähtöisyys/-keskeisyys
- Kokonaisvaltainen lähestymistapa, kokonaisvaltaisuus
- Systeminen lähestymistapa
- Kulttuurisensitiivinen lähestymistapa, kulttuurisensitiivisyys
- Reflektio, kriittinen reflektio

Työkäytäntöjä

- Lapsen ja perheen elämäntilanteen kartoittaminen
- Avun ja tuen tarpeiden kartoittaminen, palvelujen tarpeiden kartoittaminen
- Neuvonta
- Ohjaus, palveluohjaus, palveluihin ohjaus
- Kotikäynti
- Asiointi
- Koulunkäynti, koulunkäynnissä tukeminen
- Harrastukset, harrastuksiin tukeminen
- Retki/-t
- Leiri/-t

- Tapahtumat, erilaiset perheen tapahtumat
- Tutustumiskäynnit

Työmenetelmiä ja -välineitä

- Vuorovaikutukseen perustuvat menetelmät
 - Vuorovaikutus
 - Interaktiivinen työskentely
 - Keskustelu, keskusteleminen
 - Jutustelu
 - Läsnäolo
 - Dialogi
 - Haastattelu, haastattelu kasvokkain ja sähköisesti
 - Voimavarahaastattelu
 - Avoimet kysymykset, sirkulaariset kysymykset, asteikkokysymykset, ihmekysymys
 - Lomakkeet
 - Mind map
- Omatyöntekijä-menetelmä
 - Omatyöntekijä, -ohjaaja, -hoitaja
- Arjen strukturoinimen menetelmät
 - Päiväohjelma
 - Viikko-ohjelma
- Neuvonnan ja ohjauksen menetelmät
- Kerronnalliset menetelmät, narratiiviset menetelmät
- Arjen hallinnan menetelmät, arjen taitojen opettelu, arkitoiminnot
- Osallistavat menetelmät
- Yhteisötyön menetelmät
- Toiminalliset menetelmät
 - Leikki
 - Askartelu
 - Piirtäminen
 - Kortit (mm. erilaiset korttisarjat)
 - Pelit
 - Elämystoiminta
- Taidelähtöiset ja luovat menetelmät
 - Mielikuvatyöskentely
 - Kirjoittaminen, luova kirjoittaminen (tarinat, sarjakuvat)

- Kuvat
- Kuvataide
 - Kuvien käyttö symboleina
- Musiikki
- Tarinankerronta
- Esittäminen
- Näytelmä/-t
- Valokuva, valokuvaus
- Keholliset työmenetelmät
- Luontolähtöisen työskentelyn menetelmät
 - Luonnon materiaalit
- Eläinavusteiset menetelmät
- Tunteiden käsittelyn ja säätelyn menetelmät
 - Tunteiden sanoittaminen
 - Tunnetilakartta
 - Itsesäätelyn harjoittaminen
 - Kiukun hallinta
 - Rauhoittuminen
 - Voimavarojen vahvistaminen, vahvuuksien tukeminen, voimaannuttaminen
 - Suvaitsevaisuus, välittäminen, rakkaus ja rajat
- Tukevaisuuden visioinnin menetelmät
 - Tulevaisuustyöskentely
 - Katse huomiseen
 - Toivon vahvistaminen
 - Unelmointi
- Vanhemmuuden tukemisen menetelmät
- Verkostotyön menetelmät
- Ryhmätyömenetelmät
 - Ryhmä/-t
 - Ryhmän käyttö
 - Erilaiset ryhmätilanteet
- Vertaistuen menetelmät
 - Vertaistuki
 - Kokemusasiantuntijuus, kokemusasiantuntijatoiminta
 - Lapset/ nuoret palautteen antajina ja kehittäjinä (ks. esim. <https://www.sos-lapsikyky.fi/mita-me-teemme/kehittamistyolapsen-osallisuuden-vahvistaminen/>)

- Dokumentoinnin menetelmät, dokumentointi
 - Osallistava dokumentointi

Nimettyjä lähestymistapoja, työkäytäntöjä, -menetelmiä ja -välineitä

- Varhainen avoin yhteistoiminta (VAY) (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta)
- Barnets behov i centrum (BBIC) (ks. esim. <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2018/2018-10-20>)
- Keinuu työskentely (Perhehoitoliitto: https://www.perhehoitoliitto.fi/files/728/keinu_lehtinen.pdf)
- ArVo (arjen voimavarat) perhearviointimalli (esim. Jyväskylän kaupunki: <https://www.jyvaskyla.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/lasten-nuorten-ja-perheiden-palvelut/lastensuojelu/tehostettu-perhetyo-1>)
- Läheisneuvonpito (Lastensuojelun käsikirja: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyomenetelmat/laheisneuvonpito>)
- Verkostokartta (Lastensuojelun käsikirja: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyovalineet/verkokartta>), sosiaalinen verkostokartta (ks. <http://www10.edu.fi/ammattipeda/tiedostot/Sosiaalinen%20verkokartta.pdf>)
- Sukupuu (Lastensuojelun käsikirja: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyovalineet/sukupuu>)
- Elämänjana (Lastensuojelun käsikirja: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyovalineet/aikajanoja>)
- Voimavarapuu (esim. <http://www.porttivapauten.fi/filebank/523-Voimavarapuu-tekstit.pdf>)
- Aarrekartta (esim. http://elearn.ncp.fi/materiaali/kukkasniemis/pofoon/Aarrekartta_tivistys_080410.pdf)
- Vanhemmuuden roolikartta (Lastensuojelun käsikirja: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyovalineet/vanhemmuuden-roolikartta>)
- Kolmen talon malli (ks. esim. Reetta Kekkonen: Kolmen talon malli – Kohti ratkaisupuhetta, Saatavilla <https://www.innokyla.fi/documents/721921/0/LasSe+Kolmen+talon+malli+2015.pdf/39759210-f874-4458-b71c-a82aafae47ed>)
- Huolen vyöhykkeistö (Lastensuojelun käsikirja: <https://thl.fi/fi/web/>)

- lastensuojelun-kasikirja/työmenetelmat-ja-valineet/työmenetelmat/ huolen-vyohykkeisto-ja-huolen-puheeksiottaminen)
- Puheeksi ottaminen (ks. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/huolen-puheeksi-ottaminen)
 - Lapset puheeksi menetelmä ja neuvonpito (Suomen mielenterveysseura: <https://www.mielenterveysseura.fi/fi/kirjat/lapset-puheeksi-lokikirjat>)
 - Nuorten päihdemittari (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos: https://thl.fi/documents/605763/1475727/adsume_nuorten_paihdemittari_ja_toimintakaavio.pdf/ea421b8a-eb74-497d-9dd5-6b1aa56a92d6)
 - Motivoiva haastattelu (Käypä hoito: <http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suosituks/suositus?id=nix02109>)
 - Sadutus (Lastensuojelun käsikirja: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/työmenetelmat-ja-valineet/työmenetelmat/sadutus>)
 - Kuka minusta huolehtii? Talotehtävä (Pesäpuu Oy: <http://verkkokauppa.fi>)
 - Minun kirjani (tärkeät ihmiset, perhe, elämäkokemukset, muistut, mitä ajattelet itsestäni, tunteet, koulu ...) (Pesäpuu Oy: <http://verkkokauppa.fi>)
 - Uskomme sinuun – usko sinäkin -materiaalit (Nuoren kirja) (Pesäpuu Oy: <https://pesapuu.fi/materiaalit/usus/>)
 - Mielenterveyden käsi (kortit) (Mielenterveysseura: https://www.mielenterveysseura.fi/sites/default/files/materials_files/mielenterveyden_kasi.pdf)
 - Mahti-tunnekortit (Kehitysvammaisten Tukiliitto ry: <https://www.tukiliitto.fi/tukiliitto-ja-yhdistykset/kehittamistoiminta/paattyneet-hankkeet/mahti-projekti/mahti-tunnekortit/>)
 - Nalle-kortit (Pesäpuu Oy: <http://verkkokauppa.fi>)
 - Vahvuuskortit (Pesäpuu Oy: <http://verkkokauppa.fi>; ks. myös <https://www.mielenterveysseura.fi/fi/julisteet-ja-kortit/vahvuuskortit>)
 - Valovoimapeli (Pesäpuu Oy: <http://verkkokauppa.fi>)
 - Trappan työmenetelmä (ks. esim. <https://www.kasvuntuki.fi/työmenetelmat/trappan-portaat/>)

LIITE 6

ASIAKKAAN PALVELUIDEN JA TUEN TARPEIDEN ARVIOINNIN NÄKÖKULMAT JA MENETELMÄT

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus

(30 opintopistettä), Diakonia-ammattikorkeakoulu

Asiakasprosessi lastensuojelutyössä (5 opintopistettä) -opintojaksossa nimetyt lapsen ja perheen palveluiden sekä avun ja tuen tarpeiden arvioinnin käytännöt ja kohteet (lukuvuosi 2017–2018)

Arvioinnin kohde	Arvioinnin kohteen osakohteet	Arvioinnin työmenetelmät/-välineet
Lapsen tuen tarpeet		
Fyysinen terveys ja hyvinvointi	Hoiva ja huolenpito Hoitamattomuus Fyysinen kunto Lapsi ei jaksa käydä koulua Hajut Viiltelyt Mustelmat Perustarpeet, perustarpeiden tyydyttäminen Syöminen, ravinto, ruoka Uni WC-käynnit Liikunta	Havainnointi Keskustelu Lapsen kuuleminen ja oma näkeminen; myös vanhempien Kotikäynnit Terveystuon ammattilaisen suorittama tarkastus Kasvukäyrän seuraaminen Neuvolatoiminta Kouluterveydenhuolto Terveystuon konsultaatio Yhteistyö terveystuon tahojen kanssa
Psyykinen terveys ja hyvinvointi	Avoimuus/sulkeutuneisuus Puhumattomuus Vetäytyminen Alavireisyys Mieliala Mielialan vaihtelut Mielialojen tulkinta Tunnetaidot Aggressiivisuus Ahdistuneisuuden määrä Toimintakyky Vireystila Itsetuntemus Persoonallisuuden muutokset Itsetuhoisuus Päihteet Netti Pelit	Havainnointi Arjen toimintojen havainnointi Kontaktin luominen Keskustelu/-t Lapsen ja vanhempien kuuleminen Kyselyt Lomakkeet, erilaiset kysymyslomakkeet Erilaiset psyykkistä vointia ja itsetuntemusta mittaavat testit ja tehtävät Psyykkistä vointia mittaavat testit Masennustesti/-t BDI (Beck Depression Inventory, Masennustesti) Monitoimisuus

Arvioinnin kohde	Arvioinnin kohteen osakohteet	Arvioinnin työmenetelmät/-välineet
Lapsen tuen tarpeet		
Sosiaalinen (terveys ja) hyvinvointi	Kaverit, kaverisuhteet Ystävä/-t Perhe Lähiverkosto Vuorovaikutustaidot Sosiaaliset taidot Miten on vuorovaikutuksessa kavereihin ja aikuisiin Osallisuus Ulkopuolisuus Sosiaalinen media Kuinka toimii sosiaalisissa suhteissa ja toimintaympäristössä Rikollinen toiminta	Havainnointi Ryhmässä toimimisen taidot Sosiaaliset tilanteet Reagointi erilaisiin sosiaalisiin tilanteisiin Erilaiset kysymyslomakkeet Sukupuut Verkostokartta/-t Arvostava haastattelu Motivoiva haastattelu Monitoimijuus, jossa lapsi on mukana
Kasvuolosuhteet	Koti Asuinympäristö Perhe Läheisverkosto Taloudellinen tilanne Puhtaus Ruoka Vaatteet Turvallisuus (> koettu väkivalta)	Läheisverkoston kartoitus ja tapaaminen/tapaamiset Kotikäynti Lapsen oma näkemys Vanhempien näkemys Työntekijöiden näkemys
Lapsen ulkoinen habitus	Puhtaus Haju Vaatetus Epäsiisteys Henkilökohtainen hygienia Fyysinen kunto ja vointi Psyykkinen kunto ja vointi Kunto Mielentila Jännittäminen Pelokkuus Aggressiivisuus Levottomuus Vetäytyminen	Kohtaaminen Havainnointi Aistit käyttöön -kysely
Lapsen toimintakyky	Päiväkoti Koulunkäynti Harrastukset Kaverit	Toimintakykymittari Minäkuva
Lapsen suhde vanhempiin	Vuorovaikutus Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus Läheisyys Tunnesuhde Säännöt	Havainnointi Keskustelu Suunnitelmallinen kartoittaminen Kotikäynnit
Lapsen rooli perheessä	Onko ikätason mukainen Kyky vastaanottaa vanhemman rajat ja säännöt ym. Vastuunottaja Näkykö kotona	Havainnointi Kysyminen Suoraan puhuminen Kartoittaminen Kortit Pelit

Diak

Arvioinnin kohde	Arvioinnin kohteen osakohteet	Arvioinnin työmenetelmät/-välineet
Lapsen tuen tarpeet		
Vuorovaikutus/ -tilanteet	Kyky joustaa arjessa ja erilaisissa tilanteissa Tapa toimia tiukoissa tilanteissa	Monialainen arviointi MIM-arviointi (IMarschack Interaction Method, MIN-havainnointi/-arviointi) Tunnetilat
Sosiaalinen käyttäytyminen, kuten sääntöihin sitoutuminen	Impulsiivisuus Ystävät, onko ystäviä Osallisuus >< eristäytyneisyys Perheiden moninaisuuden huomioiminen Kulttuurin huomioon ottaminen Kulttuurinen moninaisuus Rajoihin asettumisen vaikeus Oikeaan ja väärään opettaminen	Havainnointi Keskustelu Kasvatuksellinen keskustelu Lapsen oma näkemys Mallintaminen Minäkuva CBCL-kysely (Child Behavior Checklist) "Minun kirja" Friends-menetelmä (mm. mielenterveyden tukeminen) Monialainen arviointi
Lapsen arjen sujuvuus ja päivärytmi	Katso muut kohdat	Havainnointi Keskustelu
Koulunkäynti	Poissaolot Tekemättömät tehtävät Huono koulumenestys Kiusaaminen	Havainnointi Verkostotyö Kesky (Kesky - kehittymiskysely)
Vapaa-aika, harrastukset	Onko harrastuksia	Friends-menetelmä (mm. mielenterveyden tukeminen)
Päihteiden käyttö	Epäily >< todettu, että käyttää	Alkometri Seulat Lapsen/nuoren oma kokemus kartoitetaan Vanhempien kokemus kartoitetaan
Lapsen tukiverkosto	Katso muut kohdat	Havainnointi Keskustelu Verkostokartta
Lapsen voimavarat	Katso muut kohdat	MIM-arviointi (Marschack Interaction Method, MIN-havainnointi/-arviointi) Voimavarakortit Vahvuuskortit
Lapsen jaksaminen	Katso muut kohdat	Havainnointi Keskustelu
Muu, mikä: Sosiaalinen media (some)	Netin käyttö Somen käyttö	Verkko arvioinnin välineenä Mobiilisovellukset
Muuta	Lapsen näkemys; lapsen kokemusten, mielipiteiden ja kokemusten huomioon ottaminen Lapsen minäkuvan vahvistaminen Kasvatuksellinen keskustelu vanhempien kanssa Monialainen ja -ammattillinen arviointi tarvittaessa	

Arvioinnin kohde	Arvioinnin kohteen osakohteet	Arvioinnin työmenetelmät/ -välineet
Vanhempien tuen tarpeet		
Fyysinen terveys ja hyvinvointi	Fyysiset oireet Kivut Sairaus Toimintakyvyn aleneminen Arjen pyörittämisen vaikeus Miksi ei pysty vastaamaan lapsen perustarpeisiin Huolenpito Toiminnan pysyvyys Jaksamattomuus	Keskustelu Vanhemman kuuleminen, oma näkemys
Psyykinen terveys ja hyvinvointi	Mielialan vaihtelut Alavireisyys Mielenterveysongelmat Osaamattomuus Vanhemman sulkeutuneisuus Hyökkäävä asenne Ennustettavuus Turvallisuus Toiminnan pysyvyys	Kuuleminen Havainnointi Lomakkeet Ohjaus palveluihin, ohjataan oikeisiin palveluihin
Sosiaalisen (terveys ja) hyvinvointi	Sukulaiset Ystävät Lähiverkosto, onko lähiverkostoa Tukiverkoston selvittäminen Sosiaaliset taidot	Havainnointi Keskustelu Verkostokartta Tuetaan ja kannustetaan vanhempia ja perhettä
Vanhempien ulkoinen habitus	Hygienia Puhtaus Epäsiisteys Haju Pöhöttyneisyys Vapina Hermostuneisuus Sekavuus Vireystila	Havainnointi Kysely Aistit
Vanhempien toimintakyky	Lasten perustarpeista huolehtiva Lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen Osaako olla vanhempi, osaako olla vanhempi eikä kaveri Kommunikointi lapsen kanssa Onko ylihuolehtivainen	Havainnointi Keskustelu Tarkkailu Toimintakykymittari
Asuin-/ elinympäristö	Ketä kotiin kuuluu, kesä kodissa asuu Kodin kunto, millainen koti ja sen kunto on Turvallisuus Onko kodissa omaa tilaa Asuinpaikan vaihdokset	Kotikäynnit Kysely Oma kokemus Verkostojen hyödyntäminen
Vanhempien elämäntilanne	Onko töissä (työssä > työtön) Parisuhde, parisuhteen tilanne	Keskustelu
Vanhempien arjen sujuvuus ja päivärytmi	Arjen rutiinit, arkirutiinit Päivärytmi Käykö töissä Lapsen huolenpito	Haastattelu Päivärytmin kartoittaminen

Diak

Arvioinnin kohde	Arvioinnin kohteen osakohteet	Arvioinnin työmenetelmät/-välineet
Vanhempien tuen tarpeet		
Vapaa-aika, harrastukset	Mielenkiinnon kohteet Kiinnostaako mikään Onko harrastuksia	Keskustelu
Vanhemmuuden taidot	Osaako olla vanhempi Kommunikointi lapsen kanssa Rajat (pystyykö pitämään rajat) Kyky asettaa rajoja Miten tukee lasta Kyky tukea lapsen taitoja ja toimintaa Vahvuudet vanhempana	Havainnointi Vanhemmuuden roolikartta Perhearviointi -menetelmä
Vuorovaikutus/-tilanteet	Avoimuus Tunnesuhde, tunnesuhteen laatu Rohkeus	Havainnointi
Vanhempien suhde lapseen ja toisiinsa	Kommunikointi Tunnesuhde Välittäminen Suojelevuus >< ylisuojelevuus Miten tukee lasta	Havainnointi
Vanhempien rooli/roolit perheessä	Kuka päättää (kuka päättää vai keskustelaanko yhdessä) Rajat	Havainnointi
Päihteiden käyttö	Epäily päihteiden käytöstä Ulkoisen habitus Käytös muuttunut Ennustettavuus Turvallisuus	Puhallukset Alkometri Mittarit Seulat Kyselyt Yhteys A-klinikkaan
Vanhempien tukiverkosto	Sosiaalinen hyvinvointi	Havainnointi Keskustelu Sukupu Verkostokartta
Vanhempien voimavarat	Väsyneet ...	Havainnointi Haastattelu Kysely Sukupu Verkostokartta
Vanhempien jaksaminen	Väsyneet, onko väsynyt Huolenpito	Havainnointi Keskustelu Haastattelu

LIITE 7

TYÖHYVINVOINNIN EDISTÄMISEN ULOTTUVUUDET

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutus

(30 opintopistettä), Diakonia-ammattikorkeakoulu

Kriisi- ja traumatyö lastensuojelutyössä (5 opintopistettä) -opintojaksossa nimetyt keinot ylläpitää ja edistää työhyvinvointia (lukuvuosi 2017–2018)

Työhyvinvointia edistävät tekijät

Lähtökohtana työntekijän henkilökohtainen elämänpiiri

Perhe ja puoliso

- Aika perheen ja puolison kanssa
- Tehdään työhön liittymättömiä asioita

Läheiset ja ystävät

- Aika läheisten ja ystävien kanssa
- Tehdään työhön liittymättömiä asioita

Terveys ja hyvinvointi sekä toiminta- ja työkyky

- Yksityiselämän ja työn yhteensovittaminen
- Itsestä huolen pitäminen
- Taito työstää oman elämänsä kriisejä
- Fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen hyvinvointi ja terveys
- Ravinto, uni ja lepo, liikkuminen
- Juhlat, juhliminen maltilla

Itsetuntemus

- Itsen kuunteleminen
- Omien kipukohtien tunnistaminen
- Armollisuus itseä kohtaan

Rentoutuminen

- Itsen ankkuroiminen hetkeen ja rentoutuminen
- Rento asenne ja huumori
- Rentoutumisharjoitukset, kuten mindfulness

Talous

- Henkilökohtainen taloustilanne hallinnassa

Koti

- Kotona keskittyminen kodin asioihin
- Arjen estetiikka

Luonto

- Voimavaroja luonnosta

Vapaa-aika

- Työn ja vapaa-ajan erottaminen toisistaan sekä työn ja vapaa-ajan välinen tasapaino
- Mielekäs ja merkityksellinen tekeminen vapaa-aikana

Harrastukset

- Urheilu (kävely, uinti, jooga jne.)
- Kulttuuri (kirjallisuus, elokuvat)
- TV-sarjat
- Matkailu

Työhyvinvointia edistävät tekijät

Lähtökohtana työntekijä ja työ

Ammatillisuus

- Ammatillinen itsetunto

Työn arvostus

- Kokemus työn arvostuksesta
- Ammatillinen ylpeys: teen tärkeää ja merkityksellistä työtä

Työasenne

- Työmotivaatio
- Työn tekeminen parhaansa mukaan
- Rohkeus tuoda esiin hyviä asioita työstä ja epäkohtia

Työn organisointi

- Riittävät henkilöresurssit
- Työn mitoitus ja hallittavuus: kohtuullinen asiakasmäärä

Työtila

- Terveellinen, turvallinen ja viihtyisä työtila

Työaika

- Työaika ja liian ylityön rajaaminen
- Työtauat, kuten ruoka- ja kahvitauot
- Työn ja vapaa-ajan sekä lokajaksojen rytmittäminen

Työyhteisö, työtiimi ja työpari

- Työyhteisön, -tiimin ja -parin jakama keskinäinen arvostus
- Työyhteisön, -tiimin ja -parin yhteiset työn arvot, tavoitteet ja sopimukset
- Taito toimia työyhteisön ja -tiimin jäsenenä sekä työparina
- Työyhteisön, -tiimin ja -parin työhyvinvointi
- Työyhteisön, -tiimin ja -parin keskinäinen tuki: vertaisten antama tuki ja mahdollisuus tarkastella asioita
- Hyvä yhteishenki ja työilmapiiri
- Avoin vuorovaikutus
- Palautteen antaminen
- Hyvien hetkinen sekä onnistumisten huomaaminen ja huomioiminen

Johtaminen

- Lähijohtajan tuki
- Avoin vuorovaikutus

Verkostot

- Yhteistyöverkostojen tuki

Työssä jaksamisen säätely

- Oman jaksamisen rajojen tunnistaminen ja tunnustaminen
- Oman kykeneväisyyden tunnistaminen: koko maailmaa ei voi pelastaa
- Hetken apu: laske välillä kymmeneen, kävelykierrös, venyttely, suklaalevy pukuhuoneen kaapissa

Asiakastyön käytäntöjen säätely

- Asiakastyön rajaaminen
- Asiakkaan ja työntekijän läheisyyden ja etäisyyden sekä empatian säätely
- Lapsesta ja onnistumista iloitseminen

Työnohjaus ja konsultaatiot

- Yksilö- ja ryhmätyönohjaus
- Erityistyöntekijän konsultaatiot
- Reflektointi ja vaikeiden asioiden sanoittaminen

Ammatillinen kehittyminen

- Avoimuus uudelle ja työssä kehittyemiselle
- Koulutukset ja opiskelu

DIAK TYÖELÄMÄ

DIAK TYÖELÄMÄ -sarjassa julkaistaan tutkimus- ja kehittämisraportteja sekä opinnäytetöitä, jotka ovat tuottaneet innovatiivisia ja merkittäviä työelämää kehittäviä tuloksia. Sarjaan voivat tarjota julkaisuja Diakonia-ammattikorkeakoulun työntekijät, opinnäytetyöntekijät ja ulkopuoliset kirjoittajat.

Diak Työelämä 1: Koski Arja & Vogt Ilse (toim.) 2015. Osallistavaa kehittämistä asumisyksikössä. Asukkaat ja työntekijät kehittäjinä.

Diak Työelämä 2: Arja Koski & Eila Jantunen (toim.) 2016. Työnohjaus – välttämätön hyvä ammattikorkeakoulussa

Diak Työelämä 3: Jari Helminen (toim.) 2016. Työelämälähtöistä ammattikorkeakoulupedagogiikkaa rakentamassa.

Diak Työelämä 4: Sami Kivelä & Hanna Huovila & Anitta Juntunen & Antti Peltari & Kaisu Laasonen (eds.) 2016. Towards Global and Sustainable Higher Education. The GLORE Project Fostering North-South Partnerships in Finnish Universities of Applied Sciences.

Diak Työelämä 5: Aija Kettunen, Päivi Vuokila-Oikkonen & Anne Määttä (toim.) 2016 Hyvinvointipalvelut toimiviksi

Diak Työelämä 6: Minna Valtonen ja Päivi Sutinen (toim.) 2016. Varhaiskasvatus ja perhetoiminta seurakunnissa.

Diak Työelämä 7: Raili Gothóni, Susanna Hyväri, Marjo Kolkka & Päivi Vuokila-Oikkonen (toim.) 2016.

Osallisuus yhteiskunnallisena haasteena – Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 2.

Diak Työelämä 8: Karvinen Ikali & Karjalainen Anna Liisa (toim.) 2016. Työelämää tutkien ja kehittäen – opinnäytetöitä työelämästä ja työelämälle.

Diak Työelämä 9: Laitinen Kristiina, Uhlbäck Saara, Eskelinen Niko & Saari Juho 2017. Sumuisten sielujen hyvinvointi – terveysneuvontapisteiden asiakkaiden hyvinvointi ja palvelujärjestelmään kiinnittyminen.

Diak Työelämä 10: Jarmo Kokkonen (toim.) 2017. Tehdään ihmeitä! Osallisuus, vapaaehtoisuus, jäsenyys ja hengellisyys isostoiminnassa.

Diak Työelämä 11: Marina Steffansson 2017. Hoitoliikunta sosiaali- ja terveydenhoitoon. Pieksämäen liikunta-aktiivisuusmallin vaikutusten ja kustannusten arviointi.

Diak Työelämä 12: Pekka Launonen & Minna Valtonen (toim.) 2017. Diaconia in Dialogue – The Challenges of Diversifying Context. 6th Biennial Conference for Research in Diaconia and Christian Social Practice (ReDi). Helsinki, Finland 14/15–17 September 2016.

Diak Työelämä 13: Harri Kostilainen & Ari Nieminen (toim.) 2018. Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia.

Diak Työelämä 14: Marja Katisko, Elsa Keskitalo, Mikko Malkavaara, Anne Määttä, Arja Suikkala & Olli Vesterinen (toim.) 2018. Alueellisuus, paikallisuus ja globaalit mahdollisuudet – Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 3.

Diak Työelämä 15: Minna Valtonen (toim.) 2018. Yhteisöpajat osallisuuden, oppimisen ja muutoksen mahdollistajina.

Diak Työelämä 16: Keijo Piirainen & Mervi Kivirinta (toim.) 2019. Turvaverkkoa paikkaamassa – Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 4.

Diak Työelämä 17: Jari Helminen 2019. Kohtaaminen ja vuorovaikutus osaamisen ytimessä – Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujien näkemyksiä työstä ja koulutuksesta.

DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUJEN KRITEERIT

DIAK TUTKIMUS -sarjassa julkaistaan uutta ja innovatiivista tietoa tuottavia tieteellisiä tutkimuksia Diakonia-ammattikorkeakoulun opetus-, tutkimus- ja kehittämistoiminnan alueilta. Julkaisut ovat monografioita tai artikkelikokoelmia.

DIAK TYÖELÄMÄ -sarjassa julkaistaan tutkimus- ja kehittämisraportteja sekä opinnäytetöitä, jotka ovat tuottaneet innovatiivisia ja merkittäviä työelämää kehittäviä tuloksia. Sarjaan voivat tarjota julkaisuja Diakonia-ammattikorkeakoulun työntekijät, opinnäytetyöntekijät ja ulkopuoliset kirjoittajat.

DIAK PUHEENVUORO -sarjassa julkaistaan Diakonia-ammattikorkeakoulun temaattisia puheenvuoroja, erilaisia selvityksiä sekä opinnäytetöitä. Tekstilajiltaan julkaisut voivat poiketa tieteellisestä tai raportoivasta tekstistä.

DIAK OPETUS -sarjassa julkaistaan pedagogista kehittämistä kuvaavia julkaisuja, oppimateriaaleja, oppaita ja työkirjoja.

Lastensuojelun palveluiden tarve ja toimien määrä ovat pysyneet suurina, vaikka lasten ja perheiden palveluja on kehitetty voimallisesti viime vuosina. Tämä julkaisu perustuu Diakonia-ammattikorkeakoulussa lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen suorittaneiden näkemyksiin. Julkaisu vastaa kahteen kysymykseen: Miten Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen suorittaneet kuvaavat lastensuojelutyötä ja sen edellyttämää ammatillista osaamista koulutuksen oppimistehtävissä? Miten he arvioivat koulutuksen vahvuuksia ja kehittämishaasteita?

Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutukseen osallistuneiden mukaan lapsen ja perheen kohtaaminen sekä vuorovaikutussuhteen luominen sijoittuvat ammatilliseen osaamisen ytimeen ja ovat myös asiakastyön olennainen lähtökohta. Lastensuojelutyön

erikoistumiskoulutus tarjosi osallistujille mahdollisuuden vahvistaa sekä lastensuojelutyön teoreettista osaamista että lujittaa teoreettisen ja käytännöllisen osaamisen välistä sidosta. Ammatillinen osaaminen syveni koulutuksen aikana.

Julkaisu on suunnattu sosiaalialalla, erityisesti lastensuojelun tehtävissä työskenteleville ja alalle suuntautuille sekä kohdennettu ammattikorkeakoulujen erikoistumiskoulutuksista kiinnostuneille.